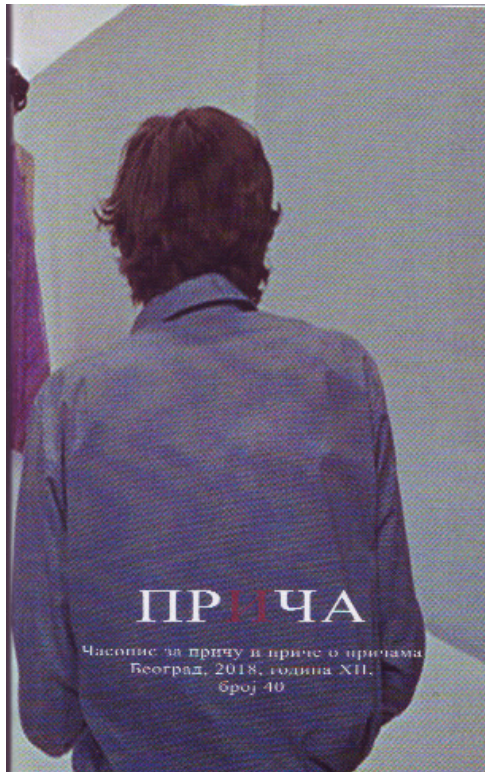

Прича,
први и једини часопис за причу и приче о причама

Оснивач
Слободан Стојадиновић

Рукописе слати на адресу sirrecyu@yahoo.com

Прича,

први и једини часопис за причу и приче о причама
Београд, март 2018, година XII,
број 40

Издавач

Књижевно друштво „Свети Сава“
Београд, улица Гандијева 167–177

За издавача

Живко Николић

Главни и одговорни уредник

Славољуб Марковић

Уредник

Небојша Ћосић

Часопис **Прича** излази четири пута годишње

Тираж – 300

ПРИЧА

Часопис за причу и приче о причама

Београд, март 2018,
година XII, број 40

Штампање овог броја помогло је
Министарство културе Србије

Садржај:

Иван Буњин, Сунчаница	11
Џејмс Џојс, Мртви	19
Бруно Шулиц, Санаторијум под клепсидром	62
Рјуносуко Акутагава, Рашомон	86
Рјуносуко Акутагава, У честару	93
Никола Стојановић, О Рашомону	102
Хорхе Луис Борхес, Прича о издајнику и хероју	104
Тону Раунс, Стратегија паука	108
Хулио Кортасар, Ђавоље бале	109
Хулио Кортасар, О настанку Увећања	124
Давид Албахари, Биоскоп	127
Васа Павковић, Бурџ Калифа	150
Милован Марчетић, Кејд	156
Мира Поповић, Хичкок и ја	166
Т. Х. Раич, С тобом би нас било двоје	169
Ивана Димић, Њихало с траве	176
Михајло Пантић, Неуспели покушај поистовећења са Семом Пекинпоом, режисером филма „Дивља хорда“	180
Небојша Ћосић, Ален Делон	194
Иван Антић, О цигарети	200

Фестивал ауторског филма основан је (1994) и траје са намером да Београд и домаћу публику упознаје са новим врхунским остварењима седме уметности у свету.

АУТОРСКА КИНЕМАТОГРАФИЈА – врст кинематографије у којој производњом, пропагандом, рецепцијом и структурирањем филмова равна схваћање о филму као особном стваралачком исказу аутора, при чему се главним аутором сматра редатељ. Ауторску кинематографију ваља разликовати од др. врста кинематографије, нпр. од *йойулисџичке* која се још гдјекад назива и *комерцијалном* и *индустријском*, и од идеологијски доктринарне кинематографије...

Филмска енциклопедија, Загреб 1986 (аутор одреднице Хрвоје Турковић)

„Прва претпоставка теорије аутора је техничка стручност редитеља као критеријум вредности... Друга претпоставка те теорије је личност редитеља као критеријум вредности... Трећа и последња претпоставка теорије аутора тиче се унутрашњег значења, највећег домета филма као уметности. Унутрашње значење настаје услед напона који се јавља између личности редитеља и материјала са којим ради...”

Ендрју Серис (Andrew Sarris)

„Истинска филмска слика је изграђена на разградњи жанра, на сукобу са њим. Идеје које уметник тежи да изрази не допуштају да буду заробљене у одреднице жанра.

Који је Бресонов жанр? Он га нема. Бресон је Бресон. Он је жанр сам по себи. Антониони, Фелини, Бергман, Курошава, Довженко, Виго, Мизогучи, Буџуел – сваки од њих је

препознатљив сам собом. Прави смисао жанра је хладан као гроб. И је ли Чаплин – комедија? Не, он је Чаплин, чист и једноставан; јединствен феномен који се никада неће поновити.“

Андреј Тарковски (*Вајање у времену*)

Верујем да је дело добро у оној мери у којој изражава човека који га је створио.

Орсон Велс

Прича и ауторски филм

Приредили

Срђан Вучинић

и

Славољуб Марковић

СУНЧАНИЦА

После ручка су изашли из јарко и блиставо осветљене трпезарије на палубу и зауставили се код приручја на степеницама. Она затвори очи, прислони надланицом руке уз образ, једноставно и дивно се насмеја – у тој маленој жени све је било дивно – и рече:

– Изгледа да сам пијана... Откуда се само ви појависте? Пре три сата нисам чак ни слутила да постојите. Не знам чак ни где сте се укрцали. У Самари? Али свеједно... Да ли ми се то врти у глави или некуда заокрећемо?

Пред њима су биле тама и светиљке. Из таме је у лице дувао снажан, нежан ветар, а светиљке су промицале некуд у страну: прилазећи малом пристаништу, брод је са волшком елеганцијом нагло описивао широки лук.

Поручник узе њену руку и принесе је уснама. Малена и снажна, рука је имала мирис препланулости. Од блаженства и страха замре му срце при помисли како је, вероватно, она сва крепка и опалена од сунца, под том лаком платненом хаљином после читавог месеца лешкарења под јужним сунцем на врелом морском песку (рекла је да долази из Анапе). Поручник промрмља:

– Сиђимо...

– Куда? – упита она зачуђено.

– На овом пристаништу.

– Зашто?

Он не рече ништа. Она опет прислони надланицу руке уз врео образ.

– Лудост...

– Сиђимо – понови он тупо. – Преклињем вас...

– Ах, чините како хоћете – рече она, окрећући се.

Захуктали брод лако удари о слабо осветљено пристаниште и они малтене падоше једно на друго. Изнад главе пролете крај ужета, онда се брод занесе уназад и уз хуку узавре вода, зашкрипаше излазне степенице... Поручник одјуре по ствари.

Тренутак касније прошли су поред сањиве билетарнице, изашли на песак дубок до чланака и ђутке сели у прашњави отворени фијакер. Благ успон, између ретких накривљених фењера, путем меким од прашине, чинио се бескрајан. Најзад се успеше на врх, изађоше и затандркаше по калдрми, указа се неки трг са јавним зградама, ватрогасна кула, топлина и мириси ноћног летњег провинцијског града... Фијакер стаде поред осветљеног улаза, иза чијих су се отворених врата стрмо уздизале старе дрвене степенице. Стари, необријани собар у ружичастој руској кошуљи и реденготу преко воље узе ствари и својим уморним ногама крену напред. Уђоше у велику, али страшно загушљиву, преко дана од сунца усијану собу с белим навученим завесама на прозорима и двама неупотребљеним свећама на дасци пред огледалом – и чим су ушли и собар затворио врата, поручник јој тако чежњиво полете у сусрет и обоје се као у екстази загрцнуше у пољупцу, да су се касније дуго сећали тог тренутка: ни он, ни она, никада, у читавом животу, нису осетили ништа слично.

У десет сати следећег дана, сунчаног, врелог, срећног, с брујањем звона на црквама, с пијацом на тргу испред хотела, с мирисом сена, катрана и опет свега оног сложеног и мирисног чиме одише руски провинцијски град, она, та малена безимена жена, која и не рече своје име, именујући се у шали дивном незнанком, оде. Спавали су мало, али је изјутра, када је изашла иза паравана поред кревета, пошто се за пет минута обукла и умила, изгледала свежа као да јој је седамнаест година. Да ли је била збуњена? Не, врло мало. Као и раније, била је једноставна, весела и – већ разумна.

– Не, не, драги, – рече она, одговарајући на његову молбу да заједно наставе пут – не, ви треба да останете до следећег брода. Ако пођемо заједно, све ћемо покарвити. Било би

ми веома криво. Дајем вам часну реч да уопште нисам онаква каквом бисте ме могли замислити. Никада ми се није догодило ништа налик на ово и неће се ни догодити. Као да је на мене наишао талас помрачења... Или, тачније, као да смо обоје добили нешто налик на сунчаницу...

И поручник се некако олако сложи с њом. У лакој и срећном расположењу довезао ју је до пристаништа – баш пред полазак ружичастог „Самољота“ – пољубио је пред свима на палуби и једва стигао да искочи на степенице, које су већ почели да вуку.

Са истом лакоћом и безбрижан, вратио се и у хотел. Међутим, нешто се већ променило. Без ње је соба изгледала некако сасвим друкчија него у њеном присуству. Била је још испуњена њоме и – празна. То је било чудновато! Још је мирисало не њену лепу енглеску колоњску воду, још је на послужавнику стајала њена неиспијена шоља, а ње више није било... И поручничково срце одједном обузе таква нежност, да поручник похита да запали цигарету и неколико пута се прошета с једног краја собе на други.

– Чудан доживљај – рече гласно, смејући се и осећајући како му на очи навиру сузе. – „Дајем вам часну реч да уопште нисам онаква каквом бисте ме могли замислити...“ И већ је отпутовала...

Параван је био одмакнут, постеља још размештена. И он осети да једноставно нема снаге да сада гледа у ту постељу. Он је заклони параваном, затвори прозоре да не чује вреву с пијаце и шкрипу точкова, навуче беле пенушасте завесе, седе на диван... Да, дође крај и том „дживљају с пута“! Отпутовала је – и сада је већ далеко, вероватно седи у стакленом белом салону или на палуби и посматра огромну реку што блиста на сунцу, сплавове што плове, жуте спрудове, блиставе даљине воде и неба, читав тај безгранични простор Волге... И збогом, и већ заувек, занавек... Јер где би се сада могли срести? – „Та не могу – помисли он – не могу тек онако да допутујем у тај град у коме је њен муж, њена трогодишња девојчица, уопште читава њена породица и читав њен свакодневни живот!“ И тај му се град учини некако изу-

зетан, неприкосновен град, и помисао да ће она и даље про- водити у њему свој самотни живот, често га се, можда, сећа- јући, сећајући се њиховог случајног, тако пролазног сусрета, а он је више никада неће видети, та мисао га зачуди и запре- пасти. Не, то не може да буде! То би било сувише сурово, неприродно, невероватно! – И он осети такав бол и такву сувишност читавог свог будућег живота без ње, да га обузе ужас, очајање.

„Каква је то напаст! – помисли он устајући, поново се шетајући по соби и трудећи се да не гледа у постељу иза паравана. – Та шта је то са мном? Шта је то у њој изузетно и шта се, у ствари, десило? Збиља, као нека сунчаница! И што је најважније, како ћу сада, без ње, провести читав дан у овој забити?“

Још је се сећао читаве, са свим и најситнијим особено- стима, сећао се мириса њене преплануле коже и платнене хаљине, њеног крепког тела, живахног, једноставног и весе- лог звука њеног гласа... Осећање тек доживљене насладе читавом њеном женском лепотом било је још необично живо у њему, али је сада ипак главно било оно друго, потпу- но ново осећање – оно чудно, несватљиво осећање, које уопште није постојало док су били заједно, које чак није могао ни да наслути у себи када је јуче предузимао то, како је замишљао, само забавно познанство, а о којем се већ није могло рећи сада! – „А што је најважније – помисли он – и никад се више неће рећи! И шта да се ради, како да се про- веде тај бескрајан дан, с тим успоменама, с том неразреши- вом патњом, у овом градићу који је и сам бог заборавио, над оном истом блиставом Волгом, којом ју је одвезао тај ружи- части брод!“

Требало је спасавати се, нечим се забавити, одстранити мисли, некуд поћи. Он одлучно стави шапку, узне јакша прут, звецкајући мамузама, брзо прође цустим ходником, стрча низ степенице према излазу... Да, али куда да иде? Крај улаза је стајао кочијаш, млад, у удобном сељачком огр- тачу, и мирно пушио цигарету. Поручник га погледа збуњено и зачуђено: како је могуће седети тако мирно на седишту,

пушити и уопште бити једноставан, безбрижан, равнодушан? – „Вероватно сам само ја у читавом овом граду тако страшно несрећан“ – помисли он, кренувши према пијаци.

Пијаци се већ растурила. Бог би га знао зашто, прошетао се по свежем коњском ђубришту између кола, између кола с краставцима, између нових чинија и лонаца, и жене које су седеле на земљи позивале су га утркујући се, узимале лонце у руке и ударале, лупкале прстима по њима, показујући њихов добар квалитет, сељаци су му заглушивали уши, довикујући: „Првокласни краставци, ваше благородство!“ Све је то било тако глупо, бесмислено, да је побегао с пијацице. Свратио је у цркву, у којој се појало већ гласно, весело и одлучно, са знањем извршене дужности, онда је дуго ходао, кружио малим, врелим и запуштеним парком на обронку брда, изнад непрегледног простора реке боје светлог челика... Еполете и дугмад на његовој летњој униформи тако се усијаше, да се нису могле додирнути. Шапка му је изнутра била влажна од зноја, лице му је горело... Када се вратио у хотел, са уживањем је ушао у велику и празну хладовиту трпезарију на доњем спрату, са уживањем је скинуо шаћку и сео за сто покрај отвореног прозора, кроз који је допирала врућина али је ипак пирио ваздух, и поручио хладну ботвињу с ледом. Све је било лепо, у свему је била бескрајна срећа, велика радост; чак у тој запари и свим пијачним мирисима, у читавом том непознатом градићу и у том старом провинцијском хотелу било је ње, те радости, али се у исто време срце просто кидало. Попио је неколико чашица вотке, уз тек стављене у туршију краставце с мирођијом као мезе, и осећао како би, без премишљања пристао сутра да умре, само кад би могао да је било којим чудом врати, да проведе с њом још један, данашњи дан – да га проведе само зато, само зато да би јој казао и нечим доказао, да би је убедио с коликим је болом и заносом воли... Зашто би јој доказивао? Зашто би је убеђивао? Није знао зашто, али је то било неопходније од живота.

– Сасвим су ми живци попустили! – рече, наливајући пету чашицу вотке.

Он одмаче ботвињу, поручи црну кафу и стаде да пуши, напрегнуто размишљајући: шта сада да ради, како да се ослободи те изненадне, неочекиване љубави? Али ослободити се – он је то одвећ живо осећао – било је немогуће. И он опет одједном нагло устаде, узе шапку и јахаћи прут и, распитавши се где је пошта, журно се упути тамо, с већ у глави припремљеном реченицом телеграма: „Одсад је цео мој живот заувек, до гроба, ваш, у вашој власти“. – Али када је дошао до старе куће с дебелим зидовима где се налазила пошта и телеграф, зауставио се ужаснут: знао је град у коме живи, знао је да има мужа и трогодишњу кћерку, али јој није знао ни име, ни презиме! Неколико пута ју је за то питао јуче за ручком и у хотелу, и редовно се смејала и говорила:

– А шта вам је потребно да знате ко сам, како ми је име?

На углу, покрај поште налазио се излог фотографске радње. Дуго је посматрао велику фотографију неког човека у војничкој униформи с густим еполетама, избуљених очију, ниска чела, упадљиво лепих зулуфа и широких груди, скроз украшених ордењем... Како је неприродно, страшно све свакидашње, обично, када је срце ухватила – да, ухватила, сада је то схватао – та страшна „сунчаница“, одвећ велика љубав, одвећ велика срећа! Бацио је поглед на млади брачни пар – младића у дугом реденготу и белој кравати, косе подшишане као јеж, испршеног, под руку са девојком у венчаници – пренео је поглед на фотографију неке лепушкасте и жустре госпођице с накривљеном студентском капом... Онда је, опседнут мучном завишћу према свим тим људима који нису патили а које није познавао, почео напрегнуто да гледа низ улицу.

Куда да крене? Шта да ради?

Улица је била потпуно пуста. Куће су биле све исте, беле, једносратне, трговачке, с великим баштама и изгледало је да у њима нема ни живе душе; бела густа прашина прекрила је калдрму; и све је то засењивало, све је било обасјано врелим, пламеним и радосним, али овде готово бесциљним сунцем. У даљини се улица уздизала, повијала и упирала у ведар, сивкаст хоризонт, пун сјаја. У томе је било нечег јуж-

њачког, што подсећа на Севастопољ, Керч... Анапу. То је било нарочито неподношљиво. И поручник, оборене главе, шкиљећи од светлости, пажљиво гледајући себи под ноге, поводећи се, спотичући се, запињући мамузом за мамузу, пође назад.

У хотел се вратио толико сатрвен од умора, као да је превалио огроман пут негде у Туркестану, у Сахари. Прикупивши последње снаге, ушао је у своју велику и празну собу. Соба је већ била спремљена, лишена њених последњих трагова – само једна укосница коју је заборавила лежала је на ноћном сточићу! Свукао је блузу и погледао се у огледало: његово лице – обично официрско лице, смеђе од препланулости, с беличастим, од сунца избледелим брковима и плавичастом белином очију, које су од препланулости изгледале још беље – имало је сада узбуђен, лудачки израз, а у белој танкој кошуљи са чврстим уштирканим оковратником било је нечег младалачког и дубоко несрећног. Легао је на кревет, полеђушке, ставивши прашњаве чизме на супротну ивицу. Прозори беху отворени, завесе навучене и лаки поветарац их је с времена на време надимао, пирио у собу, доносећи запару усижаних лимених кровова и читавог тог рзареног и сада потпуно опустелог, немог света крај Волге. Лежао је руку подвучених под главу и нетремично гледао у простор пред собом. Онда је стиснуо зубе, заклопио очне капке, осећајући како под њима низ образе теку сузе – и, најзад, заспао, а када је поново отворио очи, иза завеса се већ жутело црвенкасто вечерње сунце. Ветар се умирио, у соби је било загушљиво и суво, као у рерни... И јучерашњи дан и даћашње јутро дођоше у сећање, као да су били пре десет година.

Устао је без журбе, умио се без журбе, подигао завесе, зазвонио и затражио самовар и рачун, дуго је пио чај с лимуном. Онда је наредио да му се пошаље фијакер, изнесу ствари и, седајући у кочије, на њихово риђе, избледело седиште, дао је собару читавих пет рубаља.

– Биће да сам вас ја, ваше благородство, довезао синоћ!
– рече кочијаш весело, хватајући узде.

Када су се спустили до пристаништа, над Волгом се већ ширила модра летња ноћ, и река је већ била проткана мноштвом светилки, и светилке су висиле на јарболима брода који је прилазио.

– Тачно сам вас на време довезао! – рече кочијаш улагивачки.

Поручник и њему даде пет рубаља, извади карту, оде на пристаниште... Исто као и јуче, брод лако удари о пристајалиште и осети се лака вртоглавица од усталасаног тла под ногама, затим прелете крај ужета, зашуме и покуља узаврела вода под точковима брода који се мало врати.... И тај брод препун света, већ сав осветљен и с мирисном кухињом, учинио се необично љубазан, леп.

Тренутак касније ишао је већ даље, горе, на исто места куда је и она тога јутра отишла.

Далеко напред гасила се тамна вечерња летња румен, огледајући се туробно, снено, у разнобојним сноповима у реци, која се још где-где светлуцала од треперавог танушног таласања далеко под њом, под том румени, и расејане унаоколо у мраку светилке су непрестано пловиле назад.

Поручник је седео на палуби под тремом и осећао се десет година старији.

Приморски Алји, 1925.

Превод:
Миљивоје Јовановић

Сунчаница (Солнечный удар, Русија 2014) режија Никита Михалков, гл. улоге Мартинш Калита, Викторија Соловјова, Анастасија Имамова, Милош Биковић

МРТВИ

Лили, настојникова кћи, буквално је спадала с ногу. Тек што би једног госта увела у малу одају иза канцеларије у приземљу и помогла му да скине капут, већ би испрекидано звоно на улазним вратима поново зазвонило и она би јурила незастртим ходником и уводила новог госта. Сва срећа што није морала да води бригу и о госпођама. За то су се постарале гђица Кејт и гђица Џулија и за ту прилику купатило на горњем спрату преуредиле у женску гардеробу. Њих две су сад горе брбљале и смејале се, сваки час усплахирено ишле једна за другом до врха степеништа, нагињале се преко ограде и зивкале Лили да је питају ко је стигао.

Увек је то био велики догађај – годишња забава госпођица Моркан. Долазили су сви који су их знали, рођаци, стари породични пријатељи, чланови Џулијиног хора, понеки одрасли Кејтини ђаци, па чак и неки ђаци Мери Џејн. И никад се није догодило да забава не успе. Из године у годину, колико се памти, те су забаве протикале у величанственом стилу, још откад су Кејт и Џулија, по смрти свог брата Пета, напустиле кућу у Стони Бетеру и довеле једину своју братаницу Мери Џејн да живи с њима у мрачној суморној кући на острву¹ Ашер, где су изнајмиле горњи спрат од г. Фулама, трговца житом, који је имао канцеларију у приземљу. Има томе добрих тридесет година, ако не и више. Мери Џејн, која је тада била девојчица у краткој сукњици, сад је главна потпора домаћинства јер свира црквене оргуље у Хедингтон Стриту.² Завршила је академију и сваке године приређивала концерт својих ученика у горњој сали Старе концертне дворане. Многи њени ученици потицали су из имућних породица из Кингстауна и Далкија. И њене тетке, мада већ старе, доприносиле су домаћинству својим радом. Џулија, иако

већ сасвим седа, још је била водећи сопран у цркви Адама и Еве, а Кејт, сувише слаба да би се много кретала, држала је почетницима часове музике на старом пијанину у дворишној соби. Лили, настојникова кћи, помагала им је у кућним пословима. Иако су живеле скромно, полагале су на добру исхрану: увек све најбоље – најквалитетнији бифтеци, најскупљи чај и најбоље црно пиво у боцама. Лили је ретко кад грешила при куповини па се добро слагала са своје три госпођице. А оне су биле крајње педантне, то је било све. Нису трпеле једино да им се одговара на примедбе.

Наравно, те вечери су и те како имале разлога да буду узбуђене. А онда, већ одавно је прошло десет, а Габријел и његова жена се још нису појављивали. Уз то, прибојавале су се да се Фреди Малинс не појави пијан. Нипошто нису желеле да га ђаци Мери Џејн виде под гасом; у таквом стању понекад га није било лако обуздати. Фреди Малинс је увек каснио, али питале су се шта је то могло да задржи Габријела: због тога су сваки час ишле до оградe степеништа и запиткивале Лили јесу ли Габријел и Фреди стигли.

– О, господине Конрој, рече Лили Габријелу кад му је отворила врата, госпођица Кејт и госпођица Џулија већ су помислиле да нећете доћи. Добро вече, госпођо Конрој!

– Знам да јесу, рече Габријел, али оне заборављају да су мојој жени потребна три очајно дуга сата да се спреми.

Стајао је на отирачу и отресао снег са каљача а Лили поведе његову жену ка степеништу и викну:

– Госпођице Кејт, ево госпође Конрој.

Кејт и Џулија се одмах спустише, гегајући се мрачним степеништем. Обе пољубише Габријелову жену приметивши да мора да се жива смрзла и упиташе да ли је Габријел стигао с њом.

– Наравно да сам стигао, тетка-Кејт! Само ви идите горе, долазим, довикну Габријел из мрака.

Наставио је да жустро струже каљачама о отирач, а три жене, смејући се, кренуше горе, ка гардероби за даме. Танак нанос снега прекривао му је рамена као пелерина и као капице врхове каљача; и пошто дугмад капута шкрипећи склизнуше кроз

мразом укрућене рупице, из набора и шупљина капута ишчиле свеж опојан ваздух од споља.

– Опет веје, господине Конрој? упита Лили.

Увела га је у малу одају и помогла му да скине капут. Габријел се насмеши јер је његово презиме изговорила делећи га на три слога, и погледа је. Била је вижљаста, још недорасла девојка бледог тена и косе боје сламе. Светлост плинске лампе у малој одаји чинила ју је још блеђом. Габријел ју је знао још кад је била сасвим мала и обично седела на најнижем степенику мазећи крпену лутку.

– Да, Лили, одговори, и мислим да ће нас ноћас добро завејати.

Он погледа навише, у таваницу која је подрхтавала од трупкања и повлачења ногу и ослушну за тренутак клавир, а онда спусти поглед на девојку која је пажљиво стављала његов капут на полицу.

– Реци ми, Лили, срдечно ће он, идеш ли још у школу?

– О, не, господине, одговори она. Са школом је свршено.

– Е па онда, весело продужи Габријел, надам се да ћемо ти ускоро доћи на свадбу, а?

Девојка га погледа преко рамена и с горчином изговори:

– Данашњи мушкарци само брбљају и гледају да вас искористе.

Габријел поцрвене као да је нешто погрешно и, не гледајући више у њу, скиде каљаче па својом дебелом рукавицом жустро крену да гланца лаковане ципеле.

Био је крупан, повисок млад човек. С његових образа руменило се разливало нагоре, све до чела, где се ширило у неколико нејасних црвенкастих печата; на глатком лицу немирно су светлукцала два чиста стакла а блистав позлаћен оквир наочара заклањао је нежне и немирне очи. Сјајна црна коса била му је раздвојена по средини и зачешљана иза ушију, где се лагано таласала надоле од руба који је утиснуо шешир.

Кад је изгланцао ципеле, устаде и повуче прслук надоле чиме још више утегну своје пуно тело. Затим хитро извади новчић из џепа.

– Лили, рече, и ћушну јој новчић у шаку. Божић је, зар не? Ево... ситница...

И брзо се упути ка вратима.

– О, немојте, господине! узвикну девојка и крену за њим. Заиста, господине, не могу то да примим.

– Божић је! Божић је! рече Габријел готово поскакујући ка степеништу и благо одмахујући руком.

Видевши да је већ стигао до средине степеништа, девојка довикну за њим:

– Па, хвала вам, господине.

Чекао је пред салоном да се валцер заврши и слушао шуштање сукњи и бат корака. Још се осећао нелагодно због девојчиног горког и неочекиваног одговора. Покушао је да то нерасположење некако одагна поправљајући манжетне и намештајући лептир-машну. Онда из малог цепа прслука извади листић папира и загледа се у тезе које је направио за свој говор. Двоумио се у погледу стихова Роберта Браунинга јер се прибојавао да их његови слушаоци неће разумети. Неки познати цитати из Шекспира или из Мелодија³ деловали би прикладније. Трапаво трупкање потпетица и стругање ђонова о под подсети га да се њихов културни ниво разликује од његовог. Само ће испасти смешан читајући им поезију коју они не могу разумети. Помислиће да се размеће својим вишим образовањем. Доживеће неуспех код њих баш као и малочас пред девојком у малој одаји. Није нашао праве речи. Све је бесмислено, читав његов говор, од првог до последњег слова, потпун промашај.

У томе тренутку тетке и његова жена изађоше из гардеробе. Његове тетке биле су две мале скромно обучене старице. Тетка Џулија је била за длаку виша. Њена коса, повезана преко врхова ушију, била је сива; и њено увело лице, с тамним сенкама, било је сивкасто. Иако је била јаке грађе и правог стаса, њене тупе очи и опуштена уста давали су јој изглед жене која не зна где се налази ни куда иде. Тетка Кејт је била живахнија. Њено лице, здравије него сестрино, било је увело и пуно бора, као смежурана румена јабука, а њена коса, повезана на исти старински начин, још увек је задржала боју зрелог ораха.

Обе искрено изљубише Габријела. Он је био њихов сестрић миљеник, син покојне им сестре Елене, која је била удата за Т. Џ. Конроја из Порт и Док компаније.

– Грета ми каже, Габријеле, да вечерас кад се будете враћали у Монкстаун,⁴ нећете узети кола, рече тетка Кејт.

– Таман посла, одговори Габријел и окрену се жени, прошле године смо се добро провели, зар не? Зар се не сећаш, тетка-Кејт, како се Грета тада прехладила? Прозори на кочији клепећу током читаве вожње а од Мериона источњак дува ко луд. Дивота! Грета се баш жестоко прехладила.

Тетка Кејт се на сваку његову реч мрштила и климала главом.

– Потпуно си у праву, Габријеле, потпуно, рече она. Човек никад не може бити довољно опрезан.

– Али да је до Грете, рече Габријел, ићи ће кући пешке и по снегу, само ако је пустиш.

Гђа Конрој се насмеја.

– Не слушај га, тетка-Кејт, рече она. Он је заиста велики брижљивко: зелени абажури на лампама да Том увече не квари очи, тегови које мора да диже, а тек то што приморава Еву да једе овсену кашу... Јадно дете! Не подноси ни да је омирише! Али никад нећете погодити најновију ствар.

Она прасну у смех и погледа мужа, чији је задивљен и срећан поглед лутао с њене хаљине до њеног лица и косе. Тетке се такође од срца насмејаше јер је Габријелова брижност била редован извор шала за њих.

– Каљаче! рече гђа Конрој. То је најновије. Кад год је напољу влажно, морам да обувам каљаче. Чак ме је и вечерас терао да их узем, али нисам пристала. Идући пут ће бити ронилачко одело.

Габријел се нервозно насмеја и потапша се утешно по машини, док се тетка Кејт скоро пресамитила од смеха, тако је уживала у шали. Али с тетка-Џулијиног лица осмех брзо ишчезе а њене невеселе очи управише се ка сестрићу. После краћег ћутања она упита:

– А шта су то каљаче, Габријеле?

– Каљаче, Џулија! узвикну њена сестра. Забога, зар не знаш шта су каљаче? Па носе се преко... преко ципела, зар не, Грета?

– Да, одговори гђа Конрој. Праве се од гутаперке. Обоје имамо по пар. Габријел каже да их на континенту сад сви носе.

– О, на континенту, промрмља тетка Џулија и климну главом. Габријел се намршти и рече, као мало љутиито:

– Није то ништа нарочито али Грети је смешно јер је та реч подсећа на Кристи Минстрелс.⁵

– Али, реци ми, Габријеле, поче тетка Кејт с пуно такта. Наравно, постарао си се за собу. Грета каже да...

– О, да, то је сређено, одговори Габријел. Резервисао сам собу код Грешама.⁶

– Разуме се, то си добро учинио, рече тетка Кејт. А деца, Грета, не бринеш због њих?

– Ах, само једна ноћ, рече гђа Конрој. Уосталом, Беси је с њима.

– Разуме се, понови тетка Кејт. Баш је то угодно, имати девојку на коју можеш да се ослониш! А ова наша Лили, бог ме убио ако знам шта се то с њом догађа у последње време. Уопште више није иста девојка.

Габријел се управо спремао да постави тетке нека питања поводом те ствари, али она изненада прекину разговор и загледа се у сестру која је пришла степеништу и нагињала се преко ограде.

– Шта је сад ово? рече она готово строго. Куда то Џулија оде? Џулија! Џулија! Куда ћеш?

Џулија, која је већ сишла до првог одморишта, врати се и благо најави:

– Стигао је Фреди.

У том тренутку аплауз и завршни туш пијанисте означеше да је валцер завршен. Врата салона се отворише и неколико парова ишета. Тетка Кејт ужурбано повуче Габријела у страну и шапну му:

– Скокни доле, Габријеле, молим те, и види како је Фреди. И не пуштај га овамо ако је накресан. Сигурна сам да је накресан. Сигурна сам.

Габријел оде до ограде степеништа и ослушну. Чуо је како две особе разговарају у малој одаји. Препознао је смех Фредија Малинса. Онда бучно сиђе низ степенице.

– Велико је то олакшање, рече тетка Кејт гђи Конрој, кад је Габријел овде. Некако се увек осећам спокојније кад је он ту...

Џулија, госпођици Дели и госпођици Пауер треба мало освежења. Дивно сте играли валцер, госпођице Дели. Било је заиста сјајно.

Дугајлија смежураног лица, кругих проседих бркова и црнпугасте коже, који је управо пролазио са својом партнерком, рече:

– Можемо ли и ми да добијемо неко пиће, госпођице Моркан?

– Џулија, кратко додаде тетка Кејт, ево и господина Брауна и госпођице Ферлонг. Одведи и њих, Џулија, с госпођицом Дели и госпођицом Пауер.

– За даме нема бољег од мене, рече г. Браун и толико напући усне да му се бркови накомострешише а осмех навре из сваке боре. Знате, госпођице Моркан, оне ме обожавају јер...

Али не успе да заврши реченицу него, видевши да се тетка Кејт удаљила, хитро уведе три младе даме у собу позади. Насред собе била су два четвртаста стола постављена један уз други, а тетка Џулија и помоћница поравнавали су наборе на великом столњаку. На столу за послуживање били су распоређени тањир и чиније, чаше и хрпе кашика, виљушака и ножева. Горњи део великог клавира такође је служио као сто за јела и колаче. Поред мале комодe у углу стајала су два младића и пила пиво.

Г. Браун доведе ту своје штићенице и предложи им у шали да узму пунч за даме, врућ, јак и слadak. Али пошто оне рекоше да никад не пију жестока пића, он им отвори три боце лимунаде. Онда замоли једног од младића да се мало помери, дохвати бутелку и наточи себи поштenu дозу вискија. Младићи су га посматрали с поштовањем док је кушао пиће.

– Вере ми, рече смешкајући се, то ми је лекар преписао. Његово изборано лице рашири се у осмех а кикотање три госпођице надовеза се као мелодични ехо на његову досетку. Њихале су се лево-десно и нервозно кретале раменима. Најсмелија рече:

– Е, сад, господине Браун, па није ваљда доктор баш тако рекао.

Г. Браун гуцну виски и с благом иронијом рече:

– Знате, ја сам као чувена госпођа Касиди, за коју кажу да је једном рекла: *Слушај, Мери Грајмс, ако не узмем, нишерај ме да узмем, јер ми се њије.*

Унео се својим успаљеним лицем некако сувише присно и притом почео да говори простачким даблинским нагласком, тако да младе даме, као по договору, у тишини саслушаше његову причу. Гђица Ферлонг, једна од ученица Мери Џејн, упита гђицу Дели како се зове онај лепа валцер што је свирала; а г. Браун, видевши да га игноришу, сместа се окрену двојици младића који су, очигледно, имали више разумевања за њега.

Зајапурена млада жена у љубичастој хаљини бану у собу: узбуђено је плескала рукама и узвикивала:

– Кадрил! Кадрил!

Одмах за њом уђе и тетка Кејт и позва:

– Два кавалера и три даме, Мери Џејн!

– О, ту су господин Берцин и господин Кериган, рече Мери Џејн. Господине Кериган, поведите госпођицу Пауер. Хоћете ли? Госпођице Ферлонг, ево и вама партнера, господина Берцина. И то, биће све у реду.

– Три даме, Мери Џејн, рече тетка Кејт.

Два младића замолише даме за плес а Мери Џејн се окрену гђици Дели:

– О, госпођице Дели, заиста је било лепо од вас што сте одсвирали оне две последње игре, али вечерас нам заиста недостају даме.

– Не мари ништа, госпођице Моркан.

– Имам за вас згодног партнера, господина Бартела Д'Арсина, тенора. Касније ћу га позвати да нам пева. Цео Даблин је полудео за њим.

– Божанствен глас! Божанствен глас! рече тетка Кејт.

И пошто је на клавиру већ започео уводни део за прву фигуру, Мери Џејн брзо изведе своје парове из собе. Тек што они изађоше, тетка Џулија лагано ушета у собу осврћући се за собом.

– Шта се десило, Џулија? забринато упита тетка Кејт. Ко је то?

Џулија, која је носила гомилу салвета, окрену се сестри и рече јој мирно, као да ју је питање изненадило:

– Ма само Фреди, Кејт, и Габријел с њим.

И стварно, иза ње се појави Габријел водећи Фредија Малинса. Овај је био млађи човек, четрдесетих година, Габријелове висине и грађе, и врло облих рамена. Лице му је било месна-

то и бледо, и руменеле су му се само дебеле ушне ресице и широк нос. Имао је грубе црте, затупаст нос, испупчено и мало чело, а усне су му биле истурене и отекле. Тешки капци и неуредна ретка коса давали су му поспан изглед. Смејао се пискаво од свег срца нечему што је на степеницама испричао Габријелу и у исти мах трљао лево око зглобом леве песнице.

– Добро вече, Фреди, рече тетка Џулија.

Фреди Малинс помало немарно отпоздрави госпођицама Моркан јер је, по обичају, губио дах, а затим, спазивши г. Брауна који му се смешкао из угла, отетура се до њега и тихо поче да му прича исту ону причу коју је управо испричао Габријелу.

– Па није баш претерао, је ' да? рече тетка Кејт Габријелу.

Габријел, који је био намрштен, одмах се орасположи и рече:

– Да, једва се примећује.

– Е, па реци, зар није ужасан! рече тетка Кејт. А дао је реч својој сиротој мајци уочи Нове године да ће се оканити пића. Него, хајде, Габријеле, пођимо у салон.

Пре него што је изашла из собе она даде знак г. Брауну, мрштећи се и претећи кажипрстом. Г. Браун јој климну главом уместо одговора и, кад је изашла, рече Фредију Малинсу:

– Слушај, Теди, сипаћу ти сад пуну чашу лимунаде, да се мало средиш.

Фреди Малинс, који се управо приближио врхунцу своје приче, нестрпљиво одмахну на ту понуду, али г. Браун, претходно му скренувши пажњу на неуредну одећу, наточи лимунаду у чашу и пружи му је. Лева рука Фредија Малинса механички прихвати чашу док је десном, такође механички, поправљао одећу. Г. Браун чије се лице поново кривило у осмех наточи себи још вискија управо кад Фреди Малинс, иако још није стигао до краја своје приче, прасну у пискав хихотав смех, спусти препуњену чашу коју није ни такнуо па стаде да зглобом леве песнице трља лево око и понавља последње реченице, колико му је то смех допуштао.

. . . . .
Габријел је једва слушао Мери Џејн док је у потпуној тишини салона свирала свој комад из Академије, пун прелаза и те-

шких пасажа. Он је волео музику, али комад који је изводила по његовом мишљењу уопште није био мелодичан, а питање је да ли се и осталим слушаоцима свиђао, мада су је молили да нешто одсвира, четворица младића који су на звук клавира изашли из трпезарије и стали крај врата, после неколико минута тихо се удаљише, двојица по двојица. Чинило се да су једине особе заиста обузете музиком биле Мери Џејн, чије су руке лете теле по диркама или се дизале увис при паузама, као руке какве свештенице која проклиње, и тетка Кејт која је стајала крај ње и окретала листове.

Габријелове очи, надражене блеском углачаног пода испод гломазног лустера, одлуташе до зида изнад клавира. Ту је висила слика сцене на балкону из *Ромеа и Јулије* а поред ње била је слика принчева убијених у Тауеру, коју је тетка Џулија израдила црвеном, плавом и мрком вуницом, још док је била девојчица. Вероватно су оне то научиле у школи, још као девојчице, јер му је једне године и мајка за рођендан израдила прслук од пурпурног моареа посутог малим лисичјим главама, постављен мрким сатеном и с округлим испупченим дугметима. Чудно је што његова мајка није била музикална, мада је тетка Кејт њу звала наследницом памети у породици Моркан. И она и Џулија увек су биле помало поносне на своју озбиљну и господствену сестру. Њена фотографија стајала је пред великим зидним огледалом. На крилу је држала отворену књигу и показивала нешто Константину који је у морнарском оделу лежао крај њених ногу. Синовима је она изабрала имена, јер је много полагала на породично достојанство. Захваљујући њој, Константин је сад први поджупник у Балбригану,⁷ и, захваљујући њој, Габријел је дипломирао на Краљевском универзитету. Лице му се смркну кад се сети њеног тврдоглавог противљења његовој женидби. Извесне увредљиве речи које је тада изговорила још увек су га пекле; једном је Грету назвала сеоском намигушом, а то уопште није било истина. Управо ју је Грета неговала све време њене последње дуге болести у њиховој кући у Монкстауну.

Знао је да ће Мери Џејн ускоро завршити свој комад, јер је поново свирала уводну мелодију са скалама које су се низале после сваког такта и, док је чекао на крај, зловоља полако спла-

сн у његовом срцу. Комад се заврши тремолом у високим тоновима и завршном октавом у дубоком басу. Док је Мери Џејн излазила из собе, црвенећи и нервозно увијајући ноте, пратио ју је велики аплауз. Најјаче су плескала она четворица крај врата, који су изашли у трпезарију на почетку, али су се вратили на последњи акорд клавира.

Играчи заузеле своја места. Габријелова партнерка била је гђица Ајворс, отворена, говорљива млада дама пегава лица и буљавих смећих очију. Носила је хаљину без деколтеа а на крагници јој је био причвршћен велик брош с ирским симболом.

Кад заузе своје место, она одсечно рече:

– Хоћу нешто да расправим с вама.

– Са мном? зачуди се Габријел.

Она озбиљно климну главом.

– А шта то? упита Габријел смешкајући се њеном преозбиљном држању.

– Ко је Г. К.? упита гђица Ајворс и погледа га право у очи.

Габријел порумене и хтеде да се намршти правећи се да је не разуме, кад она без увијања рече:

– О, Ејми, невинашце! Открила сам да пишете за *Дејли Експрес*⁸ Зар вас није стид?

– Зашто би ме било стид? упита Габријел и затрепта, покушавајући да се осмехне.

– Е па мене је стид због вас, рече гђица Ајворс искрено. Писати за такав олош. Нисам знала да сте Западни Британац.

На Габријеловом лицу појави се израз збуњености. Заиста је имао своју књижевну рубрику сваке среде у *Дејли Експресу*, и за то су га плаћали петнаест шилинга. Али, зар је због тога Западни Британац? Књиге које је добијао за приказе скоро су му биле драже него тај тричави чек. Волео је да опипава корице и листа странице тек штампане књиге. Скоро сваког дана по завршетку предавања на колеџу лутао је кејовима и обилазио антикваре. Хикија на Бечлор шеталишту, Веба или Месија на Астон кеју или О' Клоисија у споредној улици. Није знао како да одговори на њену оптужбу. Хтеде да каже да је књижевност изнад политике. Али они су дугогодишњи пријатељи и каријере су им

текле напоредо, прво на универзитету а онда и кад су постали професори; таква помпезна фраза код ње не би прошла. Он затрепта, покуша да се осмехне и неуверљиво промрмља да не види ничег политичког у томе што пише књижевне приказе.

Кад дође време да се парови измене још је био збуњен и расејан. Гђица Ајворс га хитро узе за руку, присно га стегну и нежно и пријатељски рече:

– Наравно, само сам се шалила. Ево, сад се измењујемо.

Кад су се поново састали, она започе нешто о проблемима на универзитету,⁹ и Габријелу лакну. Неки њен пријатељ показао јој је Габријелов приказ Браунигових песама. Тако је открила ту тајну. Али приказ јој се много свидео. Она изненада рече:

– О, господине Конрој, хоћете ли ићи на излет до Аранских острва овог лета? Остаћемо тамо читав месец. Биће дивно на Атлантику! Морате доћи. Господин Кленси иде, и господин Килкели и Кетлин Кеми. И Грети би било веома пријатно ако пође. Она је из Конакта,¹⁰ зар не?

– Њени су одатле, кратко одговори Габријел.

– Али, ви ћете доћи, зар не? рече гђица Ајворс и жудно притисну свој топли длан уз његову мишицу.

– Заправо, рече Габријел, већ сам средио да идем...

– Куда да идете? упита гђица Ајворс.

– Па, сваке године идем с другарима на бициклички турнеју и тако...

– Али куда? упита гђица Ајворс.

– Па, обично идемо у Француску или Белгију или можда у Немачку, с нелагодношћу рече Габријел.

– А зашто идете у Француску и Белгију, упита гђица Ајворс, уместо да обилазите сопствену земљу?

– Знате, рече Габријел, мало ради језика а мало ради промене.

– Али шта је с вашим сопственим језиком – ирским? рече гђица Ајворс.

– Е, ако ћемо право, рече Габријел, ирски није мој језик.

Најближи гости окренуше се да чују ово унакрсно испитивање. Габријел нервозно баци поглед лево и десно, покушавају-

ћи да задржи добро расположење, иако је од муке био сав црвен у лицу.

Али зар не треба да обилазите своју земљу, настави гђица Ајворс, о којој не знате ништа, и свој сопствени народ, и своју домовину?

– Е па, да вам право кажем, узврати јој изненада Габријел, сит сам своје земље, сит сам је!

– Зашто? упита гђица Ајворс.

Габријел јој не одговори, узбуђен својом оштром изјавом.

– Зашто? понови гђица Ајворс.

Али, пошто парови стадоше да се укрштају а Габријел је и даље ћутао, она ватрено рече:

– Наравно, немате одговор.

Габријел покуша да прикрије узнемиреност сасвим се препустивши игри. Избегавао је њен поглед јер јој на лицу примети зловољан израз. Али кад се у дугом ланцу опет сусретоше, изненади га чврст стисак њене руке. Она га враголасто погледа испод ока и он се осмехну. А онда, у моменту кад су се раздвајали, она се уздиже на прсте и дошапну му:

– Западни Британац!

Кад се игра завршила, Габријел оде у удаљени угао собе где је седела мајка Фредија Малинса. Била је то крупна изнемогла стара жена седе косе. Глас јој је био испрекидан, налик синовљевом, и помало је муцала. Већ су јој рекли да је Фреди сти- гао и да је готово трезан. Габријел је упита како је било прили- ком пловидбе. Живела је код своје удате ћерке у Глазгову и у Да- блин је долазила једном годишње. Она му благо одговори да је пловидба била врло угодна и да је капетан био изузетно па- жљив према њој. Уз то исприча како је кућа њене ћерке у Гла- згову дивна, па поче о свим добрим пријатељима које тамо зна- ју. Док је она брбљала, Габријел је покушавао да избрише из свести и само сећање на неугодни догуђај са гђицом Ајворс. Да, та девојка, или жена, шта год да је, јесте занесењак, али све има своје време. Можда није требало онако да јој одговори. Али от- куд јој право да га пред свима назове Западним Британцем, чак и у шали. Покушала је да га исмеје пред свима, подбадала га и зурила у њега тим зечјим очима.

Тада угледа своју жену како му прилази пробијајући се кроз парове који су играли валцер. Кад је дошла до њега, шапну му.

– Габријеле, тетка-Кејт пита хоћеш ли ти сећи гуску као и обично. Госпођица Дели ће нарезати шунку а ја ћу исећи колач.

– У реду, рече Габријел.

– Прво ће у трпезарију послати младе, чим се заврши овај валцер, и бићемо сами за столом.

– Јеси ли играла? упита је Габријел.

– Наравно. Зар ме ниси видео? Око чега си се то препирао с Моли Ајворс?

– Ни око чега. Зашто? Она је то рекла?

– Тако нешто. А ја наговарам оног Д'Арсја да нешто отпева. Мислим да је баш уображен.

– Нисмо се препирали, зловољно рече Габријел, само је наваљивала да идем на излет по западној Ирској а ја сам рекао да нећу.

Његова жена на то мало поскочи и узбуђено плѣсну длановима.

– О, Габријеле, пристани, узвикну она. Тако бих волела да опет видим Голвеј.

– Ти иди ако хоћеш, хладно одврати Габријел.

Она га погледа за тренутак, а онда се окрену гђи Малинс и рече:

– И то је неки муж, госпођо Малинс!

Док се она удаљавала провлачећи се између парова, гђа Малинс, не обазирјући се на упадицу, настави да прича Габријелу о прелепим местима у Шкотској и о томе како су тамо дивни предели. Њен зет их сваке године води на језера да пецају. Њен зет је сјајан риболовац. Једном је упецао дивну, велику, велику рибу и у хотелу су им је припремили за вечеру.

Габријел скоро да није чуо шта је причала. Пошто се вечера ближила, опет поче да размишља о свом говору и о цитатима. Кад виде Фредија Малинса како прилази да поразговара с мајком, он му уступи столицу и повуче се у удубљење крај прозора. Просторија је сад била већ скоро празна а из трпезарије је допирао звекет тањира и ножева. Они који су се још налазили у салону изгледа да су били уморни од играња и у групицама су

тихо разговарали. Габријелови врели уздрхтали прсти лупкали су о хладно прозорско окно. Како мора да је свеже напољу! Како би било пријатно шетати сам, прво дуж реке а онда кроз парк! Снег полагао по гранама дрвећа а на врху Велингтоновог споменика стоји светлуцава капа. Колико ли је угодније тамо него за столом у трпезарији!

Понављао је у себи основне тезе свог говора: ирска гостољубивост, тужне успомене, три грације, Парис, цитат из Браунинга. Поновио је у себи и реченицу коју је написао у свом приказу: *Човек осећа да слуша музику распрзану немиром*. Гђица Ајворс је похвалила приказ. Да ли је била искрена? Има ли и трунке живота иза све те њене пропаганде? До те вечери међу њима никад није долазило до несугласица. Обесхрабривала га је и сама помисао да ће она бити за столом и да ће га док буде говорио гледати својим подругљивим очима. Можда ће јој бити чак и мило ако му говор не успе. Али једна мисао му паде на ум и охрабри га. Рећи ће, циљајући на тетка-Кејт и тетка-Џулију: *Даме и Ђосифо, генерација која је на измаку можда је имала својих мана али је, по моме мишљењу, имала извесну Ђосифољубивост, смисао за шалу, човечност, које новој и веома озбиљној и преобразованој генерацији, која буја око нас, изгледа ми, недостигају*. То! То иде на адресу гђице Ајворс. Шта мари што су његове тетке само две неке старице.

Жамор у соби привуче његову пажњу. Г. Браун се појави на вратима и отмено уведе тетка Џулију која се, ослоњена о његову руку, осмехивала оборене главе. Испрекидан праскави аплауз пратио их је све до клавира и, пошто Мери Џејн седе на клавируску столицу а тетка Џулија, сада озбиљна, окрену главу да би јој се глас равномерно чуо у целој просторији, плескање постепено утихну. Габријел препозна уводну мелодију омиљене тетка-Џулијине песме *Украшена за венчање*.¹¹ Њен снажан и звонак глас изводио је с великим заносом пасаже који украшавају мелодију и, мада је певала у веома брзом темпу, није испустила ни најмању украсну ноту. Пратити њен глас а не гледати јој у лице значило је осећати и учествовати у узбуђењу брзог и сигурног узлета. Кад се песма завршила, Габријел и остали громко заплескаше, а исти такав одушевљен аплауз одјекну и из неви-

дљиве трпезарије. Звучало је то тако искрено да тетка Џулија лако порумене, док је пружала руке према својој старој кожној нотној свесци, на чијим су корицама били угравирани њени иницијали. Фреди Малинс, који је слушао накривљене главе да би боље чуо, плъескао је и кад су остали престали и живахно нешто говорио мајци, која је озбиљно и лагано с одобравањем климала. Коначно, кад се уморио од плъескања, нагло устаде и похрли према тетки Џулији, дочепа је с обе шаке за руку и стегну па поче да је тресе у недостатку речи или кад би губио дах.

– Баш сам говорио мајци, рече он, да те никад нисам чуо да тако певаш, никад. Не, никад ти још глас није био тако леп као вечерас. Ето! Верујеш ли ми? То је жива истина. Чисти ми и поштења ми мога, тако је. Никад ти глас није био тако свеж и тако... тако звонак и свеж, никад!

Тетка Џулија се ведро насмеја, промрмља нешто о комплиментима и покуша да извуче руку из његових шака. Г. Браун театрално показа на њу и покретом шоумена који публици представља своје чудо саопшти приликама око себе:

– Госпођица Џулија Моркан, моје последње откриће!

Смејао се од срца на ове своје речи кад се Фреди Малинс окрете ка њему и рече:

– Па, Брауне, ако ти то озбиљно, могао си и нешто лошије да пронађеш. Јер откако ја долазим овамо никад је нисам чуо да пева ни упола овако добро. То је жива истина.

– Ни ја, рече г. Браун. Мислим да јој се глас ванредно побољшао.

Тетка Џулија слегну раменима и са смерним поносом рече:

– Па, пре тридесет година глас ми и није био тако лош.

– Често сам јој говорила, енергично рече тетка Кејт, да је у оном хору просто-напросто била запостављена. Али она ме никад није слушала.

Окренула се као да тражи подршку осталих против овог самовољног детета, док је тетка Џулија зурила преда се а на лицу јој титрао слабахан осмех сећања.

– Па да, настави тетка Кејт, никог она није хтела да слуша, ринтала је у том хору и дању и ноћу, и дању и ноћу. У шест ујутру на Божић! А због чега?

– Па, зар није у славу Бога, тетка-Кејт? упита Мери Џејн окрећући се на клавијарској столици и осмехујући се.

Тетка Кејт се срдито окрену братаници и рече:

– Све ја то знам о слави божијој, Мери Џејн, али мислим да није баш праведно што је папа из хора избацио¹² све те жене које су тамо ринтале читав свој живот, и поставио им над главе неке дрске балавце. Претпостављам да папа то ради за добробит цркве. Али то није праведно, Мери Џејн, и није у реду.

Заиста се разгневила и наставила би да и даље брани сестру, јер јој је то била болна тачка, да се Мери Џејн, видећи да се играчи враћају, није помирљиво умешала.

– Тетка-Кејт, немој да увредимо господина Брауна, он је друге вере.

Тетка Кејт се окрену г. Брауну, који се исцери на ову алузију о својој вери, и жумо рече:

– О, ја исправност папиног поступка не доводим у питање. Ја сам само једна стара глупача и не би ми на памет пало да тако што учиним. Али ваљда постоји и нека најобичнија пристојност и захвалност. И да сам на Џулијином месту, рекла бих ја том оцу Хилију у очи...

– Знаш шта, тетка-Кејт, рече Мери Џејн, ми смо сви заиста врло гладни, а кад смо гладни онда смо и орни за свађу.

– А и кад смо жедни, такође смо орни за свађу, додаде г. Браун.

– Онда је боље да сад вечерамо, рече Мери Џејн, а после ћемо да наставимо расправу.

На одморишту испред салона Габријел набаса на своју жену и Мери Џејн, које су покушавале да убеди гђицу Ајворс да остане на вечери. Али гђица Ајворс, која је већ ставила шешир и закопчавала огртач, није хтела да остане. Уопште није гладна и већ је остала дуже него што је намеравала.

– Само још десетак минута, Моли, рече гђа Конрој. Нећеш због тога закаснити.

– Да мало презалогатиш, рече Мери Џејн, толико си играла.

– Заиста не могу, рече гђица Ајворс.

– Бојим се да се уопште ниси забавила, безнадежно рече Мери Џејн.

– Баш напротив, буди без бриге, рече гђица Ајворс, али сад ме заиста мораш пустити да идем.

– Али, како ћеш кући? упита гђа Конрој.

– О, па то је два корака од кеја.

Габријел је часак оклевао па упита:

– Ако немате ништа против, госпођице Ајворс, ја ћу вас от-
прапити, ако заиста морате да идете.

Али гђица Ајворс је већ кренула:

– Ни говора, довикну. Забога, идите лепо на вечеру и не бри-
ните за мене. Умем ја о себи да водим рачуна.

– Баш си нека смешна девојка, Моли, искрено рече гђа Кон-
рој.

– *Beannacht lihh*,¹³ довикну гђица Ајворс и стрча низ степе-
нице смејући се.

Мери Џејн је збуњено и зловољно зурила за њом док се гђа
Конрој нагну преко ограда степеништа ослушкујући звук врата.
Габријел се упита није ли он узрок наглог одласка гђице Ајворс.
Али није изгледала нерасположена: отишла је смејући се. Гле-
дао је тупо низа степенице.

У том тренутку из трпезарије се догега тетка Кејт готово кр-
шећи руке у очају.

– Где је Габријел? довикну. Где је забога Габријел? Сви су та-
мо и чекају да се почне а нема никог да исече гуску!

– Ево ме, тетка-Кејт! узвикну Габријел, који је изненада жив-
нуо. Спреман сам да исечем и читаво јато гусака, ако треба!

Дебела реш печена гуска лежала је на једном крају стола, а
на другом крају, на набраном папиру посутом першуном, стаја-
ла је велика огуљена шунка посута презлом и укусно украшена
папирнатим набором око коленице. Покрај ње био је говеђи бут
зачињен мирођијом. Између ова два супарничка краја низала су
се у паралелним редовима остала јела: два мала брдашца црве-
них и жутих пихтија, плитка чинија пуна кремава и црвеног це-
ма, затим велик широк тањир у облику листа с петельком, на ко-
ме је било сложено руменкасто суво грождје и очишћени баде-
ми, затим сличан тањир са смоквама из Смирне, тањир са кола-
чем чији је врх био украшен иструганим орашчићем, чинијица
пуна чоколада и бомбона умотаних у златни и сребрни папир и

стаклена ваза у којој су стајали танки струкови целера. Насред стола, око посуде за воће с читавом пирамидом поморанци и америчких јабука, стајале су као стражари две пљоснате старинске кристалне боце: у једној је био порто, у другој вишњевача. На склопљеном пијанину чекао је колач на огромном жутом тањиру, а иза њега, поређане по боји униформе, у три реда, као војници, биле су боце црног и светлог пива и киселе воде, прва два вода у црним боцама са браон и црвеним етикетама, док су у трећем и најнижем воду биле провидне боце с укусо налепљеним зеленим тракама.

Габријел одважно заузео своје место у челу стола и, одмеривши оштрицу ножа, сигурним покретом забодео виљушку у гуску. Био је сад опуштен, знао је да је мајстор за резање печења, а више од свега волео је да се нађе у челу крцатог стола.

– Госпођице Ферлонг, шта да вам пошаљем? упита. Крило или парче од груди?

– Само парченце од груди.

– А ви, госпођице Хигинс?

– О, било шта, господине Конрој.

Док су Габријел и гђица Дели измењивали тањире са гушчијим месом, тањире са шунком и зачињеном говедином, Лили је ишла од госта до госта с чинијом врућих кромпира умотаних у беле салвете. Била је то замисао Мери Џејн, која је предложила и сос од јабука уз гуску, али тетка Кејт је рекла да је реш печена гуска без икаквог прелива за њу увек била сасвим добра и да се нада да ће је увек тако јести. Мери Џејн је послуживала своје ученице и трудила се да добију најбоље комаде меса, а тетка Кејт и тетка Џулија отварале су и доносиле боце црног и светлог пива за господу а киселу воду за даме. Све је пратила лака журбаност, смех и галама, бучни захтеви и одбијања, звецкање ножева и виљушака, праскање запушача и затварача. Чим је завршио прву туру, Габријел поче да реже и за други круг, не послуживши себе. Сви почеше да негодују па је морао да им удовољи, но само тиме што испи велики гутљај црног пива јер – тако се загрејао режући гуску. Мери Џејн је мирно седела и вечерала док су тетка Кејт и тетка Џулија тумарале око стола, газиле једна другу, стајале једна другој на путу и приговарале једна

другој. Г. Браун их замоли да седну за сто, то исто учини и Габријел, али оне одговорише да за то увек има времена; најзад Фреди Малинс устаде, дохвати тетку Кејт и, уз општи смех, посади је на столицу.

Кад је све лепо послужио, Габријел рече осмехујући се:

– А сад, ако ико жели још мало онога што прост свет назива надев, нека се јави.

Сви у један глас рекоше Габријелу да коначно и он седне и почне да вечера а Лили изнесе три кромпира која је оставила за њега.

– Добро, љубазно ће Габријел пошто отпи још један гутљај. Онда, даме и господо, најлепше вас молим да за неколико тренутака заборавите на мене.

Сео је да вечера и није даље учествовао у разговору који се водио за столом док је Лили уклањала тањире. Предмет разговора била је оперска трупа која је у то време гостовала у Краљевском позоришту. Г. Бартел Д'Арси, тенор, тамнопути млади човек с кицошким брковима, хвалио је на сав глас главни алт у трупи, али гђица Ферлонг рече да је њена глума простачка. Фреди Малинс рече да у другом чину водвиља у кабареу *Гејети* пева неки црначки поглавица и да је то један од најбољих тенора који је икад чуо.

– Јесте ли га ви слушали? упита он г. Бартел Д'Арсија преко стола.

– Не, нехајно одговори г. Д'Арси.

– Питам то, објасни Фреди Малинс, јер бих волео да чујем ваше мишљење о њему. Мислим да има изванредан глас.

– Теди заиста уме да открије добре ствари, присно објави г. Браун свима око стола.

– А зашто он па не би имао добар глас? оштро упита Фреди Малинс. Зар зато што је црнац?

Нико му не одговори па Мери Џејн врати разговор на оперу. Једна њена ученица дала јој је улазницу за *Мињон*.¹⁴ Било је дивно, наравно, али то ју је подсетило на сироту Џорџину Бамс.¹⁵ Г. Браун оде још даље у прошлост, помену старе талијанске трупе које су некад гостовале у Даблину – Титјенс, Илма де Мурзка, Кампанини, велики Требели, Ђулини, Ревели, Арамбуро. То су

били дани! узвикну он. Тада се у Даблину чуло право певање. Рече још како је последња галерија старог Краљевског¹⁶ била крцата из ноћи у ноћ, и како је једне вечери неки талијански тенор пет пута певао на бис *Пусишије ме да ђагнем као војник*, и сваки пут изнова извлачио високо Це, те како су момци са галерије понекад у свом одушевљењу испрезали коње из кочије какве чувене примадоне и сами их вукли улицама до њеног хотела. За што више не изводе сјајне старе опере, упита он, *Динору* или *Дукрецију Борцију*? Зато што нема ко да их пева, ето зато.

– Па, није баш тако, рече г. Бартел Д’Арси. Држим да и данас има исто тако добрих певача као некад.

– А где су? изазовно ће г. Браун.

– У Лондону, Паризу, Милану, вагрено рече г. Бартел Д’Арси. Мислим да је, рецимо, Камзо исто толико добар, ако не и бољи од певача које сте поменули.

– Можда, рече г. Браун. Мада нисам у то баш убеђен.

– О, дала бих све на свету да чујем Каруза, рече Мери Џејн.

– За мене, рече тетка Кејт док је глодала кост, постојао је само један тенор. Мислим, по мом укусу. Али не верујем да је ико од вас за њега чуо.

– Ко то, госпођице Моркан? учтиво упита г. Бартел Д’Арси.

– Звао се Паркинсон, рече тетка Кејт. Слушала сам га кад је био на врхунцу и мислим да је имао најчистији глас који је икад изашао из људског грла.

– Чудно, рече г. Д’Арси. Никад нисам чуо за њега.

– Да, да, госпођица Моркан је у праву, рече г. Браун. Сећам се да сам слушао о старом Паркинсону, али то је и за мене било давно.

– Предиван, чист, милозвучан, баршунаст енглески тенор, са заносом рече тетка Кејт.

Кад је Габријел завршио вечеру, на сто изнесе велики колач. Поново се зачу звекет виљушака и кашика. Габријелова жена стављала је парче по парче у чинијице и додавала их гостима. Насред стола прихватала их је Мери Џејн и преливала џемом од малина и наранџи или кремом и слатким. Колач је био тетка Џулијино дело и похвале су пљуштале са свих страна. Она сама замерала је да нема довољно лепу браон боју.

– Надам се, госпођице Моркан, рече г. Браун, да сам бар ја довољно браон јер, знате, ја сам скроз-наскроз браон.

Сва господа за столом, изузев Габријела, поједоше помало колача из пажње према тетка-Џулији. Пошто Габријел није јео слаткише, за њега је остављен целер. Фреди Малинс такође узе струк целера и поједе га уз колач. Рекли су му да целер побољшава крвну слику, а баш је у то време био под надзором лекара. Тада гђа Малинс, која је ћутала све време вечере, рече да њен син за недељу-две иде на Маунт Мелори.¹⁷

Онда се за столом поведе разговор о Маунт Мелорију, о томе како тамо ваздух окрепљује, како су редовници гостопримљиви и како не траже ни паре од својих гостију.

– Није ваљда да човек тамо може да оде, с неверицом рече г. Браун, и да се смести као у хотелу, живи у изобилју и онда оде не плативши ништа?

– О, па већина даје прилог при одласку из манастира, рече Мери Џејн.

– Било би лепо да и наша црква има тако нешто, искрено рече г. Браун.

Био је запањен чињеницом да редовници никад не говоре, да устају у два изјутра и да спавају у ковчезима. Упита због чега то раде.

– То је правило реда, одлучно рече тетка Кејт.

– Добро, али зашто? упита г. Браун.

Тетка Кејт понови да је то правило, и то је све. Изгледало је да г. Браун још увек не схвата. Онда му Фреди Малинс објасни, што је боље могао, да редовници покушавају да окају све грехе које чине грешници у спољашњем свету. Али ни то није било довољно јасно г. Брауну, јер се испери и рече:

– Да, идеја није лоша, али зар им удобан кревет није бољи од ковчега?

– Ковчег служи, рече Мери Џејн, да их подсећа на крај.

Пошто је разговор заплочио у мрачне воде, убрзо га покопа тишина за столом, само је гђа Малинс пригушеним гласом рекла свом суседу:

– Ваљани су то људи, ти монаси, веома побожни.

По столу поче да кружи суво грожђе, бадеми и смокве, јабуке и поморанце, бомбоне и слаткиши, а тетка Џулија понуди го-

стима порто и вишњевачу. У први мах г. Бартел Д' Арси одби пиће, али кад га његова сусетка подгурну лактом и нешто му дошапну, дозволи да му напуне чашу. Кад је и последња чаша била напуњена, разговор поче да јењава. Настаде тишина прекидана само наливањем вина и померањем столица. Све три госпођице Моркан гледале су оборена погледа преда се у сто. Неко се једном или двапут закашља, онда неколико гостију лагано залупка о сто као знак за тишину. Све се утиша. Габријел одгурну столицу и устаде.

Лупкање се одмах појача да охрабри говорника, па нагло престаде. Габријел спусти својих десет дрхтавих прстију на сто и нервозно се осмехну присутнима. Суочивши се с низом лица окренутих себи он подиже поглед ка лустеру. Неко је у салону свирао валцер и чуло се како шуште сукње и у пролазу додирују врата. Напољу, вероватно, људи стоје у снегу на кеју, зуре у осветљене прозоре и слушају звуке валцера. Тамо је ваздух чист. У даљини је парк у коме је дрвеће прекривено снегом. На Велингтоновом споменику блиста снежна капа и баца сјај далеко на запад преко беле пољане Фифтин Екрс.

Он отпоче:

– Даме и господо! Вечерас ми је пало у део, као и прошлих година, да обавим једну веома пријатну дужност. Али бојим се да су моје скромне говорничке моћи недовољне за тако нешто.

– Таман посла! рече г. Браун.

– Али, како год било, ја вас молим да примите вечерас добру вољу као дело и накратко ми поклоните вашу пажњу, а ја ћу настојати да вам речима изразим каква осећања у мени буди овај скуп.

– Даме и господо! Нисмо се први пут окупили под овим гостољубивим кровом, око ове гостољубиве трпезе. И није први пут да смо званице – или, можда је боље да кажем, жртве – гостољубивости ових добрих дама.

Направио је руком круг по ваздуху и застао. Сви се насмејаше и осмехнуше се тетке Кејт и тетке Џулији и Мери Џејн, које се заруменеше од задовољства. Габријел одважније настави:

– Сваке године све јаче осећам да наша земља нема ниједан обичај који јој толико служи на част и који би тако љубоморно

требало чувати као што је наше гостопримство. Тај обичај, колико је мени познато, јединствен је међу данашњим народима (а ја сам прилично путовао по свету). Неко ће можда рећи да је то код нас пре мана него нешто чиме треба да се дичимо. Али нека је и тако, то је, по мом мишљењу, принчевска мана, коју би требало и надаље да негујемо. И, бар сам у једно сигуран. Докле год овај кров буде штитио споменуте даме – а ја им свим срцем желим да то буде још много и много година – традиција истинског, срдечног, љубазног ирског гостопримства, коју су нам наши преци завештали и коју ми заузврат морамо завештати нашим потомцима, живеће међу нама.

Жамор одобравања проструја око стола. Габријелу сину кроз главу да гђица Ајворс није ту и да је неучтиво што је отишла. Пун самопоуздања он настави:

– Даме и господо! Међу нама расте ново поколење, поколење надахнуто новим идејама и новим начелима. Оно је озбиљно и пуно надахнућа јер су те нове идеје и то надахнуће, чак и кад су управљени у погрешном правцу, чини ми се, у основи исправни. Али ми живимо у времену скептичном и, ако могу тако да кажем, растрзаном немирима, и понекад се прибојавам да ово ново поколење, овако образовано и преобразовано, неће сачувати те врлине човечности, гостољубивости и добродушности које су красиле старо доба. Док сам слушао вечерас имена свих тих великих певача прошлости учинило ми се, то морам да признам, да живимо у некако скученом добу. А они дани заслужују, без претеривања, да се назову данима замаха; па и ако су пали у заборав, бар се понадајмо да ћемо на скуповима као што је овај увек о њима говорити с поносом и љубављу, и да ћемо у нашим срцима чувати успомену на оне мртве и нестале великане чија слава неће бити олако угашена.

– Чујмо, чујмо! узвикну г. Браун.

– Па ипак, настави Габријел, а глас му постаде блажи, увек на оваквим скуповима и тужније мисли промичу нам сећањем: мисли о прошлости, о младости, о менама, о драгим пријатељима који нам вечерас недостају. Наш пут кроз живот засут је многим таквим тужним успоменама; али, ако се увек препуштамо само тим мрачним мислима, нећемо смогнути снаге да храбро

наставимо свој пут међу живима. Сви ми имамо дужности и љубави према живима, који захтевају, и то с правом, да им посветимо сва наша неуморна прегнућа.

– Зато се нећу задржавати на прошлости. Нећу допустити да се суморно моралисање вечерас увуче међу нас. Овде смо се окупили да за један кратак тренутак побегнемо од вреве и јурњаве свакодневног живота. Окупили смо се овде у духу правог пријатељства и дружељубља и, у извесном смислу, у духу праве *camaraderie*, а и као гости – како да их назовем – трију грација музичког живота Даблина.

На ове речи за столом се проломи буран аплауз и смех. Тетка Џулија је узалудно покушавала да се обавести час од једне час од друге сусетке шта је то Габријел рекао.

– Рекао је да смо три грације, тетка-Џулија, рече Мери Џејн.

Тетка Џулија није разумела али осмехујући се диже поглед ка Габријелу, који настави у истом стилу:

– Даме и господо! Нећу покушавати да преуздем вечерас ону улогу коју је Парис одиграо у сличној прилици. Нећу се усудити да изаберам једну од њих. Био би то незахвалан задатак, који надилази моје снаге. Јер ако погледам сваку од њих понаособ, било нашу главну домаћицу, чије је добро, предобро срце постало пословично за све оне који је знају, или њену сестру обдарену вечном младошћу, чије смо певање сви ми вечерас доживели као изненађење и откровење, или последњу, али не и најмање вредну, нашу најмлађу домаћицу, надарену, веселу, вредну и узорну братаницу, признајем, даме и господо, да не знам којој бих пре доделио награду.

Габријел погледа своје тетке и видевши широк осмех на лицу тетке Џулије и сузе које се појавише у очима тетке Кејт, пожури да заврши говор. Свечано диже чашу портоа, на шта сви из друштва у ишчекивању дохватише чаше, и гласно рече:

– Наздравимо им свима трима заједно. Пијмо у њихово здравље, за њихово благостање, дуг живот, срећу и напредак и нека још дуго држе часно место које су освојиле властитим трудом у свом звању, као и поштовање и љубав у нашим срцима.

Сви гости устадоше, држећи чаше и, окренувши се трима дамама које су седеле, запеваше сложено, с г. Брауном који је водио:

Јер оне су силна дружина,
Јер оне су силна дружина,
Јер оне су силна дружина,
То нико порећи не може.

Тетка Кејт је отворено брисала марамицом очи, а изгледа да је чак и тетка Џулија била дирнута. Фреди Малинс је виљушком ударао такт, певачи се окренуше једни другима и, као да се међусобно нешто договарају, запеваше посебно наглашавајући:

Сем ако не каже лаж
Сем ако не каже лаж.

А онда, окренувши се још једном према домаћицама, наста-
више:

Јер оне су силна дружина,
Јер оне су силна дружина,
Јер оне су силна дружина,
То нико порећи не може.

Свеопште клицање које после тога настаде прихватише и гости изван трпезарије, а Фреди Малинс се понашао као диригент дајући такт својом високо дигнутом виљушком.

. . . . .
Оштар јутарњи ваздух увукао се у предворје у коме су ста-
јали и тетка Кејт рече:

- Нека неко затвори врата. Госпођа Малинс ће се смрзнати.
- Браун је напољу, тетка-Кејт, рече Мери Џејн.
- Браун је свуда, пригушено ће тетка Кејт.
- Мери Џејн се насмеја тону њених речи.
- Да, заиста, враголасто рече она, веома је пажљив.
- Од њега се никуд није могло побећи, истим тоном рече тет-
ка Кејт, све време Божића.

Тада се, и сама у добром расположењу, насмеја и брзо додаде:

– Па реци му нека уђе, Мери Џејн, и затвори врата. Дај боже да ме није чуо.

У том тренутку улазна врата се отворише и на прагу се појави г. Браун тресући се од смеха. На себи је имао дугачак зелен капут са крагном и манжетнама од имитације астрагана, а на глави шубару. Он упери прст надоле, на снегом прекривени кеј, одакле је допирао дуг продоран звиждук.

– Теди ће дозвати сва кола из Даблина, рече.

Габријел се појави из мале одаје иза канцеларије, с муком облачећи капут и, осврнувши се по предворју, рече:

– Грета још није сишла?

– Још се облачи, Габријеле, рече тетка Кејт.

– Ко то горе свира? упита Габријел.

– Нико. Сви су отишли.

– Нису, тетка-Кејт, рече Мери Џејн. Бартел Д' Арси и госпођица О' Калахан још су овде.

– У сваком случају неко лудује на клавиру, рече Габријел.

Мери Џејн погледа Габријела и г. Брауна стресавши се:

– Кад вас видим тако умотане, и мени постаје хладно. Не бих волела да сам на вашем месту и да у овај час морам да путујем.

– Нема ништа боље, рече г. Браун, од fine брзе шетње по природи или брзе возње с добрим, хитрим коњем између руда.

– Некад смо код куће имали веома доброг коња и сјајну кочију, с тугом рече тетка Кејт.

– Ех! Џони, незаборавни Џони, рече Мери Џејн, смејући се. Тетка Кејт и Габријел се такође насмејаше.

– Зашто, шта је тако дивно у вези с Џонијем? упита г. Браун.

– Покојни, много ожаљени Патрик Моркан, наш деда, објасни Габријел, који је у својим позним годинама био општепознат као стари господин, био је произвођач лепка.

– Е, није баш тако, Габријеле, рече тетка Кејт насмејавши се, имао је фабрику штирка.

– Лепка или штирка, свеједно, рече Габријел. Али стари господин је имао коња Џонија. И Џони је радио у фабрици старог

господина, где је окретао точак у млину. Све је то дивно и крaсно; али сад долази тужни део приче о Џонију. Једног лепог дана стари господин је пожелео да се с отменим светом извезе на војну параду у парку.

– Бог да му душу прости, сажaљиво рече тетка Кејт.

– Амин, додаде Гaбријел. И тако стари господин, као што рeкох, упреже Џонија и стави на главу свој најлепши цилиндар и око врата најтврђи оковратник и извезе се у великом стилу са свог прадедовског имања, негде у близини Бек Лејна, чини ми се.

Сви, чак и гђа Малинс, насмејаше се начину Гaбријеловог причања, а тетка Кејт рече:

– Па није баш тако, Гaбријеле, није он живео у Бек Лејну, фабрика је била тамо.

– Са прадедовског имања, настави Гaбријел, извезао се с Џонијем. И све је ишло сјајно док Џони није дошао надомак споменика краљу Билију.¹⁸ а онда, или се заљубио у кобилу под краљем Билијем или је помислио да је опет у млину, тек он удари да кружи око споменика.

Праћен смехом, Гaбријел откаса круг по предворју трупкајући каљачама.

– И тако је кружио околo наоколo, рече Гaбријел, а стари господин, који је био један врло помпезни стари господин, био је грдно озлојеђен. *Найред, сер! Шта је сад ово, сер! Џони! Џони! Какво је то њонашање? Не схваћам овој коња!*

Урнебес смеха који уследи после Гaбријеловог приказа инцидента прекиде гласно куцање на улазним вратима. Мери Џејн похита да отвори врата. Фреди Малинс, са шеширом забаченим на потиљак и раменима згрченим од хладноће, дахтао је и испуштао пару од силог напрезања.

– Једва сам нашао кола, рече. И то само једна.

– Не смета, наћи ћемо друга на кеју, рече Гaбријел.

– Па да, рече тетка Кејт. Боље да не задржавамо више госпођу Малинс на промаји.

Фреди Малинс и г. Браун помогоше гђи Малинс да се спусти степеницама и након много маневрисања сместише је у кочију. Фреди Малинс се успентра за њом и дуго се мучио да је

смести на седиште; г. Браун му је помагао саветима. Најзад се она удобно сместила и Фреди Малинс позва г. Брауна у кола. Почеше нешто да се договарају и препиру, а онда се и г. Браун попе. Кочијаш му пребаци покривач преко колена и сагну се да чује адресу. Настаде комешање. Фреди Малинс је говорио једно а г. Браун друго, и обојица су истурили главе кроз окна кочије. Невоља је била у томе где искрцати г. Брауна, а тетка Кејт, тетка Џулија и Мери Џејн подстицале су с прага препирку спомињући супротне правце и дајући противуречна упутства, уз обиље смеха. Сам Фреди Малинс се скоро гушио од смеха. Сваки час је протурао главу кроз окно и увлачио је унутра, излажући свој шешир опасности, и преносио мајци како се расправа одвија, док најзад г. Браун кроз свеопшти метеж и смех, не довикну збуњеном кочијашу:

– Знаш ли где је Тринити колеџ?

– Знам, господине, одговори кочијаш.

– Онда терај правац до капије Тринити колеџа, рече г. Браун, па ћемо ти рећи куда даље. Је л' јасно?

– Јесте, господине, одговори кочијаш.

– Као птица да летиш до Тринити колеџа.

– Јасно, господине, узвикну кочијаш.

Он ошину коња и кола заклопараше кејом, праћена општим смехом и поздравима.

Габријел није изашао до врата с осталима. Остао је у мрачном делу предворја и зурео горе у правцу степеништа. Једна жена је стајала на врху првог одморишта, такође у тами. Није могао да види њено лице али је препознао теракот и ружичасте крајеве њене сукње, који су у мраку изгледали црно-бели. Била је то његова жена. Стајала је наслоњена на ограду и нешто ослушкивала. Габријел се зачуди њеној укочености па напрегну слух да и он чује. Али изузев смеха и жагора на прагу, неколико акорда на клавиру и удаљеног одјека мушког гласа који је певушио, ништа није могао да чује.

Стајао је непомично у тмини предворја покушавајући да препозна мелодију, једнако зурећи у своју жену. У њеном држању било је неке чари и тајанствености – као да је била симбол нечега. Питао се чега би могла бити симбол жена која стоји у

сенци на степеницама и слуша удаљену музику. Да је сликар, насликао би је у том положају. Њен плави филцани шешир истицао би златастомрку косу наспрам таме, а загасити делови њене сукње издвајали би се од оних светлијих. Назвао би ту слику *Удаљена музика*.

Улазна врата се затворише; тетка Кејт, тетка Џулија и Мери Џејн кренуше предворјем, још увек се смејући.

– Па зар Фреди није непоправљив? рече Мери Џејн. Заиста је непоправљив.

Габријел не рече ништа, само показа према степеницама где је његова жена стајала. Пошто су улазна врата сад била затворена, глас и звук клавира су се сасвим разговетно чули. Габријел подиже руку и упозори их да утихну. Изгледа да је то била нека стара ирска мелодија, а осећало се да је певач несигуран и да не зна речи.

Глас, жалобан услед удаљености и певачеве промуклости, једва је наглашавао ритам арије речима које су изражавале бол:

О, киша ми на увојке лије
и роса ми влажи пут,
дете моје прозобло
у наручју ми лежи...¹⁹

– Ох! узвикну Мери Џејн. То Бартел Д' Арси пева а читаво вече се нећкао. Натераћу га да нам нешто отпева пре него што оде.

– О, учини то, Мери Џејн, рече тетка Кејт.

Мери Џејн пожури крај њих и потрча степеницама, али пре него што је стигла горе певање преставе и зачу се одсечан звук затварања клавира.

– Каква штета! узвикну она. Силази ли он то, Грета?

Габријел чу како његова жена потврдно одговори и угледа је како се спушта к њима. Неколико корака иза ње ишли су г. Бартел Д' Арси и гђица О' Калахан.

– О, господине Д' Арси, узвикну Мери Џејн, заиста није лепо од вас да тако нагло прекинете. Биле смо одушевљене слушајући вас.

– Ја сам га читаво вече наговарала, рече гђица О' Калахан, а и госпођа Конрој, али рекао нам је да се прехладио и да га боли грло.

– Е, господине Д' Арси, рече тетка Кејт, сад видимо да је то био само изговор.

– Зар не видите да сам промукао као гавран? грубо рече г. Д' Арси.

И журно уђе у малу одају па стаде да облачи капут. Остали, запањени његовим неотесаним одговором, осташе без речи. Тетка Кејт се намршти и даде им знак да дигну руке од те теме. Г. Д' Арси је тамо стајао и пажљиво обмотавао шал око врата, мрштећи се.

– Грозно је време, заиста, рече тетка Џулија после извесне паузе.

– Да, сви су прозобли, спремно додаде тетка Кејт. Сви.

– Кажу, рече Мери Џејн, да тридесет година није било оваквог снега; а јутрос сам прочитала у новинама да веје по читавој Ирској.

– Ја волим кад пада снег, с тугом рече тетка Џулија.

– И ја, рече гђица О' Калахан. Божић није прави Божић ако нема снега.

– Али сироти господин Д' Арси не воли снег, с осмехом рече тетка Кејт.

Г. Д' Арси изађе из мале одаје сасвим умотан и закопчан и исприча им покајничким гласом како се прехладио. Сви су му давали савете и говорили како је то велика штета и убеђивали га да добро чува грло у овако хладној ноћи. Габријел је посматрао своју жену, која није учествовала у разговору. Стајала је баш испод прашњавог фењера и пламен светилке обасјао је њену густу риђу косу коју је пре неколико дана гледао док је сушила крај камина. Стајала је у истом положају као малочас и чинило се као да није свесна разговора који се око ње води. Најзад се окрену ка њима и Габријел виде да јој образи горе а очи блистају. Срце му преплави талас радости.

– Господине Д' Арси, рече она, како се зове песма коју сте певали?

– *Цура из Оїрима*, одговори г. Д’ Арси, али већ сам је помало заборавио. Зашто? Је ли вам позната?

– *Цура из Оїрима*, понови она. Нисам могла да се сетим назива.

– Јако лепа мелодија, рече Мери Џејн. Баш ми је жао што вас вечерас не служи глас.

– Ех, Мери Џејн, рече тетка Кејт, немој да досађујеш господину Д’ Арсију. Нећу да се он љути.

Видевши да су сви спремни да крену, она их отпрати до врата, где стадоше да се опраштају:

– Па, лаку ноћ, тетка-Кејт, и хвала на дивној вечери.

– Лаку ноћ, Габријеле. Лаку ноћ, Грета!

– Лаку ноћ, тетка-Кејт, и много ти хвала. Лаку ноћ, тетка Цулија.

– О, лаку ноћ, Грета, нисам те видела.

– Лаку ноћ, господине Д’ Арси! Лаку ноћ, госпођице О’ Калахан.

– Лаку ноћ, госпођице Моркан.

– Још једном, лаку ноћ!

– Лаку ноћ, свима. Лепо путујте.

– Лаку ноћ. Збогом!

– Јутро је још било мрачно. Пригушена жућкаста светлост притисла је зграде и реку; чинило се као да се небо спустило. На путу лапавица; беле грудвице и остаци снега лежали су још само по крововима, на огради кеја и оградама околних кућа. Светилке су трепериле црвенкастом светлошћу у тами а с друге стране реке ка натуштеном небу претећи се уздизала Палата правде.

Корачала је пред њим с г. Бартелом Д’ Арсијем, стежући под мишком умотане ципеле и рукама придржавајући сукњу да се не би уквасила. Више није имала онако грациозно држање али Габријелове очи и даље су сијале од среће. Крв му је врела у венама, мисли се необуздано ројиле, поносне, радосне, нежне, одважне.

Тако је лагано и тако усправно ходала пред њим да га обузе жеља да бешумно појури за њом, ухвати је за рамена и каже јој на ухо нешто будаласто и страствено. Учинила му се тако крх-

ка да пожелe да је од нечег заштити а онда остане насамо с њом. Часови њиховог интимног живота запламсаше попут звезда у његовом сечању. Њено писмо боје сунцокрета лежи поред његове шоље за чај, и он га глади руком. Птице цвркућу на бршљану а лелујава сенка завесе подрхтава на поду; од среће тада није могао да једе. Или стоје на перону препуном света и он јој увлачи возну карту у врели длан испод рукавице. Затим: стоје на хладноћи, гледају кроз решеткасти прозор у човека како израђује стаклене боце у ужареној пећи. Веома је хладно. Њено лице, мирисно на хладном ваздуху, тик је уз његово; и она изненада довикује човеку крај пећи:

– Је л' врућа та вагра, господине?

Али човек је не чује од буке. Утолико боље. Могао би да одговори нешто непристојно.

Талас још нежније радости изли се из његовог срца и као врела бујица стаде да му струји венама. Часови њиховог заједничког живота о којима нико није знао нити ће икад знати, запламсаше му у сећању као блага топлина звезда. Жудео је да и за њу призове те тренутке, да је приволи да заборави на оне досадне часове њиховог заједничког живота, и да памти само тренутке заноса. Јер године нису, осећао је, зато миле њихова осећања. Њихова деца, његово писање, њена брига о кући, све то ипак није могло да угаси жар у њиховим срцима. У једном писму које јој је тада написао, рекао је: *Зашићо ми ове речи гелују шако досадно и хладно? Да ли је шио зашио шио ниједна реч није довољно нежна да би била шивоје име?*

И као нека удаљена музика, те речи које је некад написао изронише сад пред њим из прошлости. Чезнуо је да остане сам са њом. Кад остали оду, кад њих двоје буду у хотелској соби, тада ће бити сами. Тихо ће је позвати:

– Грета!

Вероватно га неће одмах чути: свлачиће се. Онда ће је нешто у његовом гласу пренути. Окренуће се и погледаће га...

На углу Вајнтавем Стрита нађоше кочију. Добро му је дошло клопаране точкава јер га је спасло разговора. Она је уморно гледала кроз прозор. Остали прозборише реч-две, показујући неку зграду или улицу. Коњ је тегобно касао под мрач-

ним јутарњим небом и теглио за петама расклиматану кочију, и Габријел се у мислима поново нашао у колима с њом: хитају да стигну на брод, хитају у сусрет свом меденом месецу.

Док су кола прелазила О' Конелов мост гђица О' Калахан рече:

– Кажу да не можеш прећи О' Конелов мост, а да не видиш белог коња.

– Овога пута видим белог човека, рече Габријел.

– Где је? упита г. Бартел Д' Арси.

Габријел показа споменик,²⁰ на коме су се беласале грудвице снега. Онда му се присно наклони и махну руком.

– Лаку ноћ, Ден, весело рече.

Кад се кочија заустави пред хотелом, Габријел искочи и упркос противљењу г. Бартела Д' Арсија, плати кочијашу. Даде му и шилинг напојнице. Човек се захвали и рече:

– Срећно вам било у Новој години, господине.

– И теби, срдачно одговори Габријел.

Силазећи из кочије, она се на тренутак ослони о његову руку и застаде на ивици плочника да се поздрави с осталима. Лагано се ослонила, исто онако лагано као и док су пре неколико часова играли. Тада се осетио поносан и срећан, срећан због тога што је његова, поносан на њену отменост и женствено држање. Али сад, након налета толиких сећања, први додир њеног тела, складног, тајанственог и мирисног, проже га оштрим болом пожуде. Под плаштом њеног ћутања он јој притисну руку уза се; и осети, док су тако стајали на хотелском улазу, да су побегли од живота и обавеза, побегли од породице и пријатеља и како с помамним и ужареним срцима заједно хрле у сусрет новој авантури.

У предворју је дремао старац у великој прекривеној наслоњачи. Он упали свећу у портирници и крену испред њих ка степеништу. Следили су га у тишини, стопала су им тонула у дебели мекани тепих. Пела се за портиром, главе погнуте од успона, с крхким раменима повијеним као под теретом и сукњом припијеном уз тело. Дограбио би је око струка и чврсто стегао: руке су му дрхтале од жудње за њом и само нокти заривени у дланове обуздаше тај дивљи нагон тела. Портир застаде, јер је свећа

капала. И њих двоје засташе за њим. Габријел зачу звук растопљеног воска како у тишини пада на послужавник, и своје срце како удара о ребра.

Портир их поведе ходником, онда отвори једна врата. Затим спусти климаву свећу на ноћни сточић и упита их у колико сати ујутру желе да их пробуди.

– У осам, рече Габријел.

Портир показа на прекидач за светло и промуца нешто као извињење, али га Габријел прекиде:

– Није нам потребна светлост. Довољна нам је она с улице. И, будите добри, додаде он и показа на свећу, па понесите и ту стварчицу.

Портир поново узео свећу, али некако неодлучно, јер га је ова нова идеја збунила. Онда промрмља лаку ноћ и изађе. Габријел закључа за њим.

Сабласна светлост уличне светиљке пружала се као пруга од прозора до врата. Габријел пребаци свој капут и шешир преко дивана и оде до прозора. Погледа доле низ улицу и покуша да обузда своје узбуђење. Онда се окрену и наслони се на комоду, леђима окренут светлости. Она је већ скинула шешир и огртач и стајала пред великим огледалом откопчавајући стезник. Габријел је неко време ћутао и посматрао је, а онда рече:

– Грета!

Она се лагано окрете од огледала и крену дуж светлосне пруге к њему. Лице јој је било тако озбиљно и изморено да Габријел не рече ни реч. Не, још није прави тренутак.

– Делујеш уморно, рече он.

– И јесам помало.

– Да ниси болесна или слаба?

– Само сам уморна.

Пришла је прозору и ту стала, загледавши се напоље. Габријел још мало сачека, а онда, страхујући да ће га стидљивост надвладати, нагло рече:

– Знаш, Грета!...

– Да?

– Јадни Фреди Малинс, рече он брзо.

– Шта је с њим?

– Па ето, сиромах... У ствари, он је поштењачина, настави Габријел усиљеним гласом. Вратио ми је златник који сам му позајмио. А ја сам и заборавио. Штета што не избегава тог Брауна, јер у души уопште није лош.

Дрхтао је од муке. Зашто је тако одсутна? Није знао како да почне. Да ли је и она због нечег узнемирена? Кад би му се само окренула или му сама пришла! Било би грубо узети је овакву. Не, прво мора да у њеним очима запламти страст. Горео је од жеље да загосподари њеним чудним расположењем.

– Кад си му позајмио тај златник? упита она након краћег ћутања.

Габријел се једва уздржа да не плане и не испује оног пијаног Малинса и тај златник. Пожелео је да је зовне из дубине срца, да је стегне уза се, да је потчини. Али само рече:

– О, на Божић, кад је отворио ону малу продавницу божићних честитики у Хенри Стриту.

Био је у таквој грозници од беса и жудње да није чуо кад му је пришла. Застала је на тренутак пред њим и чудно га погледала. А онда, изненада се подигавши на прсте, нежно га загрли и пољуби.

– Ти си веома племенит, Габријеле, рече.

Задрхтавши од среће због њеног изненадног пољупца и једноставности њених речи, Габријел јој додирну косу и поче да је лагано милује. Коса јој је после прања била мека и сјајна. Срце му се надимало од среће. Баш кад је и он то пожелео, сама му је пришла. Можда су им се и мисли подударале. Можда је осетила ту необуздану жељу у њему, а онда се и у њој пробудила страст. Али сад, пошто му се тако лако препустила, мучило га је зашто је тако бојажљив.

Стајао је и држао њену главу у рукама. Онда је нагло помилова једном руком по телу а другом руком је жустро привуче себи и нежно упита:

– Гретице, о чему размишљаш?

Није му одговорила нити је одговорила на стисак његових руку. Он је поново нежно упита:

– Реци ми шта је, Грета. Мислим да знам, а?

Није му одмах одговорила. Онда, бризнувши у плач, рече:

– О, мислим на ону песму, *Цура из Ојрима*.

Она се отрже од њега, полете до кревета па пребацивши руке преко наслона, сакри лице. Габријел је на часак стајао као укопан, онда пође ка њој. Док је пролазио поред огледала угледа самог себе, у пуној величини, своја широка, добро попуњена прса, лице које га је увек збуњивало кад год би га видео у огледалу, и светлуцаве наочари у позлаћеном оквиру. Застао је на неколико корака од ње и онда рече:

– Шта је с том песмом? Зашто те је расплакала?

Она подиже главу и као неко дете обриса надланицом очи. Љубазније него што је намеравао, он јој рече:

– Зашто, Грета?

– Мислим на неког ко је то давно певао.

– А ко је то био, тако давно? смешећи се упита Габријел.

– Једна особа коју сам познавала у Голвеју док сам тамо живела код баке.

С Габријеловог лица нестаде осмех. Неки пригушен гнев поново поче да се скупља у његовој души, а у жилама му се разбукта стара страст.

– Неко у кога си била заљубљена? с подсмехом је упита.

– Младић кога сам познавала, одговори она, звао се Мајкл Фјури. Понекад је певао ту песму, *Цура из Ојрима*. Био је тако осећајан.

Габријел не рече ништа. Није желео да она помисли како га занима тај осећајни младић.

– Видим га као да је овде, рече она после неког времена. Оне његове очи, крупне тамне очи! И тај израз у њима – тај израз!

– Значи, била си заљубљена у њега? рече Габријел.

– Шетали смо понекад заједно, рече она, док сам живела у Голвеју.

Једна мисао прође Габријелу кроз главу.

– Зато си хтела да идеш у Голвеј с оном Ајворсовом? упита он хладно.

Она га погледа и у чуду упита:

– Зашто?

Њен поглед га збуни. Он слегну раменима и рече:

– Откуд знам? Можда да га видиш.

Она скрену поглед и загледа се у светлосну пругу на поду.

– Он је мртав, рече најзад. Умро је у седамнаестој години. Зар није ужасно умрети тако млад!

– Чиме се бавио? упита Габријел, још увек с подсмехом.

– Радио је у гасоводу.

Неуспех његове ироније и призивање ове особе из мртвих, овог младића из гасовода, учини да се Габријел осети пониже-ним. Био је пун успомена на њихов заједнички скривити живот, пун нежности, радости и жудње, а она га је у мислима пореди-ла с другим. Опхрвала га је срамотна свест о властитој лично-сти. Видео је себе као смешну фигуру која изиграва потрчка својим теткама, нервозног добронамерног сентименталисту ко-ји држи говоранице вулгарним скоројевићима и узноси власти-ту лакрдијашку страст, јадног блесавка кога је видео у огледалу. Инстинктивно се уклони са светлости, да она не би приметила стид који му се појави на лицу.

Покушао је да задржи хладан испитивачки тон али му глас, кад је проговорио, постаде понизан и равнодушан:

– Значи била си заљубљена у тог Мајкла Фјурија, Грета, ре-че.

– Лепо ми је било с њим, рече она.

Глас јој је био тмуран и жалостан. Осетивши како је узалуд-но да је наводи на оно што је намерио, Габријел је помилова по руци и рече, такође с тугом:

– Од чега је умро тако млад, Грета? Туберкулоза, зар не?

– Мислим да је умро због мене, одговори она.

Неки нејасан ужас обузе Габријела кад ово чу и као да га је, у тренутку кад се понадао да ће тријумфовати, неко непојмљи-во и осветољубиво биће шчепало, подигавши у свом недокучи-вом свету мрачне силе против њега. Али напором разума он се отрже од свега тога и настави да јој милује руку. Није је више ништа питао, осећао је да ће му и сама причати. Рука јој је би-ла врела и влажна: није одговарала на његов додир; али он на-стави да је глади исто као што је гладио и њено прво писмо оног пролетњег јутра.

– Била је зима, рече она, почетак зиме, кад је требало да на-пустим баку и дођем овде у завод.²¹ У то време он је лежао бо-

лестан у свом стану у Голвеју и нису га пуштали да излази а и обавестили су његове у Утерарду. Плућа су пропала, рекли су, или тако нешто. Никад нисам тачно сазнала.

Она заћута на тренутак и уздахну.

– Сироти дечко, рече. Много ме је волео и био је тако нежан. Излазили смо заједно у шетње, знаш, Габријеле, онако како се то на селу ради. Желео је да учи певање али није могао због здравља. Имао је диван глас. Сироти Мајкл Фјури.

– И... шта је онда било? упита Габријел.

– Кад је дошло време да напустим Голвеј и одем у завод, било му је све горе и нису ме пуштали да га видим, па сам му написала писмо да идем у Даблин и да ћу се вратити на лето и да се надам да ће дотад оздравити.

Поново је на моменат застала да би савладала узбуђење, а онда настави:

– И те ноћи уочи пута, док сам се паковала у бакиној кући на острву Нанс, зачух ударац каменчића о прозор. Али прозор је био замагљен и нисам ништа могла да видим па сам стрчала доле и искрала се на задња врата у врт, где угледах њега, јадничка, како тамо стоји и сав се тресе од зиме.

– Зар му ниси рекла да се врати? упита Габријел.

– Преклињала сам га да одмах иде кући јер ће иначе умрети на тој киши. Рекао је да не жели да живи. Видим те очи као сад, као сад! Стајао је на крају ограда, уз једно дрво.

– И... је ли отишао кући? упита Габријел.

– Да, отишао је. И само недељу дана после тога – ја сам била у заводу – умро је и сахранили су га у Утерарду, одакле су његови. О, тај дан кад сам чула да је умро!

Она ућута гушећи се од плача а затим, савладана узбуђењем, баци се лицем на кревет и зајеца у покривач. Габријел је још тренутак неодлучно држао њену руку, а онда, постидевши се што омета њен бол, пусти да јој рука лагано падне, и тихо оде до прозора.

Чврсто је спавала.

Наслоњен на лакат, Габријел је без љутње неко време посматрао њене замршене увојке и полуотворена уста, слушајући њено дубоко дисање. Тако значи, доживела је ту романтичну љу-

бав у младости: један човек умро је због ње. Једва да га је сад дирнула помисао на то какву је он, њен муж, бедну улогу играо у њеном животу. Посматрао ју је док је спавала као да никад и нису живели као муж и жена. Његов испитивачки поглед дуго је прелазео преко њеног лица и косе: помисао на то каква мора да је била онда, у цвету девојачке лепоте, пробуди му у души необичну пријатељску самилост. Једва да је и себи могао да призна да јој лице више није лепо, али је знао да то више није оно лице због кога је Мајкл Фјури пркосио смрти.

Можда му није ни испричала све. Поглед му одлута до столице преко које су биле пребачене њене ствари. По поду се пружила врпца од подсукње. Једна чизма стајала је усправно, само се сара пресавила; друга је лежала на страни. Чудио се провали својих осећања од пре једног сата. Шта ју је изазвало? Вечера код тетке, његов будаласти говор, вино и плес, шале и смех приликом поздрављања у предворју, угодна шетња по снегу поред реке. Јадна тетка Џулија! И она ће ускоро бити само сен поред сени Патрика Моркана и његовог коња. Док је певала *Угешена за венчање* опазио је у моменту тај оронули изглед њеног лица. Ускоро ће, можда, он опет седети у оном истом салону, али у црнини, с цилиндром на коленима. Застори на прозорима биће навучени, тетка Кејт седеће крај њега, плачући и шмркћући причаће му како је Џулија издахнула. Он ће покушавати да нађе речи утехе, и наћи ће само неке неуверљиве и бескорисне. Да, да; то ће се ускоро догодити.

Најежио се од хладног ваздуха у соби. Пажљиво се увукао под покриваче и испружио крај своје жене. Сви ћемо, један за другим, постати сенке. Боље је одважно прећи на онај свет, у заносу какве страсти, него јадно ишчилети и усахнути с годинама. Паде му на ум како она која сад лежи поред њега толике године чува у срцу слику очију свога драгана кад јој је рекао да не жели да живи.

Габријелове очи испунише се искреним сузама. Он никад тако нешто није осетио према некој жени али знао је да то мора бити љубав. Сузе му још јаче навреше на очи и учини му се да у полумраку види неку прилику како стоји испод дрвета с ког се слива киша. Придружише јој се и друге прилике. Његова ду-

ша зашла је у подручје где пребива неизмерна војска мртвих. Био је свестан њиховог чудног и треперавог постојања, али није могао да га схвати. И његово сопствено биће поче да ишчезава у том сивом недокучивом свету: постојани свет који су ти исти мртви некада градили и у њему живели, растакао се и ишчезавао.

Неколико лаганих удара о прозорско окно нагнаше га да се окрене прозору. Поново је почело да веје. Поспано је посматрао пахуљице, сребрнасте и тамне, како укусо падају у светлости фењера. Време је да се и он упути ка западу. Да, новине су у праву: снег пада у читавој Ирској. Пада на сваки делић тмуруне централне равнице, на оголела брда, лагано пада и на мочвару Ален, и још даље, на западу, завејава мрачне бунтовне таласе Шенона. Веје и по сваком делићу пустог црквеног гробља на брежуљку где је Мајкл Фјури покопан. Дебели наноси леже по нагнутиим крстачама и надгробним споменицима, по шиљцима на малој капији, по оголелом трњу. И док је слушао како тихо кроз васељену пада снег, читаво његово биће се расплињавало, и тихо је падао снег, као што тихо дође последњи час, на све што живи и на мртве.

Превод: Боривој Гезић

-
- 1) Кеј, острво, на јужној обали реке Лифи.
  - 2) У цркви св. Марије, која се налази у тој улици.
  - 3) *Ирске мелодије* енглеског песника ирског порекла Томаса Мура, популарног у то време у Ирској.
  - 4) Предграђе Даблина.
  - 5) Група немачких певача основана у Њујорку 1860. год.
  - 6) *Код Грешама* – отмена гостионица у Даблину.
  - 7) Град на обали Даблинског залива.
  - 8) Ирски конзервативни лист.
  - 9) Мисли се на конфликт који је настао поводом начина образовања протестаната и католика у Енглеској и Ирској.
  - 10) Једна од четири ирске провинције (Манстер, Конакт, Олстер, Ленстер).
  - 11) Композиција од Белинија.

12) Одлука папе Пија X, коју је донео без сагласности кардинала, да жене, као неспособне да испуњавају духовне захтеве црквеног певања, не могу певати у црквеним хорovima.

13) *До виђења* (ирски).

14) Популарна француска опера из XIX века.

15) Познати шкотски сопран. Умрла млада од запаљења плућа.

16) Старо Краљевско позориште, изгорело 1890. год.

17) На брду Мелори, на југу Ирске, налазио се манастир монашког реда траписта, познатих по строгим правилима у духу источне аскезе. Траписти теже духовном јединству с Богом и воде строг живот, у молитви, ћугању и физичком раду.

18) Били – скраћено од Вилијем (Орански).

19) У песми је реч о томе како жена коју је завео и напустио лорд Грегори долази по киши, с дететом у наручју и моли да је пусте у његову кућу.

20) Споменик Данијелу О'Конелу (1755-1847), вођи либералног крила ирског националног покрета.

21) Крајем XIX и почетком XX в. у Ирској се било уобичајило да се девојке школују у католичким манастирима.

Roger Ebert

O filmu *Mrtvi* (odlomak iz eseja)

...Pročitajte zajedno sa mnom poslednji pasus Džojsove pripovetke:

A few light taps upon the pane made him turn to the window. It had begun to snow again. He watched sleepily the flakes, silver and dark, falling obliquely against the lamplight. The time had come for him to set out on his journey westward. Yes, the newspapers were right: snow was generall all over Ireland. It was falling on every part of the dark central plain, on the threeless hills, falling softly upon the Bog of Allen and farther westward, softly falling into the dark mutinous Shanon waves. It was falling, too, upon every part of lonely churchyard on the hill where Michael Furey lay buried. It lay thickly drifted on the crooked crosses and headstones, on the spears of the little gate, on the barren thorns. His soul swooned slowly as he heard snow falling faintly through the universe and faintly falling, like the descent of their last end, upon all the living and the dead.

Kao što je i Hjuston dobro razumeo, ne postoji način da se ova epifanija prenese u radnju filmskog scenarija. Ona postoji isključivo u vidu misli izraženih rečima. Džon Hjuston zajedno sa svojim sinom Tonijem u scenariju je uradio ono što je moralo da se uradi: napravio je unutrašnji monolog koji govori glumac Donal McCal (...) Kada sam prvi put gledao *Mrtve*, pomislio sam kako je to hrabar i duboko dirljiv ali za realizaciju 'nemoguć film' i napisao sam tada: 'Ne postoji način da bilo koji autor prenese misli koje su u Gabrijelovoj svesti.' No, naravno da taj način postoji. Hjuston se usudio da uradi istu stvar kao i Džojls, jednostavno nam pripovedajući ono što Gabrijel misli.

САНАТОРИЈУМ ПОД КЛЕПСИДРОМ

1

Пут је дуго трајао. Том споредном, заборављеном пругом, којом само једном недељно иде воз – путовало је једва неколико путника. Никада нисам видео те вагоне архаичног типа, давно повучене из употребе на другим пругама, стране као собе, мрачне и пуне закутака. Те ходнике који се ломе под разним угловима, та пуста лавиринтска и хладна купеа имала су у себи нешто чудно напуштено, нешто скоро застрашујуће. Прелазео сам из вагона у вагон тражећи неки пријатан кутак. Свуда је дувало, хладне промаје су крчиле себи пут кроз те унутрашњости, скроз бушиле цео воз. Овде-онде су са завежљајима седели људи на поду, бојећи се да заузму претерано високе празне отомане. Уосталом, та испупчена седишта превучена мушемом била су хладна као лед и лепљива од старости. На пустим станицама није улазио ниједан путник. Без звиждука, без дахтања, воз је кретао на даљи пут лагано и као замишљен.

Неко време ми је друштво правио човек у поцепаној железничарској униформи, ћутљив, утонуо у мисли. Притискао је мараму на отекло болесно лице. Онда се и он негде изгубио, неприметно сишао на некој станици. Иза њега је остало утиснуто место у слами која је прекривала под, и црн, отрцан кофер, који је био заборавио.

Гацајући по слами и отпацама, несигурним кораком сам ишао из вагона у вагон. Врата купеа, широм отворена, њихала су се на промаји. Нигде ниједног путника. Најзад сам срео кондуктера у црној униформи железничарске службе на тој прузи. Увијао је врат дебелом марамом, паковао своје прње, фењер, службену књижицу. „Стижемо, господине“, рекао је погледавши ме сасвим белим очима. Воз је лагано успоравао, без дахтања, без лупе, као да га је лагано напу-

штао живот заједно са последњим дахом паре. Стали смо. Тишина и пустош, никакве станичне зграде. Силазећи, још ми је показао правац где се налазио Санаторијум. С кофером у руци пошао сам уским белим друмом који је убрзо улазио у тамни густиш парка. Са извесном радозналошћу разгледао сам пејсаж. Пут, којим са ишао, дизао се и излазио на благу узвишицу са које се могао обухватити широки видокруг. Дан је био сасвим сив, тмуран, без акцената. И можда под утицајем те ауре, тешке и безбојне, тамнела је цела та огромна линија хоризонта, у којој се распоређивао пространни пошумљени предео, као кулисе сложен од појасева и слојева шума, све удаљенијих и сивљих, које су се у потоцима, у благим падовима спуштале час с леве час с десне стране. Цео тај тамни предео, пун достојанства, изгледао је као да неприметно тече сам у себи, да промиче поред себе као облачно и нагомилано небо пуно притајеног кретања. Текући појасеви и друмови шума изгледали су као да жуборе и расту у том шуму као морска плима која лагано надлази према копну. Усред тамне динамике шумовитог терена уздигнути бели пут се вио као мелодија хрбтом широких акорда, подржавана притиском моћних музичких маса, које су је на крају гутале. Одсекао сам гранчицу с дрвета крај пута. Зеленило лишћа је било сасвим тамно, скоро црно. Било је то црnilо чудно засићено, дубоко и добротворно као сан пун снаге и окрепљења. И све сивине предела биле су изведене из те једине боје. Такву боју добија предео понекад код нас у тмурни летњи сумрак, засићен дугим кишима. Иста она дубока и спокојна абнегација, иста резигнирана и крајња укоченост, којој више није потребна утеха боја.

У шуми је било мрачно као у ноћи. Ишао сам пипајући по ситним иглицама. Кад се дрвеће проредило, под ногама су ми затутњале греде моста. На његовом другом крају, кроз црnilо дрвећа, назирали су се сиви зидови са мноштвом прозора хотела који се рекламирао као Санаторијум. Двокрилна стаклена врата на улазу била су отворена. У њих се улазило право с моста оивиченог са обе стране климавим оградама од брезових грана. У ходнику су владали полу-

мрак и свечана тишина. Почео сам на прстима ићи од врата до врата, читајући у мраку бројеве на њима. На завијутку сам најзад набасао на собарицу. Истрчала је из собе, задихана као да се отела из нечијих безобразних руку. Једва је схватила шта сам јој говорио. Морао сам да поновим. Немоћно се вртела. Јесу ли добили мој телеграм? Раширила је руке, њен поглед је скренуо у страну. Само је чекала тренутак да може скочити према полуотвореним вратима према којима је косо погледала.

– Допутовао сам издалека, телеграфски сам поручио собу у овој кући – рекао сам са извесним нестрпљењем. – Ко ме треба да се обратим?

Није знала. – Можда да уђете у ресторацију – говорила је збуњено. – Сада сви спавају. Кад господин Доктор устане, пријавићу вас.

– Спавају? Па још је дан, још је далеко од ноћи...

– Код нас стално спавају. Зар ви не знате? – Подигла је раднознале очи на мене. – Уосталом, овде никада нема ноћи – додала је кокетно. Више није хтела да бежи, рукама је чупкала чипку кецеље, вртећи се.

Оставио сам је. Ушао сам у полутамну ресторацију. Ту су стајали сточићи, велики бифе је заузимао ширину целог зида. После дужег времена опет сам осетио изванредан апетит. Радовао ме је приказ колача и торти које су обилно покривале плоче бифеа.

Ставио сам кофер на један сточић. Сви су били празни. Затапшао сам рукама. Никаквог одговора. Завирио сам у суседну салу, већу и светлију. Та сала је широким прозором или лођом била отворена према већ познатом ми пределу, који је урамљен прозорском аркадом са својом тугом и резигнацијом стајао као жалосни мemento. На столњацима су се видели остаци недавног јела, отцепљене боце, полуиспражњене чаше. Погдегде су још лежале напојнице које послуга није била покупила. Вратио сам се бифеу, разгледајући колаче и паштете. Имали су веома укусан изглед. Размишљао сам да ли је згодно да се сам послужим. Осетио сам навалу необичне лакомости. Особито једна врста сувог

колача с пекмезом од јабука терала ми је воду на уста. Већ сам хтео да подухватим сребрном лопатицом један од тих колача, кад сам иза себе осетио нечије присуство. Собарица је ушла у меким папучама и прстима ми дотицала плећа: „Господин Доктор вас моли“, рекла је посматрајући своје нокте.

Ишла је испред мене – и сигурна у магнетизам који је изазивало њихање њених бедара, уопште се није окретала. Забављала се напајањем тог магнетизма, регулишући раздаљину наших тела, док смо пролазили поред десетина врата снабдевених бројевима. Ходник је постајао све мрачнији. У већ потпуном мраку за тренутак се наслонила на мене: „То су Докорова врата“, шапнула је, „изволите ући.“

Доктор Готард ме је примио стојећи на средини собе. Био је то мушкарац малог раста, широких плећа, црне браде.

– Још јуче смо добили вашу депешу – рекао је. – Послали смо санаторијумске кочије на станицу, али ви сте допутовали другим возом. На жалост, железничке везе нису најбоље. Како се осећате?

– Је ли отац жив? – упитао сам га утапајући свој узнемирени поглед у његово насмејано лице.

– Наравно да живи – рекао је мирно издржавајући мој упоран поглед. – Наравно у границама условљеним ситуацијом – додао је зажмуивши. – Ви исто тако добро знате као и ја да је са гледишта ваше куће, из перспективе ваше отаџбине, ваш отац – умро. То се не може сасвим надокнадити. Та смрт баца извесну сенку на његову овдашњу егзистенцију.

– Али отац сам не зна, не досећа се? – запитало сам шапатом. Завртео је главом с дубоким убеђењем. – Будите спокојни – рекао је тишим гласом – наши пацијенти се не досећају, не могу се досетити...

– Цео трик се састоји у томе – додао је, спреман да прстима већ припремљеним за то покаже његов механизам – што смо време вратили унатраг. Овде понекад закашњавамо за један интервал, чија се величина не може одредити. Ствар се своди на прости релативизам. Овде просто очева смрт

још није наступила, та смрт која га је у вашој отаџбини већ сустигла.

– У том случају – рекао сам – отац умире или је близу смрти.

– Не разумете ме – одговорио је тоном снисходљиве нестрпљивости. – Овде реактивирамо минуло време са свим његовим могућностима, па дакле и са могућношћу оздрављења.

Гледао ме је насмејан, држећи се за браду.

– Али ви сигурно сада желите да се видите с оцем. Према вашој жељи резервисали смо вам кревет у очевој соби. Одвешћу вас.

Кад смо ушли у тамни ходник, Доктор Готард је већ говорио шапатам. Приметио сам да на ногама има филцане папуче као и собарица.

– Пуштамо наше пацијенте да дуго спавају, штедимо им животну енергију. Уосталом, овде и тако немају ништа боље да раде.

Пред једним вратима је застао. Ставио је прст на уста.

– Уђите тихо – отац спава. Лезите и ви. То је најбоље што у овом тренутку можете да учините. До виђења.

– До виђења – прошапутао сам осећајући како ми се срце лупајући диже под грло. Притиснуо сам кваку, врата сама уступише, отворише се као уста која се немоћно шире у сну. Ушао сам унутра. Соба је била скоро празна, сива и гола. На обичном дрвеном кревету под малим прозорчетом лежао је мој отац у обилној постељини и спавао. Његово дубоко дисање ослобађало је целе слојеве хркања из дубине сна. Цела соба је изгледала као да је испуњена тим хркањем, од пода до таванице, а уз то су још долазиле нове количине. Пун узбуђења посматрао сам слабо, омршавело очево лице сада сасвим заузето тим послом хркања, које је у далеком трансу – напустивши своју земаљску маску – негде на далекој обали исповедало своју егзистенцију свечаним одбрајањем својих минута.

Другог кревета није било. Од прозора је допирала оштра хладноћа. Пећ није горела.

Не изгледа да се овде много брину за пацијенте – мислио сам у себи. Тако болестан човек предат на милост и немилост промаје! И сигурно нико овде не спрема. Дебео слој прашине је покривао под, ноћни орманчић са лековима и чашом охлађене кафе. На бифеу леже гомиле колача а пацијентима се даје чиста црна кафа место нечег хранљивог! Али у поређењу са добротинством времена враћеног унатраг, то је наравно ситница.

Лагано сам се свукао и увукао у очев кревет. Није се пробудио. Само је његово хркање, очевидно већ превисоко подигнуто, сишло за октаву ниже, напуштајући узвишеност своје декламације. Постало је неко приватно хркање, за сопствену употребу. Ушускао сам око оца перину, заклањајући га, колико је то било могуће, од промаје која је дувала од прозора. Ускоро сам заспао поред њега.

2.

Кад сам се пробудио, у соби је владао сумрак. Отац је већ обучен седео за столом и пио чај, замачући у њега двопек превучен шећерном глазуром. На себи је имао још ново црно одело од енглеског сукна, које је био сашео последњег лета. Кравата му је била мало немарно завезана.

Видећи да не спавам, рекао је са пријатним осмехом на свом лицу бледуњавом од болести: „Од срца сам се обрадовао, Јузефе, што си дошао. Какво изненађење! Овде се осећам тако усамљен. Истина, у мојој ситуацији се човек не може жалити, преживео сам већ и горе ствари и кад бих хтео да извучем *facit* из свих бројева ставки... Али оставимо то. Замисли, одмах првог дана овде су ми дали диван *fillet de boeuf* са печуркама. Био је то паклен комад меса, Јузефе. Упозоравам те најозбиљније – ако би хтели да те послуже са *fillet de boeuf*... Још осећам ватру у стомаку. И дијареја за дијарејом... Уопште нисам могао да изађем на крај. Али морам ти рећи новост“, настављао је даље. „Не смеј се, изнајмио сам овде локал за радњу. Да. И честитам самом себи на тој идеји. Досађивао сам се, знаш, веома. Немаш појма каква досада овде влада. А овако бар имам пријатно занима-

ње. Не замишљај опет никакав сјај. Откуд бих могао. Много скромнији локал од наше некадашње радње. Просто кућерак у поређењу са оном. Код нас у граду бих се стидео такве тезге, али овде, где смо толико морали да попустимо у нашим претензијама – зар није тако, Јузефе?...“

– Видим да си поспан – рече после краћег времена. – Испавај се још мало, а касније ћеш ме посетити у дућану – зар не? Баш се журим тамо, да видим како иду послови. Немаш појма како је тешко било добити кредит, с каквим неповерењем се односе овде према старим трговцима, трговцима са озбиљном прошлошћу... Сећаш ли се локала оптичара на тргу? Е одмах крај њега је наша радња. Фирме још нема, али и овако ћеш наћи. Тешко је погрешити.

– Зар ви, оче, излазите без капута? – запитао сам забринуту.

– Заборавили су да ми га спакују – замисли – нисам га нашао у коферу, али ми уопште не недостаје. Та блага клима, тај слатки ваздух!...

– Узмите мој капут – навалјивао саммолим вас да га свакако узмете. – Али отац је већ стављао шешир на главу. Махнуо ми је руком и изишао из собе.

Не, више нисам био поспан. Осећао сам се одморан и... гладан. Са задовољством сам се сећао бифеа претрпаног колачима. Облацио сам се мислећи како ћу уживати у разним врстама тих слаткиша. Првенство сам хтео да дам сувом тесту са јабукама, не заборављајући ни на сјајан бисквит надевен кором од поморанџе, који сам тамо видео. Стао сам пред огледало да завежем кравату, али је његова површина, као сферно огледало. негде у дубини сакривала мој лик, вртећи се мутним дном. Узалуд сам регулисао раздаљину, прилазећи, повлачећи се – из течно сребрне магле није хтео да изађе никакав лик. Морам затражити да ми се да друго огледало – помислио сам и изашао из собе.

У ходнику је било сасвим мрачно. Утисак свечане тишине још је појачавала мала гасна лампа, која је горела плавичастим светлом на завијутку. У том лавиринту врата, удубљења и закутака, нисам могао да се сетим улаза у ресторацију. Изаћи ћу у град – помислио сам одлучивши изненада.

Појешћу нешто негде у граду. Ваљда ћу тамо наћи неку добру посластичарницу.

Иза капије ме је запахнуо тај тешки, влажни и слатки ваздух те необичне климе. Хронично сивило ваздуха спустило се још неколико нијанси дубље. Био је као неки дан виђен кроз црни veo.

Нисам могао да заситим очи баршунастом, сочном црном најтамнијих партија, гамом угашених плишаних сивоћа пепела која је прелазила у пасажима пригушених тонова, дирки изломљених прогушивачем – преко тог ноктурна пејсажа. Обилан и таласав ваздух обавио ми је лице меком плахтом. У себи је имао отужну сласт устајале кишнице.

Опет онај шум црних гајева који се враћа сам у себе, потмули акорди који узнемирују пространства већ изван скале чувења! Био сам у задњем дворишту Санаторијума. Осврнуо сам се на високе зидове тог крила главне зграде савијеног као потковица. Сви прозори су били затворени црним капцима. Санаторијум је дубоко спавао. Прошао сам капију од гвоздених шиљака. Крај ње је стајала псећа кућица – необичних размера – напуштена. Поново ме је прогутала и привила уз себе црна шума, кроз чији сам мрак ишао пипајући, као затворених очију, по тихим иглицама. Кад се мало развидело, између дрвета се почеше назирати контуре кућа. Још неколико корака и ја сам био на пространом тргу.

Чудна, варљива сличност са тргом нашег родног града! Како су у ствари налик један на другог сви тргови на свету! Скоро исте куће и радње! Плочници су били скоро пусти. Жалосно и тужно полусветло неодређеног времена сипило је с неба у неодређеној сивоћи. С лакоћом сам читао све натписе и фирме, па ипак не бих био зачуђен ако би ми рекли да је то дубока ноћ! Само неке радње су биле отворене. Друге су имале полуспуштене ролетне, журно су затваране. Снажни и бујни ваздух, опојни и богати ваздух, местимично је гутао део призора, као мокрим сунђером спирао је по неколико кућа, фењер, комадић фирме. На тренутке је било тешко подићи капке који су се спуштали услед чудне алкавости или сањивости. Почео сам да тражим оптичареву рад-

њу, коју је отац био споменуо. Говорио је о томе као о нечем што ми је било познато, као да се позива на моје знање локалних односа. Зар није знао да сам ту први пут? Нема сумње да му се мутило у глави. Али шта се могло очекивати од оца само напола стварног, који је живео тако условним животом, релативним, ограниченим са толико ограда! Тешко је сакрити да је требало много добре воље да би му се признала извесна врста егзистенције. Био је то сурогат живота достојан сажаљења, у зависности од опште снисходљивости, од тог *consensus omnium*, из кога је црпао своје слабачке сокове. Јасно је било да је само захваљујући солидарном гледању кроз прсте, заједничком затварању очију пред читим непријатним незгодама тога стања ствари, могла за тренутак да се одржи у ткиву стварности та жалосна илузија живота. Најлакша опозиција могла ју је усколебати, најслабији дах скептицизма оборити. Да ли је Санаторијум Доктора Готарда могао да му обезбеди ту вештачку атмосферу благонаклоне толеранције, да га сачува од хладног ветра трезвености и критицизма? Требало је чудити се што је у тако угроженом, несигурном стању ствари отац још умео да сачува тако сјајно држање.

Обрадовао сам се угледавши излог посластичарнице испуњене колачима и тортама. Мој апетит је оживео. Отворио сам стаклена врата с таблицом „сладолед“ и ушао у мрачни локал. Тамо је мирисало на кафу и ванилу. Из унутрашњости радње је изашла нека госпођица, лица замазаног сумраком, и примила поруцбину. Најзад, после тако дугог времена могао сам једном да се поткрепим одличним крофнама које сам умакао у кафу. У мраку, окружен арабескама сумрака које су се вртеле и играле око мене, гутао сам све нове и нове колаче. осећајући како се тај узвитлани мрак увлачи под капке, тихо овладава мојој унутрашњошћу топлим пуслирањем, милионским ројем лаких дотицаја. Најзад се још само правоугаоник прозора светлео сивом мрљом у потпуној тами. Узалуд сам лупкао кашичицом о површину стола. Нико се није јављао да прими новац за оно што сам појео. Оставио сам сребрну монету на столу и изашао на улицу. У

књижари покрај посластичарнице још је горело светло. Помоћници су били заузети сортирањем књига. Запитао сам где је очева радња. То је одмах други локал до нас – објаснили су ми. Услужни дечко је чак дотрчао на врата да ми покаже. Портал је био стаклен, излог још није био готов, био је само застрт сивом хартијом. Већ на вратима сам с извесним чуђењем приметио да је радња била пуна купаца. Мој отац је стајао за тезгом и квасећи стално оловку сабирао бројке дугачког рачуна. Господин, за кога је спремао тај рачун, нагнут над тезгом, водио је прстом за сваком додатом цифром, рачунајући полугласно. Остатак гостију је ћутке посматрао. Отац ме погледа преко наочара и рече придржавајући бројку на којој се био задржао: „Има ту неко писмо за тебе, стоји на писаћем столу међу хартијама“, и поново се удуби у рачунање. Помоћници су за то време остављали на страну купљену робу, умотавали је у хартију, завезивали канапом. Полице су само делимично биле испуњене сукном. Већи део је био још празан.

– Зашто не седнете, оче? – запитао сам тихо, ушавши иза тезге. – Уопште не пазите на себе тако болесни. – Бранећи се, подигао је руку, као да је одбијао моја убеђивања и није престајао да рачуна. Имао је врло лош изглед. Било је јасно као на длану да само вештачко узбуђење, грозничава делатност подржава његове снаге, још удаљује тренутак коначног слома.

Потражио сам на столу. Био је то пре пакет него лист. Пре неколико дана сам писао једном књижару у вези са неком порнографском књигом и ево сад су ми је послали, већ су били пронашли моју адресу, или тачније речено очеву адресу, који тек што је себи био отворио радњу, без табле и фирме. Доиста запрепашћујућа организација обавештајне службе, беспрекорно функционисање експедиције достојне дивљења! И та необична журба!

– Можеш прочитати позади, у контоару – рече отац упућујући ми незадовољан поглед – и сам видиш да овде нема места.

Контоар иза радње био је још празан. Кроз стаклена врата улазило је мало светлости из радње. На зидовима су ви-

сили капути помоћника. Отворио сам писмо и почео да читам у слабој светлости која је допирала кроз врата.

Јављано ми је да тражену књигу на жалост немају на лагеру. Почели су да је траже, али не прејудуцирајући резултат фирма дозвољава себи да ми у међувремену, не обавезујући ме, пошаље један чланак, за који су претпостављали да ће ме сигурно заинтересовати. Затим је следио компликовани опис астрономског рефрактора за расклапање, велике светлосне снаге и разних особина. Заинтересован, извукао сам из навлаке тај инструмент направљен од црне цераде или крутог платна сложеног у пљоснату хармонику. Одувек сам имао слабост према телескопима. Почео сам да ширим сложени огртач инструмента. Укрућен танким штапићима, под рукама ми се стварао огроман мех догледа, који је преко целе дужине собе истезао своју пуну кутију, лавиринт црних комора, дуги комплекс оптичких камера обскура увучених до пола у себе. Било је то нешто налик на дуги аутомобил од лакованог платна, неки театрални реквизит који је у лаком материјалу хартије и крутог цвилеха подражавао масивност стварности. Погледао сам у црни левак окулар и у дубини угледао контуре дворишне фасаде Санаторијума које су се једва назирале. Заинтересован, дубље сам се увукао у задњу комору апарата. Сада сам у видном пољу дурбина пратио собарицу која је са послужавником у рукама ишла кроз полутамни ходник Санаторијума. Окренула се и насмешила. Да ли ме она види? Помислио сам у себи. Несавладива поспаност ми је замагљивала очи. Ја сам заправо седео у задњој комори догледа као у лимузини, Лак покрет полуге и ево апарат поче шуштати лупом папирног лептира, и ја осетих да се креће са мношћом и скреће ка вратима. Као велика црна гусеница дурбин изађе у осветљену радњу – многочлани труп, огромна папирна бубашваба са имитацијом два фењера напред. Купци се збише, повлачећи се испред тог слепог папирног змаја, помоћници отворише широко врата на улици и ја се лагано извезох тим папирним аутомобилом, кроз шпалир гостију који су озлојеђеним погледом испраћали тај заиста скандалозни одлазак.

Тако се живи у том граду и тако пролази време. Већи део дана се проводи у сну и то не само у кревету. Не, у том погледу људи нису сувише велики пробирачи. На сваком месту и у свако доба дана човек је спреман да овде пријатно дремне. С главом наслоњеном на сточић у ресторану, у фијакеру, па чак и на ногама успут, у трему неке куће, у коју се улази на тренутак, да би се на тренутак предали несавладавој потреби сна.

Будећи се још мамурни и тетурави, настављамо даље прекинути разговор, продужујемо тешким путем, гурамо напред замршену ствар, без почетка и краја. Услед тога негде успут се губе цели интервали времена, губимо контролу над континуитетом дана и на крају престајемо да наваљујемо на њега, без жалости се миримо са напуштањем скелета непрекидне хронологије коју смо некада по обичају и брижљивој дисциплини дана били навикли да пажљиво контролишемо. Давно смо посветили ту непрестану готовост да поднесемо рачун о проведеном времену, ту скрупулантност у обрачунавању до последње паре тих употребљених сати – понос и амбицију наше економике. У тим кардиналним врлинама, у којима некада нисмо знали ни двоумљења ни погрешке – давно смо капитулирали.

Неколико примера нека послужи као илустрација таквог стања ствари. У неко време дана или ноћи – једва видљива нијанса неба разликује то време – будим се крај ограде моста који води у Санаторијум. Сумрак је.

Мора да сам измучен поспаношћу дуго несвесно лутао по граду, пре но што сам се уморан довукао до овог мостића. Не могу рећи да ли ми је на том путу цело време правио друштво Доктор Готард, који сад стоји преда мном, завршавајући неко дугачко објашњавање извођењем крајњих закључака. Понет сопственом речитошћу, чак ме хвата под руку и повлачи за собом. Идем с њим и још пре но што смо прекорачили мост чије даске тутње под нама, ја већ поново спавам. Кроз спуштене капке нејасно видим убедљиву докторову гестикалацију, осмех у дну његове црне браде, и уза-

луд се трудим да схватим тај капитални логички захват, тај последњи адут којим на врхунцу своје аргументације, поставши непокретан раширених руку, тријумфује. Не знам колико дуго још идемо тако један поред другог утонули у разговор пун неспоразума, кад се у једном тренутку сасвим освешћујем. Доктора Готарда више нема, потпуни је мрак, али то само зато што држим очи затворене. Отварам их и налазим се у кревету, у својој соби, не знајући како сам доспео у њу.

Још драстичнији пример:

У време ручка улазим у ресторацију у граду, у хаотични жагор и гужву оних што једу. И кога сусрећем ту наред сале пред столом који се угиње од јела? Оца. Све очи су управљене на њега, а он, блистајући брилијантском иглом, необично живахан, екстатично расположен, са афектацијом се нагиње на све стране у отвореном разговору с целом салом истовремено. Са извештаченом бравуром, коју не могу да гледам без највеће узнемирености, стално поручује нова јела, која се у гомилама уздижу на столу. Са уживањем их гомила око себе, иако још није свршио ни са првим јелом. Мљацкајући језиком, жваћући и говорећи истовремено, гестовима и мимиком изражава највеће задовољство тим разговором, обожавајућим погледом прати келнера, господина Адасја, коме са заљубљеним осмехом стално додацује нове поруцбине. И док келнер, машући салветом, трчи да их изврши, отац молећивим гестом упућеним свима, позива све за сведоке неодољиве чари овог Ганимеда.

– Неодољиви мадић – узвикује слатко се осмехујући и затварајући очи – анђеоски младић! Признајте, господо, да је чаробан! Повлачим се из сале пун непријатних осећања, непримећен од оца. Да је намерно ради рекламе био постављен од хотелске управе да занима госте, не би се могао држати провокативније. Са главом која се мути од сањивости тетурам се улицама, идући кући. Наслањам главу на поштанско сандуче и правим себи кратку сијесту. Најзад напипавам у мраку улаз Санаторијума и улазим. У соби је мрак. Окрећем контакт, али електрика не функционише. Од про-

зора дува хладноћа. Кревет шкрипи у мраку. Отац диже главу са постеље и говори: „Ах, Јузефе, Јузефе. Лежим овде већ два дана без икакве неге, звонца су покидана, нико не загледа к мени, а рођени син ме оставља, мене тешко болесног човека, и вуче се са девојчурама по граду. Погледај, како ми срце удара.“

Како да то измирим? Да ли отац седи у ресторацији, обузет нездравом амбицијом прождрљивости, или лежи у својој соби, тешко болестан? Има ли два оца? Ни близу. Свему је криво брзо распадање времена, ненадзиравано непрестаном опрезношћу.

Сви знамо да се та недисциплинована стихија држи једино од невоље у извесној послушности захваљујући непрестаној обради, вредној брижљивости, пажљивој регулацији и исправљању његових испада. Лишено те бриге одмах нагиње ка испадима, ка дивљој аберацији, прављењу неурачунљивих несташлука, безобличном лудовању. Све јасније се оцртава инконгруенција индивидуалних времена. Време мога оца и моје сопствено време нису одговарали једно другом.

Узгред речено, замерка због слободнијег понашања коју ми је направио отац је неоснована инсинуација. Овде се још нисам приближио ниједној девојци. Тетурајући се као пијан од једног сна до другог, у трезнијим часовима једва обраћам пажњу на овдашњи лепо пол.

Уосталом, хронични сумрак на улицама не допушта чак ни да се добро разликују лица. Једино што сам још успео да приметим као млад човек кога је на том пољу било како било још понешто интересовало – то је био необичан ход тих госпођица.

То је ход по неумољиво правој линији, која не води рачуна ни о каквим препрекама, послушан само неком унутрашњем ритму, неком праву које оне развијају као из клупчета у нит праволинијског каскања пуног акуратности и одмерене грације.

Сваки носи у себи неко друго, индивидуално правило, као навијен федер.

Кад тако иду право пред себе, загладане у то правило, пуне концентрације и озбиљности, изгледа да су обузете само једном бригом, да не испусте ништа од њега, да не поремете правило, да не одступе од њега ни за милиметар. И тада постаје јасно да то што оне са таквом пажљивошћу и узбуђењем носе над собом није ништа друго до нека *idée fixe* сопственог савршенства, која снагом њиховог убеђења постаје скоро стварност. То је нека антиципација предузета на сопствен ризик, без икаквог јемства, неприкосновена догма, подигнута изнад сваке сумње.

Неке недостатке и мане, прђаве или спљоштене носеве, неке пеге и приштеве не кријумчаре под заставом те фикције! Нема такве ружноће и обичности коју полет те вере не би дизао са собом у то фиктивно небо савршенства.

Под санкцијом те вере тело постаје изразито лепше, а ноге, заиста складне и еластичне, ноге у беспрекорној обући, говоре својим ходом, вредно течним, блиставим монологом ступања излажу богатство идеје, коју затворено лице поносно прећуткује. Руке држе у џеповима својих кратких, припијених жакетића. У кафани и позоришту прекрштају ноге високо откривене до колена и ћуте речито њима. Толико узгред само о једној необичности града. Већ сам поменуо овдашњу црну вегетацију. Пажњу заслужује нарочито једна врста црне папрати, чији огромни букети украшавају бочице у сваком стану овде и у сваком јавном локалу. То је скоро жалосни симбол, погребни грб тог града.

4

Односи са Санаторијумом сваки дан постају све несноснији. Тешко је порећи да смо просто пали у клопку. Од тренутка мога доласка, када ми је као дошљаку указана тобожња брига – управа Санаторијума не труди се чак ни најмање да би нам створила макар илузију неке бриге. Просто смо препуштени сами себи. Нико се не брине за наше потребе. Одавно сам већ утврдио да се жице електричне звонцади завршавају одмах над вратима и да никуда не воде. Послуга се не види. Ходници су и дању и ноћу утонули у мрак

и тишину. Чврсто сам убеђен да смо једини гости у том Санаторијуму и да су тајанствени и дискретни изрази лица, са којима собарица затвара врата соба, улазећи или излазећи, проста мистификација.

Понекад добијем жељу да редом отворим врата тих соба и оставим их тако широм отворена, да бих демаскирао ту нечасну интригу – у коју смо уплетени.

А ипак нисам сасвим сигуран у своја подозрења. Понекад касно ноћу видим Доктора Готарда у ходнику, како некуд жури у белом хируршком мантилу, са шприцом за клистирање, вођен собарицом. Тешко га је тада задржати у журби и притиснути уза зид одлучним питањем.

Да није било ресторације и посластичарнице, могло би се умрети од глади. До данас нисам могао да измолим други кревет. О чистој постељини ни говора. Треба признати да општа разлабављеност културних навика није поштедела ни нас.

Да легнем у кревет у оделу и са ципелама мени као цивилизованом човеку никад није ни на памет падало. А сада касно долазим кући, пијан од поспаности, у соби је полумрак, завесе дигнуте од хладног поветарца. Бесвестан, сручујем се на кревет и завлачим у перине. Спавам тако цела неправилна пространства времена, дане или недеље, путујући кроз пусте пределе сна, стално на путу, стално на стрмим друмовима респирације, једном силазећи лако и еластично с благих нагиба, други пут пењући се на окомити зид хркања. Досегнувши врх, обухватам огромне видокруге те стеновите и глуве пустиње сна. У неко доба, на видљивој тачки, негде на наглom завијутку хркања будим се полусвестан и међу ногама осећам очево тело. Лежи тамо савијен у клупко, мали као маченце. Поново падам у сан отворених устију и цела огромна панорама брдовитог предела промиче покрај мене таласаво и достојанствено.

У радњи отац развија врло живу делатност, врши трансакције, напреже сву своју речитост да би убедио клијенте. Његови образи су румени од узбуђења, очи му се сијају. У Санаторијуму лежи тешко болестан, као последњих недеља

код куће. Тешко је сакрити да се процес брзим корацима приближује крају. Слабим гласом ми говори: „Треба чешће да навраћаш у радњу, Јузефе. Помоћници нас поткрадају. И сам видиш да не могу све сам да урадим. Недељама већ лежим ту болестан, а радња се упропашћава, препуштена милости судбине. Је ли било неке поште од куће?“

Почињем да жалим због целог тог подухвата. Тешко је назвати срећном замишљу то што смо, заведени шумном рекламом, послали оца овамо. Време враћено унатраг... у ствари то лепо звучи, али шта је то у суштини? Да ли се овде добија пуноважно, стварно време, време у неку руку одвијено из свеже бале са мирисом новине и боје? Напротив. То је сасвим употребљено, од људи изношено време, време излизано и поцепано на много места, провидно као сито.

Ништа чудно, то је некако избљувано време – молим да ме добро разумете – време из друге руке. Жали Боже!...

При томе цела та непристојна манипулација с временом. Та неморална домунђавања, прикрадање однатраг његовом механизму, ризично баратање прстима око његових голицавих тајни! Понекад човек добија вољу да лупи по столу и из свег грла повиче: „Доста тога, даље од времена, време је неприкосновено, време се не сме провоцирати! Зар вам није доста простора? Простор је за човека, у простору можете јурцати колико вам је воља, преметати се, превртати се, скакати са звезде на звезду. Али тако вам Бога не дирајте време!“

С друге стране може ли се тражити од мене да сам откажем уговор Доктору Готарду? Ма како да је бедна та очева егзистенција, ја га ипак видим, заједно сам с њим, говорим с њим... Заправо ја Доктору Готарду дугујем бескрајну захвалност.

Неколико пута хтео сам отворено да поразговарам с њим. Али Доктор Готард је неумољив. Баш сад је отишао у салу рестаурације – саопштава ми собарица. Упућујем се тамо, кад ме она стиже да би ми рекла да се преварила. Доктор Готард је у сали за операције. Журим се на спрат, размишљајући какве се операције ту могу вршити, улазим у трем и ту

ми наређују да чекам. Доктор Готард ће изаћи за тренутак, управо је завршио операцију, пере руке. Скоро га видим како корача великим корацима у раширеном мантилу, журећи се кроз низ болничких сала. Тренутак касније шта се испоставља? Доктора Готарда овде уопште није ни било, већ годинама ту није обављена ниједна операција. Доктор Готард спава у својој соби а његова црна брада штрчи подигнута у вис. Соба се испуњава хркањем као гомилама облака који расту, гомилају се, дижу на себи Доктора Готарда заједно са његовим креветом, све више и више – велико патетично вазнесење на таласима хркања и надигнуте постеле.

Ту се догађају још чудније ствари, ствари које прикривам пред самим собом, ствари просто фантастичне због своје апсурдности. Колико год пута излазим из собе, чини ми се да се неко брзо удаљује од врата и скреће у бочни ходник. Или неко иде испред мене не осврћући се. То није негова-тељка. Знам ко је то! „Мама!“ вичем гласом дрхтавим од узбуђења и мајка окреће лице и на тренутак ме посматра са молећивим осмехом. Где сам? Шта се ту догађа? У какву мрежу сам се ја уплео?

Не знам је ли то утицај касног годишњег доба, али дани добијају све озбиљнију боју, смрачују се и тамне. Изгледа тако као да се на свет гледа кроз сасвим црне наочари.

Цео предео је као дно огромног акваријума – од бледог мастила. Дрвеће, људи и куће сливају се у црне силуете, које се таласају као подводне биљке на тлу те мастиљаве дубине.

У близини санаторијума врви од црних паса. Разне величине и облика, претрчавају ниско у сумрак све путеве и стазе, заузети својим псећим проблемима, тихи, пуни напетости и пажње.

Прелетају по два, по три испружених опрезних вратова, уши наћуљене, са жалобним тоном тихог цвиљења, које се и против воље отима из гркљана, сигнализирајући највише узбуђење. Заузети својим проблемима, пуни журбе, увек на путу, увек обузети неразумљивим циљем – једва обраћају пажњу на пролазника. Понекад само у трку затрепте очима

на њега и тада из тог црног и мудрог преког погледа провири бес, кочен у својим залетима само недостатком времена. Понекад чак, пуштајући на вољу свом бесу, притрчавају вашој нози, погнуте главе и са злослутним режањем, али само зато да на пола пута оставе своју намеру и полете даље у великим псећим играма.

Том злу од паса нема лека, али зашто дођавола управа Санаторијума држи на ланцу огромног вучјака, страшну звер, правог вукодлака, просто демонске дивљине?

Жмарци ме подићу кад год пролазим покрај његове штенаре, крај које стоји непокретан на кратком ланцу, са дивље наругушеном огрлицом длака око главе, бркат, чекињаст и брадат, са машинеријом моћне чељусти пуне очњака. Уопште не лаје, само кад угледа човека његово дивље лице постаје још страшније, црте му се коче у израз бескрајног беснила и, лагано дижући страшну њушку, у тихом грчу се зацењује сасвим ниским, страсним, са дна мржње извученим завијањем, у коме звуче жалост и очај немоћи.

Мој отац пролази равнодушно покрај те бештије кад заједно излазимо из Санаторијума. Што се мене тиче, сваки пут се дубоко потресем том стихијском манифестацијом немоћног беса. Сада сам растом за две главе виши од оца, који мали и мршав тапка поред мене својим ситним старачким кораком.

Већ приближујући се тргу видимо необичну живост. Гомиле људи претрчавају улице. До нас допиру невероватне вести о упаду непријатељске армије у град.

Услед опште констернације људи саопштавају једни другима алармантне и противуречне вести. Тешко је то схватити. Рат коме нису претходили дипломатски потези? Рат усред тихог мира ненарушеног никаквим конфликтом. Рат с ким и око чега? Обавештавају нас да је инвазија непријатељске армије охрабрила незадовољнике у граду који су изашли на улице са оружјем у рукама, тероришући мирне грађане. И заиста, угледали смо групу тих завереника, у црним цивилним оделима, са белим каишевима укрштеним на грудима, како се крећу напред са обореним карабинима. Го-

мила се повлачила испред њих, тискала се на плочнике, а они су ишли шаљући испод цилиндера ироничне тамне погледе, у којима се оцртавало осећање надмоћи, блесак пако-сне радости и неко значајно намигивање као да су задржавали прасак смеха који би демаскирао целу ту мистификацију. Неке од њих гомила препознаје, али весели узвик пригушује грозота оборених цеви.

Пролазе покрај нас, не дирнувши никога. Све улице се поново преливају преплашеном, мрачно ћутљивом гомилим. Потмули жагор букти над градом. Изгледа као да се из далека чује тутњава артиљерије, клопарање топовских кара. „Морам стићи до радње“, говори отац блед, али одлучан. „Не треба да ме пратиш, само ћеш ми сметати“, додаје, „врати се у Санаторијум.“ Глас кукавичлука саветује ми послушност. Видим како се отац утискује у чврсти зид гомиле и губим га из вида.

Споредним улицицама се журно прокрадам у горњи део града. Свестан сам да ће ми на тим стрмим путевима поћи за руком да у полукругу обиђем центар града затворен људским гомилама.

Тамо у горњем делу града гомила је била ређа, најзад је потпуно нестала. Ишао сам мирно пустим улицама у градски парк. Фењери су ту горели тамним, плавичастим пламичком, као жалосни златоглав. Око сваког је играо рој гундеља, тешких као кугле, ношених укусо, бочним летом преправих крила. Неки који су били пали неспретно су бауљали по песку, испупчених леђа, згрбљени тврдим оклопима, под које су покушавали да сложе раширене fine тканине крила. По травњацима и стазама су шетали пролазници, удубљени у безбрижне разговоре. Последње дрвеће се надноси над двориштима кућа које леже ниско у дољи и притиснуте уз зид парка. Ишао сам дуж тога зида, који је с моје стране једва допирао до прсију, али с унутрашње стране пада према нивоима дворишта нагибима високим по један спрат. На једном месту из дворишта је до њега допирала рампа од набијене земље, све до висине зида. Са лакоћом сам прескочио баријеру и тим уским насипом провукао се

између ситних зграда на улицу. Моји обрачуни, потпомогнути сјајном просторном интуицијом, били су тачни. Налазио сам се скоро насупрот зграде Санаторијума, чије крило се нејасно белело у црном овиру дрвећа. Улазим као обично отпозади кроз двориште, кроз капију на железној оградџи, и још из далека видим пса на његовој позицији. Као и увек кад га угледам, кроз мене пролази дрхтај аверзије. Хоћу да га обиђем што пре да не бих слушао тај из дубине срца испуштен јаук мржње, кад, на моје запрепашћење, не верујући сопственим очима, видим како се у скоковима удаљује од штенаре, невезан, и трчи око дворишта с потмулим лајањем, као из бурета, у намери да ми пресече повлачење.

Укочен од страха повлачим се у супротни, најдаљи кут дворишта и, инстинктивно тражећи неки заклон, сакривам се у мали вењак који се тамо налази, са пуним убеђењем у узалудност мојих напора. Длакава бештија се приближава у скоковима и ево, њена њушка је већ на улазу у вењак и затвара ме у клопки. Једва жив од страха, примећујем да је одвио целу дужину ланца који је вукао за собом кроз двориште, и да је сам вењак већ изван домашаја његових зуба. Измалтретиран, здробљен страхом, једва осећам неко олакшање. Тетурајући се на ногама, близак губљењу свести, дижем очи. Никад га нисам видео из такве близине и тек сада ми падају љуштуре с очију. Како је велика снага предрасуда! Како је моћна сугестија страха! Каква заслепљеност! Па то је био човек. Човек на ланцу, кога сам у упрошћујућем, метафорском, општем конспетку на неки несхватљив начин држао за пса. Молим да ме не схватите погрешно. Био је пас – несумњиво, али у људском облику. Псећи квалитет је унутрашњи квалитет и може се манифестовати исто тако добро и у људском облику као и у животињском. Овај, који је стајао преда мном у отвору вењака, са чељустима некако преврнутим на наличје, са свим зубима искеженим у страшном режању – био је мушкарац средњег раста, са црном брадом и брковима. Лице жуто, кошчато, очи црне, злобне и несрећне. Судећи по црном оделу и цивилизованој форми браде – могао је бити интелектуалац, научник. Могао је то бити ста-

рији неуспели брат Доктора Готарда. Али тај први изглед је варао. Његове велике руке умазане лепком, две бруталне и циничне бразде око носа које су се губиле у бради, ординарне водоравне боре на ниском челу, развејавале су брзо тај први утисак. То је пре могао бити књиговезац, лармација, говорник на зборовима и партијац – човек нагао и мрачних експлозивних страсти. И управо тамо, у тим чељустима мржње, у тој грчевитој најежености свих нерава, у том лудачком бесу, бесно лајући на крај штапа управљеног према њему – био је стопроцентни пас.

Ако бих прешао задње ограде вењака – мислио сам у себи – потпуно бих изашао изван домашаја његовог беса и споредном стазом бих могао стићи до капије Санаторијума. Већ пребацујем ноге преко ограде, кад нагло застајем у половини покрета. Осећам да би било исувише окрутно просто отићи и оставити га тако са његовим беспомоћним бесом изведеним из свих граница. Замишљам у себи његово страшно разочарање, нељудски бол, кад би ме видео како одлазим из клопке, удаљавајући се једном за свагда. Остајем. Прилазим му и говорим природним, мирним гласом: „Умирите се, господине, ја ћу вас пустити с ланца.“

На то се његово лице избраздано вибрацијама режања уопштава, изглађује, и из дубине се појављује скоро сасвим људски лик. Прилазим му без страха и скидам копчу са његова врата. Идемо један покрај другог. Књиговезац је у пристојном црном оделу али бос. Покушавам да започнем разговор са њим, али из његових уста излази само неразумљиво муцање. Само у очима, у тим црним речитим очима читам дивље одушевљење оданости, симпатије која ме прожима језом. Повремено се спотиче о камен и тада се услед потреса његово лице одмах ломи, распада, страх се помаља до половине, спреман за скок, а тик иза њега бес, који само чека на тренутак да одмах то лице промени у клупко сиктавих змија. Тада га опомињем на ред грубом пријатељском опоменом. Чак га тапшем по плећима. И с времена на време на његовом лицу покушава да се формира осмех, зачуђен, подозрив и неверљив према самом себи. Ах, како ми тешко

пада то страшно пријатељство. Како ме плаши та ђаволска симпатија. Како да се ослободим тог човека што иде покрај мене и обешеног оком, свом страшћу своје псеће душе о моје лице. Не смем чак ни да одам своју нестрпљивост. Извлачим новчаник и говорим разумним тоном: „Сигурно вам је потребан новац, са задовољством вам могу позајмити“, али на тај призор његово лице постаје тако страшно дивље, да ја брже-боље сакривам новчаник. И још дуго времена он не може да се смири и савлада своје црте, које стално искривљује грч завијања. Не, то дуже не могу поднети. Све пре него то. Ствари су се и овако замрсиле, безнадежно уплеле. Изнад града видим одсјај пожара. Отац негде у огњу револуције у радњи која гори, Доктор Готард недостижан, а по врх свега несхватљива мајчина појава, инкогнито, у некој тајној мисији! То су карике неке велике, неразумљиве интриге која се стеже око моје личности. Бежати, бежати одавде. Било куда. Збацили са себе то страшно пријатељство књиговесца што смрди на пса који ме не пушта с ока. Стојимо пред капијом Санаторијума. „Изволите у моју собу“, говорим уз љубазни гест. Цивилизовани покрети га фасцинирају, успављују његову дивљину. Пуштам га испред себе у собу. Дао сам му столицу да седне.

– Идем у ресторацију да донесем коњак – говорим.

На то он претрашено скаче у намери да ми прави друштво. Умирујем његову панику с благом одлучношћу.

– Ви ћете седети, ви ћете мирно чекати – говорим му дубоким, треперавим гласом на чијем дну звучи скривени страх. Седа са несигурним осмехом.

Излазим и лагано идем ходником, затим степеницама на доле, ходником до излаза, пролазим капију, прелазим преко дворишта, залупио сам врата иза себе и сада почињем трчати без даха, узбуђена срца, тамном алејом која води на железничку станицу, док слепоочнице хоће да ми пукну.

У глави ми се гомилају слике, једна страшнија од друге. Нестрпљивост чудовишта, његов страх, очајање кад сазна да је преварен. Чудовиште фурије, рецидив беса који избија незадрживом снагом. Повратак мога оца у Санаторијум, ње-

гово куцање на врата које ништа не наслућује и неочекивано лице у лице са грозном бештијом.

Срећа што отац у ствари већ не живи, што га заправо то не погађа – мислим са олакшањем и већ видим пред собом дуги низ железничких вагона који стоје спремни за излазак.

Седам у један од њих и воз као да је само на то чекао, креће лагано без звиждука.

У прозору још једном промиче и лагано се окреће та огромна линија хоризонта, наливена црним бучним шумама усред којих се беле зидови Санаторијума. Збогом оче, збогом граде, кога више нећу видети.

Од тог времена путујем, стално путујем, некако сам се одомаћио на железници и сви ме трпе док се скитам од вагона до вагона. Вагони огромни као собе пуни су ђубрета и сламе, промаје их буше скроз за време сивих безбојних дана.

Моје одело се поцепало, изритавело. Поклонили су ми изношену железничку униформу. Лице ми је увезано прљавом крпом због натеклог образа. Седим на слами и дремам, а кад сам гладан, стајем у ходник пред купе друге класе и певам. И бацају ми ситан новац у моју кондуктерску капу, у црну капу железничара са одераним штитом.

Превод:

Стојан Суботин

Sanatorijum pod klepsidrom (Sanatorium pod Klepsydra, Poljska, 1973) režija Wojciech Has, gl. uloge Jan Nowicki, Tadeusz Kondrat, Irena Orska

РАШОМОН

Догодило се то једног дана у предвечерје. Један слуга стајао је под капијом Рашомон и чекао да стане киша.

Под том пространом капијом није било никог осим њега. Само је један цврчак стајао на великом округлом стубу, са ког се ту и тамо пљуштила црвена боја. Како се капија налази на главној улици Сузаку, могле су се ту, у ишчекивању престанка кише, поред овог човека наћи још две-три особе са оним широким женским шеширом или меком мушком капом на глави. Осим њега, међутим, никога више није било.

Наиме, у последње две-три године заређале су се у Кјоту несреће као што су земљотрес, вихор, пожари и глад. Оне су опустошиле престоницу. Како кажу древне хронике, људи су ломили статуе Буде и обредне предмете из храмова да би то дрво, на коме још беше трагова црвене боје и позлате, слагали на гомиле поред пута и продавали за огрев. Па кад је у самоме граду било овако, разумљиво је то што се нико није постарао за поправку капије Рашомон. Зато су ову пустош искористиле лисице и ракуни како би се ту настанили. Настанили су се и лопови. А усталио се, најзад, и обичај да се на капију доносе и остављају покојници које нема ко да преузме. Стога су се сви, кад зађе сунчев зрак, грозили овог места и нису прилазили ни близу капије.

Али, зато се однекуд беше скупило много гавранова. Погледа ли се дању, мноштво тих птица гракћући је кружило око високих украса на крову. А кад би небо над капијом поруменело под вечерњим сунцем, гавранови су се оцртавали нарочито јасно, попут расутих зрна сусама. Наравно, они су долазили да кљују месо лешева који су се налазили на капији. Данас, додуше, можда и зато што је већ касно, на видiku нема ни једног јединог. Понегде се може видети једино њихов измет како се

тачкасто бели, залепљен на рушевним каменим степеницама обраслим травом на напуклинама. На највишем од седам степеника, у тетет одори избледелој од прања, седео је слуга и одсутно посматрао како пада киша, док му је сву пажњу заокупљао велики пришт на десном образу.

Писац је малочас написао како је слуга „чекао да стане киша“. Међутим, чак и кад би киша престала, он не би имао шта да ради. Да је све као и обично, свакако би се вратио дому свога господара. Но, тај господар га је управо отпустио пре четири-пет дана. Као што сам раније већ написао, у то време Кјото беше немало пропао. И то што је господар сад отпустио овог слугу који му је дуго година служио, не беше заправо ништа друго до једна мања последица оваквог пропадања. Исправније би, стога, било казати да је „слуга, заробљен кишом, био потпуно изгубљен јер није имао куда да пође“, него да је „чекао да стане киша“. Поврх тога, на „сентименталност“ овог човека из Хеиан периода немало је утицало и данашње облачно небо. Још није изгледало да би киша, која пада од четири сата поподне, могла да престане. И слуга је одсутно слушао звук те кише, која још увек пада по главној улици Сузаку, пратећи ток својих неповезаних мисли о томе како да, без обзира на све, преживи некако барем сутрашњи дан, или боље речено, како да се извуче из овог безизлазног положаја.

Киша је пљуштећи пристизала из даљине и обавијала капију Рашомон. Небески свод спуштао се полагано под сумраком, а кров капије, погледа ли се нагоре, врховима укосо истурених црепова придржавао је тешке тамне облаке.

Није имао времена да бира средство како би се извукао из безизлазног положаја. Ако би бирао, могао би само да умре од глади испод неке ограде или на земљи украј пута. Онда би га једноставно донели на ову капију и бацили попут пса. Али, ако не би бирао... Прелазећи увек изнова исту путању, слугине мисли коначно стигоше до тог закључка. Ипак, то „ако“, на крају крајева, било је још увек само „ако“. Премда се приклањао томе да не бира средства, није зналазио довољно хабрости да потврди како „му нема друге

него да постане лопов“, што би природно морало уследити како би се докончало то „ако“.

Слуга је гласно кинуо, а затим уморно устао. Свеже је вече у Кјоту, довољно хладно да човек пожели ватре из мангала. Са сумраком, ветар безобзирно стаде дувати између стубова капије. Некуд је отишао и онај цврчак који је стајао на црвеном стубу.

Увлачећи врат и подижући рамена у тегет одори преко жуте кошуље, слуга осмотри околину капије. Како год било, желео је да мирно преспава ту ноћ, ако би се негде нашло неко место где би био заклоњен од кише и ветра, без страха да ће га људи приметити. На срећу, тада угледа широке лестве, оне исте црвене боје, које су водиле на спрат капије. Чак и ако горе има кога, то су све сами покојници. Слуга ногом у сламеној сандали закорачи на прву пречагу, пазећи да му мач простог дрвеног балчака не клизне из корица.

Прошло је неколико минута. На средини широких лестви које воде на спрат капије, један човек, леђа повијених као у мачке, притајен је осматрао шта се горе догађа. Светлост ватре која је одозго допирала, једва приметно квасила је његов десни образ. То је онај образ на коме се, под кратком брадом, налазио гнојни црвени пришт. Слуга је унапред био уверен да су горе све сами покојници. Међутим, попевши се лествама две, три пречаге више, учинило му се да је горе неко са упаљеном ватром, која се, штавише, кретала тамо-амо. Одмах је то схватио јер се та мутножута лелујава светлост одражавала на таваници прекривеној паучином. То нипошто није тек обичан човек, чим у овој кишној ноћи пали ватру на капији Рашомон.

Прикрадајући се попут гуштера, слуга се стрмим лествама једва успузао све до горње пречаге. Затим се сагну и испружи врат колико год је то било могуће, па бојажљиво провири унутра.

У тој просторији беше немарно остављено неколико тела, баш као што се и причало, но како светлост није допирала тако далеко као што је мислио, није знао колико их је. Једино се, мада нејасно, дало приметити то да их је било и на-

гих и одевених. Наравно, беше ту и мушкараца и жена. И сви су они, попут лутака замешених од земље, лежали на поду отворених уста и испружених руку, тако да се могло посумњати у то да су некад уопште и били живи људи. Поврх тога, избочени делови њихових тела, као што су рамена или груди, били су мутно осветљени светлошћу ватре, због чега је на оне ниже падала још тамнија сенка, те су тако ћутали, заувек неми. Због задаха распадања, слуга нехотице покри нос. Та је рука, међутим, већ у следећем тренутку заборавила да га покрије. Једно снажно осећање готово у потпуности је онеспособило слугино чуло мириса.

Његово око тек тад је уочило прилику што чучаше међу лешевима. Била је то седокоса старица у смеђој одећи, мршава и омалена, налик мајмуну. У десној руци држала је запаљену бакљу од боровог дрвета и изблиза посматрала лице једног покојника. Судаћи по дужини косе, то је вероватно било тело жене.

Подстакнут више страхом а мање знатижељом, слуга је на тренутак заборавио чак и да дише. Осећао је, ако бисмо се послужили речима древних хроничара, како „му се подигла свака длака на телу“. Тада старица затаче ону борову бакљу између подних дасака, положи руке на главу покојнице коју је до малочас посматрала, те стаде чупати дуге власи, једну по једну, баш као што мајка мајмуница треби ваши свом младунчету. Чинило се да власи лако отпадају, пратећи покрет руке.

Како су власи једна по једна отпадале, тако и страха мало по мало нестајаше из слугиног срца. А онда се, истовремено, лагано почела јављати силна мржња према овој старици. У ствари, могли бисте ме погрешно разумети ако кажем „према старици“. Из минута у минут јачала је, заправо, одбојност према сваком злу. Да је неко у овом тренутку слуги поново поставио питање о коме је малочас размишљао доле под капијом, да ли да умре од глади или да постане лопов, он би вероватно без трунке жаљења одабрао смрт. Ето толико силовито се распламсала његова мржња према злу, баш попут оне старичине борове бакље забијене у под.

Слуга, разуме се, није могао знати због чега старица чу-па власи покојнице. Није, стога, могао рационално да оцени да ли је то добро или лоше. За њега је, међутим, неопрости-во зло било већ само то што неко у кишној ноћи на капији Рашомон чупа косу покојника. Наравно, слуга је одавно већ заборавио да је и он сам све до малочас био спреман да по-стане лопов.

А онда се из све снаге одбацио ногама и са лестви нагло полетео горе. Затим се, са руком на мачу простог дрвеног балчака, крупним корацима устремио ка старици. Није по-требно рећи да се она силно изненадила.

Угледавши слугу, старица је поскочила као испалена из катапулта.

„Ти! Куда ћеш!“

Вичући овако на старицу, он јој пресече пут у тренутку кад је она, сва пометена, безглаво кренула да побегне сапли-ћући се о мртваце. Она ипак покуша да га одгурне и тако умакне. Слуга је, опет, гурну назад, не дајући јој да побегне. Рвали су се њих двоје без речи тако неко време, ту међу ле-шевицама. Ипак, победник се знао већ од почетка. Слуга јој најзад зграби руку, заврну је и тако на силу обори доле. Та рука беше попут кокошије ноге, сама кост и кожа.

„Шта то радиш? Одговори ми! Не кажеш ли, добићеш ово!“

Одгурнувши старицу, слуга муњевито исука мач и бли-ставо сечиво подигну испред њених очију. Али, старица је ћутала. Ћутала је упорно, као да је нема, задихана и очију толико исколачених да би јој очне јабучице сваког часа мо-гле излетети испод капака, док су јој се обе руке тресле. Приметивши то, слуга је постао потпуно свестан тога да се старичин живот налази посве под контролом његове воље. Свест о томе неприметно охлади његово срце које је до са-да пламтело силовитом мржњом. После свега оста само спокојно осећање поноса и задовољства, као након успешно обављена посла. Гледајући је одозго, слуга је нешто блажим гласом овако рекао:

„Ја нисам из редарства. Путник сам и сад сам пролазио доле поред капије. Стога те нећу ухапсити нити са тобом би-

ло шта учинити. Довољно је само да ми испричаш шта ти радиш овде горе у ово доба.“

А старица још више разрогачи очи, нетремице посматрајући слугино лице. Гледала га је поцрвенелих капака, оком оштрим као у птице грабљивице. А онда је, као да нешто жваће, почела да помера усне, које борама готово беху спојене са носем. Видело се како се оштра јабучица покреће у танком грлу. Тада је до слугиних ушију из тог грла допро сипљиви глас, сличан грактању врана.

„Чупам ову косу, чупам ову косу, како бих од ње направила власуљу.“

Њен одговор беше исувише обичан и то је слугу разочарало. А заједно са разочарењем, у срце му се опет увукла она ранија мржња праћена хладним презиром. Вероватно је и старица то одмах схватила. Још увек држећи у једној руци дуге власи отргнуте са главе покојнице, гласом као у жабе крастаче, она је промумлала:

„Знам колико је лоше то што мртвацима чупам косу. Али, ови мртваци овде махом су заслужили овако нешто. Ова жена чију сам косу управо чупала секла је змије на комаде, сушила их и одлазила да их продаје војницима у стражари као сушену рибу. Да је није однела зараза, вероватно би је и сада продавала. Кажу да је та сушена риба словила као укусна па су је војници редовно куповали за ручак уз пиринач. Ја не мислим да је она учинила нешто лоше. Није јој било друге, јер би иначе скапала од глади. Зато не мислим ни да је лоше оно што ја чиним. Ни мени нема друге, иначе бих и ја скапала од глади. Ваљда би ми ова жена опростила, јер је добро знала како је то.“

Слуга је вратио мач у корице и хладно слушао њене речи, придржавајући балчак левом руком. Слушао их је, док му је, наравно, десна рука била заузета великим гнојним црвеним приштом на десном образу. Ипак, слушајући ово, у његовом срцу рађала се некаква храброст. То је она храброст које му је недостајало малочас под капијом. Беше то, такође, храброст која је ишла у правцу сасвим супротном од оне са којом се малопре попео на капију и ухватио ову ста-

рицу. Не само да се више није двоумио око тога да ли умрети од глади или постати лопов. Сто се њега тиче, умирање од глади било је сада прогнано из његове свести и он на то готово више не би ни могао да помисли.

„Је ’ стварно тако?“

Кад је старица завршила, слуга је подругљивим гласом овако потврдио. Искорачивши корак напред, он неочекивано склони десну руку са пришта, зграби старицу за оковратник и осорно рече:

„Дакле, ни ти се вероватно не би љутила кад бих стргнуо одећу са тебе. И ја ћу скапати од глади не учиним ли то “

Онда муњевито стрже њену одећу. Старица му се припи уз ноге, но он је ударцем грубо одбаци међу лешеве. До лестви на излазу беше тек неких пет корака. Са стргнутом смеђом одећом под пазухом, слуга се за трен ока сјурио низ стрме лестве доле у ноћ.

Прође неко време и старица, која је лежала као мртва, устаде нага између лешева. Мрмљајући и јечећи, под светлошћу ватре која је још горела, отпуза до излаза. Затим одагле погледа под капију, док јој је кратка седа коса висила доле преко главе. Напољу није било ничег до глуве тамне ноћи.

Нико не зна куда је слуга отишао.

У ЧЕСТАРУ

ИСКАЗ ДРВОСЕЧЕ ИСПИТАНОГ У РЕДАРСТВУ

Тако је. Тачно је да сам ја пронашао леш. Јутрос сам, као и обично, пошао на брдо иза села да сечем кеदार. А у честару, на сеновитој страни брда, налазио се тај леш. Питате где је тачно био? Неких пола километра далеко од главног друма за Јамашину. То је једно пусто место обрасло бамбусом, прошараним понегде витким кедровим дрвећем.

Лежао је на леђима, у светлоплавом капуту и са набораном високом капом престоничког стила на глави. Иако је био прободен мачем само једном, рана му беше на грудима па је бамбусово лишће око њега било као натопљено тамноцрвеном бојом сапановине. Крв, заправо, није више текла. Чинило се да се рана осушила. Ставише, ту се беше прилепила једна коњска мува, као да није ни чула моје кораке.

Да ли сам видео мач или штогод друго? Не, ничега није било. Само је под кедровим дрветом крај њега лежало једно уже. Затим... а да, осим ужета био је и чешаљ. Крај леша су се налазиле само ове две ствари. Али, пре него што је био убијен, мора да се очајнички борио, јер су уоколо сва трава и лишће бамбуса били изгажени. Шта, да ли је било коња? Коњ тамо, заправо, не би могао ни да уђе. Коњски пут пролази одмах са друге стране честара.

ИСКАЗ ПУТУЈУЋЕГ МОНАХА ИСПИТАНОГ У РЕДАРСТВУ

Убијеног сам јамачно срео јуче. Рецимо, јуче око подне. Док сам путовао од Секијаме ка Јамашини. Ишао је у правцу

Секијаме са једном женом која је јахала. Лице јој се није дало разазнати јер је имала спуштен вео. Видела се само боја њене одеће, рекло би се црвена и плава. А коњ алат, сећам се да му грива беше поткраћена. Колико беше висок? Можда неких метар и по. Ипак сам ја монах и у те ствари се баш не разумем. Мушкарац? Дакако, имао је уза се мач, те лук са стрелама. Нарочито се добро сећам да му је у црном тоболцу било двадесетак борбених стрела.

Ни у сну не бих помислио да ће га штогод такво снаћи, но људски живот ти је исто што и роса, попут блеска муње. Ех, не могу вам описати колико ми га је жао.

ИЗЈАВА РЕДАРСТВЕНИКА, БИВШЕГ ПРЕСТУПНИКА

Питате ме за мушкараца кога сам ухватио? То је, несумњиво, Тађомару, злогласни разбојник. Додуше, кад сам га хватао ваљда беше пао са коња па је стењао тамо на каменом мосту у месту Аватагући. Које је доба било? Беше то јуче предвече. Кад ми је недавно умакао, на себи је, зацело, имао овај исти тегет капут и борбени мач о појасу. Као што видите, сада има још и неки лук са стрелама. Је л' тако? То је носио и убијени па онда нема сумње да је убица управо овај Тађомару. Лук обавијен кожом, црни тоболац, седамнаест борбених стрела са јастребовим перјем – све је то вероватно припадало оном човеку. Да. И коњ му је, као што кажете, алат поткраћене гриве. Није ни мало случајно, богами, што га је та животиња збацила са својих леђа. Тај коњ је, нешто мало иза каменог моста, пасао траву поред пута, док му се дуга узда вукла по земљи.

Међу разбојницима који тумарају по престоници, овај Тађомару један је од опаснијих за жене. Причало се да је јесенас на брду иза статуе светог Бинзуруа у храму Торибе убио једну дворску даму и њену слушкињу које су ту дошле на поклоњење. Ако је и овог човека убио, ко зна шта је онда учинио са женом на коњу. Опростите што се мешам, али, понизно вас молим, добро испитајте овај случај.

ИЗЈАВА СТАРИЦЕ ИСПИТАНЕ У РЕДАРСТВУ

Да, покојник је био муж моје кћери. Но, он није из престо-
нице. Као самурај, био је у служби при државном уреду у Ва-
каси. Зове се Каназава но Такехиро и беше му двадест и шест
година. Добродушан је човек па не верујем да се коме заме-
рио.

Питате ме за кћер? Зове се Масаго и деветнаест јој је годи-
на. Тако је неустрашива да по томе не заостаје за мушкарци-
ма, а пре Такехира није имала мужа. Тамнијег је лица, јајоли-
ког облика, са младежом на углу левог ока.

Такехиро је јуче са њом пошао у Вакасу, но не знам зашто
га је задесила таква судбина. Њему више нема помоћи, али ме
брине шта је са њом. Испитајте куда је нестала па макар мо-
рари да преврнете сваки камен, јер то је једина жеља у живо-
ту ове старице. Како ми је само мрзак тај разбојник, Тађомару
или како се већ зове. Не само мог зета, већ је и моју кћер... (За-
тим се заплака, без иједне речи.)

ПРИЗНАЊЕ ТАЂОМАРУА

Ја сам га убио. Али жену нисам. Па куда је, онда, отишла?
То ни ја не знам. Еј, чекајте! Колико год ме мучили, не могу да
кажем нешто што не знам. Поред тога, кад је већ овако испа-
ло, не намеравам да било шта кукавички прикривам.

Њих двоје сретох јуче, нешто после поднева. У тренутку
кад је дунуо ветар подигао се њен свилени вео и накратко јој
се указало лице. Само накратко. Беше већ нестало само што
помислих како га видим, но оно ми се, можда и због тога, учи-
нило попут бодисатвиног. У магновењу реших да је отмам ма-
кар морао њега да убијем.

Ма не, убити човека није страшно колико ви мислите. Ако
већ хоћеш да преотмеш жену, мушкарац ће свакако бити уби-
јен. Само, кад убијам, ја то чиним мачем о појасу, а ви га не ко-
ристите, него убијате само својом моћи или новцем, а понекад
и речима привидне љубазности. У реду, тако неће потећи крв,
човек ће бити и те како жив, но ипак сте га убили. Кад се

сагледа тежина злочина, ко зна ко је више крив, ви или ја. (Полудругљив осмех.)

Међутим, не бих имао ништа против да сам могао да је отмам не убијајући њега. Штавише, одмах сам одлучио у себи да је узмем, а да не убијем њега, уколико је то могуће. Но, на главном путу за Јамашину то би било потпуно немогуће. Досетих се, зато, да их одведем дубље у планину.

Ни то није било тешко. Придруживши им се на путу, испричао сам како на брду насупрот нас има једна стара гробница и како сам у њој, отворивши је, пронашао мноштво огледала и мачева које сам потом кришом закопао у честару иза брда, па сам вољан да повољно дам ономе ко жели да купи било шта од тога. А онда је човек све више почео да се занима за то што му говорим. И – шта кажете? Није ли похлепа нешто ужасно? Није прошло ни сат времена, а они, заједно са мном, свог коња већ беху окренули ка планинској стази.

Кад смо стигли испред тог честара, рекох му да је благо закопано унутра и да пође са мном да га види. Горећи од похлепе, није имао ништа против. Жена, међутим, рече да ће чекати на коњу. Није ни чудо што је тако казала, јер је видела колико је жбуње густо. Да будем искрен, мени је баш то и одговарало па сам повео мушкарца оставивши њу саму.

Унутра неко време беше све сам бамбус. Но, после педесетак метара указала се донекле проређена скупина кедровог дрвећа, и то беше најподесније место за остварење мог наума. Размичући жбуње, изрекох убедљиву лаж како је благо закопано испод кедра. Чувши то, он се из све снаге устремио ка витким кедровима који се промаљаху кроз честар. Уто се бамбус прореди, а уместо њега ту се поређа више кедрова, и ја, чим смо тамо доспели, изненада оборих свог сапутника на тло. Носио је мач и био прилично снажан, али ништа није могао јер је био затечен. Одмах сам га привезао уз стабло једног кедра. Одакле ми уже? Било ми је о појасу, јер ми лопови никад не знамо кад ћемо морати преко зида. Наравно, само још да му натрпам пуна уста опалог бамбусовог лишћа да не би викао, и више нема проблема.

Завршивши с њим, отишао сам да кажем жени да дође да га види јер му је нагло позлило. И да вам кажем, испало је баш онако како сам и смислио. Скинувши шешир са главе, жена уђе унутра држећи ме за руку. Али кад стиже до тог места и једним погледом виде да јој је муж привезан уз стабло кедра, у њеној руци блесну бодеж, кога беше, ко зна када, извукла из недара. Још никад нисам видео жену такве силовите нарави. Једним убодом би ме пробола кроз слабину да сам тад био неопрезан. У ствари, иако сам избегао тај први напад, могла би ме још увек повредити млатарајући бодежом. А ја не бих био Тађомару да некако нисам успео да јој избијем бодеж из руке не вадећи свој мач. Колико год била неустрашива, без оружја ми није могла ништа. Коначно сам успео да је добијем, не одузимајући њему живот, баш као што и замислих.

Да, не одузимајући њему живот. Нисам намеравао да, по врх свега, и њега убијем. Већ сам хтео да побегнем из честара остављајући уплакану жену, кад ми се она изненада, као да је сишла с ума, обеси о руку. Штавише, чуо сам како ми испрекиданим гласом виче да један од нас мора да умре, ја или њен муж, јер јој је мучније од смрти то што су два мушкарца видела њену срамоту. Дашћући ми рече чак и то да ће остати са оним који преживи, ко год то био. Тад ме је обузела силна жеља да га убијем. (Мрачно узбуђење.)

Сигурно ће изгледати да сам суровији од вас кад овако говорим. Али то је зато што ви нисте видели њено лице. А нарочито не њене пламтеће зенице у том тренутку. Кад су нам се погледи срели, пожелео сам да ми буде жена па макар ме убио гром. Да ми буде жена... само ми је то било у глави. Не беше то тек ниска пожуда као што ви мислите. Да сем пожуде ничег другог није било, оборιο бих је ногом и побегао. Тад ни он не би окрвавио мој мач својом крвљу. Но, у тренутку кад сам у полумраку честара видео њено лице, одлучио сам да не одем одатле док га не убијем.

Али чак ни тада нисам хтео да то учиним на подао начин. Развезах му уже и рекох да се боримо мачевима. (Уз кедрово стабло лежало је уже које сам тада заборавио да склоним.) Ван себе од беса, он исука дебели мач. У истом тренутку без

речи је разјарено скочио на мене. Не морам ни да вам говорим како се та борба завршила. Прободох му груди после двадесет трећег удараца. После двадесет трећег, немојте то заборавити. Још увек сам задивљен тиме. Под небеским сводом, само је он двадесет пута са мном укрстио мач. (Весело осмех.)

Чим се човек срушио, ја се, с окрвављеним мачем у руци, окренух према жени.

Кад тамо... замислите, она беше већ нестала. Тражио сам између кедровог дрвећа куда је побегла. Али на опалом бамбусовом лишћу никаквог трага није било. Ослушнух мало, али није се чуло ништа друго до самртног ропца из грла оног човека.

Можда се провукла кроз честар и утекла по помоћ још онда кад сам ја отпочео борбу. А то значи да је сад моја глава висила о концу па сам се, са његовим мачем, луком и стрелама, одмах вратио на ону планинску стазу. Њен коњ је ту још увек мирно пасао траву. Бескорисно би било да вам причам шта је даље било. Мач сам продао пре него што сам се вратио у престоницу. Ето, то је моје признање. Молим вас да ми досудите најстрожу казну јер сам свестан да ће ми глава једном ионако висити у крошњи мелије.

ИСПОВЕСТ ЖЕНЕ У ХРАМУ КИЈОМИЗУ

Након што ме је на силу узео, тај човек у тегет капуту са подсмехом је погледао мог мужа који је био везан. Колико ли се само мој муж јадно осећао! Али, што се више отимао, уже се само још болније усецало у његово тело. Несвесно му притрцах посрћући. Заправо, покушала сам да му притрчим. Тад ме је у тренутку тај човек оборио ударивши ме ногом. И управо тада видех, видех неки неописив сјај у очима свог мужа. Неописив, и сад сва задрхтим кад се сетим тих очију. Мој муж, који није могао да изустити ни једну реч, у том тренутку погледом ми је исказао како му је у души. Но, то што је блеснуло у његовим очима није био ни бес нити туга, већ хладно светло презира према мени. И као да ме је боја тих очију погодила ви-

ше него онај ударац ногом, нехотице сам испустила неки крик и онесвестила се.

Кад сам после неког времена коначно дошла свести, човек у тебет капуту беше се већ некуд изгубио. Остао је само мој муж, још увек везан уз кедрово стабло. Најзад се придигох на бамбусовом лишћу и погледах његово лице. Али боја тих очију била је иста као и малочас. Још увек се испод хладног презира испољавала мржња. Срамота, туга, бес – не знам како да назовем оно што ми је тада било на срцу. Устала сам тетурајући се и пришла му. „Такехиро. После овога ја више не могу да будем са тобом. Решила сам да сместа умрем. Али, желим да и ти умреш. Сведок си моје срамоте. Стога не могу тек тако да те оставим.“

Једва сам успела толико да прозборим. Он ме је и даље само посматрао са изразом гађења. Срце ми се цепало док сам тражила његов мач. Али вероватно га је узео онај разбојник, јер у честару није било ни мача, ни лука са стрелама. Срећом, подно мојих ногу лежао је бодеж. Замахнувши њиме, још једном рекох мужу. „Дозволи сада да ти одузmem живот. И ја ћу ти се одмах придружити.“

Његове усне покренуше се тек на ове речи. Дакако, глас се уопште није чуо јер су му уста била пуна лишћа бамбуса. Ипак, ја сам га одмах разумела. С презиром је рекао само једну реч: „Убиј!“ Ја готово несвесно зарих бодеж у његове груди под светлоплавим капутом.

Тада сам се вероватно опет онесвестила. Кад сам коначно опет погледала око себе, он, још увек онако везан, већ одавно беше престао да дише. Са неба је кроз кедрово дрвеће прошарано бамбусом на његово бледо лице падао један зрак сунца на заласку. Гушећи се у сузама, одвезала сам уже са мртвог тела. И – шта је са мном било после тога? Немам снаге да испричам још и то. У сваком случају нисам смогла снаге да окончаm свој живот иако сам хтела да се бодежом прободем кроз грло или да се бацим у језеро у подножју брда, покушавајући тако на разне начине да умрем. Шта то вреди кад сам остала жива не успевши да умрем. (Тужан осмех.) Можда ме је и бодисатва Каннон, пун самилости, напустио као кукавицу. А шта, за

име бога, могу да урадим ја која убих свог мужа, ја коју је један разбојник на силу обљубио? Шта, шта, за име бога... (Одједном силовито јецање.)

ПРИЧА ДУХА УМРЛОГ КРОЗ УСТА МЕДИЈУМА

Након што ју је на силу обљубио, тај разбојник седе доле и поче је свакојаким речима тешити. Ја, разуме се, нисам могао ни реч да прозборим. Још сам био и везан за стабло кедра. Но, ипак јој за то време више пута намигнух. Хтедох јој поручити да му не верује, да све то схвати као обману. Али она је поштишено седела на лишћу бамбуса, погледа нетремице упртог у своја колена. Чинило се да упија његове речи. Тело ми обузе грч зависти. Разбојник је, међутим, наставио слаткоречиво да говори. Да се више неће слагати са мужем овако упрљана. Да ли жели да му буде жена, уместо да остане са таквим мужем. Да је починио зло јер му је драга – на крају преко уста превали чак и такву дрскост.

На те речи, она подиже своје лице сва опчињена. Никад ми није била лепша него тада. Него, шта је та моја лепа жена одговорила разбојнику, ту пред својим везаним мужем? Премда још увек лутам у простом између прошлог и следећег живота, обузме ме гнев сваки пут кад се сетим тог њеног одговора. Сећам се да му је овако рекла: „Поведи ме било куда.“ (Дужи мук.)

Али није њен грех само у томе. Да је само то, не бих сада оволико патио у овој тмини. Кад хтеде да, као у сну, са својом руком у његовој изађе из честара, она одједном пребледе и прстом показа на мене, који бејаш уз стабло. „Њега убиј! Ја не могу бити с тобом док је он жив.“ Викну тако неколико пута, као да је сишла с ума. „Убиј га!“ Те речи још и сада попут олује прете да ме стрмоглавце одувају на дно ове тмине. Да ли људска уста икад изговорише грозније речи? Да ли неко људско биће икад чу тако проклете речи? Да ли икад тако... (Одједном бујица подругљивог смеха.) Ове речи запрепастише чак и самог разбојника. „Убиј га!“ Ухватила му се за руку вичући та-

ко. Разбојник ју је нетремице посматрао, не одговарајући хоће ли то учинити или не. Једва стигох то да приметим, кад он једним јединим ударцем ноге обори моју жену на бамбусово лишће. (Поново бујица подсмеха.) Прекрстивши руке без речи, разбојник управи поглед према мени. „Шта ћеш с њом? Да је убијем или поштедим? Само климни главом. Да је убијем?“ Опростио бих му злочин само због тих речи. (Опет дужи мук.)

Док сам ја оклевао, моја жена нешто узвикну, па одмах појури у честар. Разбојник се устреми ка њој, али није, изгледа, успео да је ухвати ни за рукав. Ја сам само посматрао тај призор као неко привиђење. Након што је она тако побегла, разбојник покупи мој мач и лук са стрелама, те ми на једном месту пресече уже. „Мој живот сада виси о концу.“ Сећам се да је ово промрљао пре него што је изашао из честара и нестао. После тога је све утихнуло. Заправо, још увек се чуло како неко јеца. Ослушнух, развезујући уже. Кад се мало освестих, схватих да то ја плачем. (По трећи пут дужи мук.)

Једва подигох преморено тело испод оног кедра. Преда мном је блистао бодеж што га моја жена беше испустила. Узех га и зарих себи у груди. На уста ми навре грудва нечега непријатног мириса. Али бол ни мало нисам осећао. Кад ми се груди охладеше, око мене завлада гробна тишина. Ох, каква тишина! Ниједна птичица да зацвркуће на небу над тим честаром иза брда. Међу кедровима и бамбусом задржа се још само бледа сунчева светлост. Та сунчева светлост – и она беше све слабија и слабија. Више се није видео ни кедрар ни бамбус. Лежао сам тамо обавијен дубоком тишином.

А онда ми је неко криомице пришао. Хтедох да погледам на ту страну. Међутим, око мене се већ беше спустио полумрак. Неко, тај неко је својом невидљивом руком лагано ишчупао бодеж из мојих груди. Истовремено, моја уста се још једном испунише крвљу. И ја тада заувек потонух у ову тмину између два живота.

Превод
Далибор Кличковић

О Рашомону

„Куросавина намера на нивоу примарног мотивског кода, у сижејној структури била је да оствари оглед о узмицању хуманости и морала у окружењу друштвене беде која увећава негативне аспекте и слабости људског рода; на фону ратова, елементарних непогода (земљотреса, оркана, поплава) и глади.; у конкретном случају манифестују се пренаглашено силе понижења, насиља, отимачине, преваре, лажи и цинизма у људским односима, а понајвише долази до изражаја снага људског егоизма. Кроз еманирајући секундарни мотивски код, филм сугерише не само манифестацију лажи као исходишта људске слабости, већ и немогућност спознаје тзв, објективне истине, односно – у гносеолошком смислу – тешкоћу перцептивног идентификовања чулне стварности.

Због тога је и модерност структуре целине овог филма *слојевиша*. Макроелементи те структуре подразумевају: анархизам писца, који дрском композицијом сижеа и фингирањем драматургије документа (исказа, записника) антиципира постмодерну, дакле, афирмише одсуство наратива у традиционалном смислу; у оквиру спиралне драматургије проведено је *иризмајично* ломљење профилмске стварности, уз одбацавање уметности као огледала чулне стварности, што наговештава драматургију „Рубикове коцке“ – на гледаоцу је да сложи крајњи мозаик. Претеча тог поступка је Орсон Велс са *Грађанином Кејном*, а Куросава ће га још оригиналније применити у филму *Живети*; Ален Роб-Грије и Ален Рене ће га поетизовати у кристализованој структури филма *Прошле године у Маријенбаду* (1961), док ће му Квентин Тарантино додати постодернистички амалгам у *Пешћарачким причама* (1993) (...) Творећи ексклузивни

оглед о слојевитом поимању истине, Куросава не губи контакт са антропоцентричним принципом свог уметничког веровања; отуда се детаљ са усвајањем бебе у финалу филма може укључити у поменућу естетику призме, као контрапункт обезљуђеном универзуму...“

Из књиге *Режија: Акира Куросава* (Филмски центар Србије, Београд 2006)

ПРИЧА О ИЗДАЈНИКУ И ХЕРОЈУ

So the Platonic Year
Whirls out new right and wrong.
Whirls in the old instead;
All men are dancers and their tread
Goes to the barbarous clangour of
a gong.

W. b. Yeats: THE TOWER

ПОД ОПШТЕ познатим утицајем Честертона (који је измислио и украсио отмене мистерије) и дворског саветника Лајбница (који је пронашао претходно успостављену хармонију) ја сам у поподневним доколицама измислио ову причу, коју ћу можда написати и која ме на неки начин већ оправдава. Недостају јој појединости, исправке, дотеривања; постоје области историје које ми још нису биле откривене; данас, 3. јануара 1944, ја то тако наслућујем.

Радња се дешава у некој потлаченој и жилавој земљи: Пољској, Ирској, Републици Венецији, у некој јужноамеричкој или балканској држави... Још боље, она се одиграла, јер је некорисно што је приповедач савременик, будући да се повест коју он прича одиграва средином или почетком XIX века. Рецимо (ради лакоће причања) у Ирској; рецимо 1824. Приповедач се зове Рајен; он је праунук младог, храброг, лепог, убијеног Фергуса Килпетрика, чија је гробница била оскврњена на тајанствен начин, чије име прослављају Браунингови и Игови стихови, чијим је кипом украшен сиви брежуљак усред црвених баруштина.

Килпетрик је био завереник, тајни и прослављени вођ завереника; као Мојсије, који је из земље Моаба угледао

обетовану земљу, али коме није било дато да на њу ступи својом ногом. Килпетрик је погинуо уочи победоносног устанка који је припремио и о коме је сањао. Датум прве стогодишњице његове смрти приближује се; околности злочина су загонетне; Рајен, који је себи ставио у задатак да напише биографију хероја, открива да загонетка превазилази чисто полицијску област. Килпетрик је убијен у позоришту; британска полиција никад није пронашла убицу; историчари изјављују да тај неуспех не баца сенку на њен углед, пошто је можда она сама удесила то убиство. Друге појединости загонетке муче Рајена. Оне су кружне природе: оне као да оживљавају или повезују чињенице из далеких области, далеких времена. Тако, свима је добро познато да су жбири који су прегледали херојев леш пронашли једно затворено писмо које га упозорава каквој се опасности излаже ако те вечери оде у позориште; Јулије Цезар, исто тако, на путу за место где су га очекивали бодежи његових пријатеља, био је примио писамце, које није стигао да прочита, у коме му се откривају издаја и имена издајника. Цезарева жена, Калпурнија, видела је у сну разорену кулу коју је Сенат био одлучио да му посвети; уочи Килпетрикове смрти широм земље пронели су се лажни гласови непознатог порекла о пожару у Килгарвенској кули, чињеница која се може протумачити као предсказање, пошто је Килпетрик био рођен у Килгарвену. Ове сличности (као и друге) између Цезареве историје и историје ирског завереника наводе Рајена на претпоставку да постоји неки потајни закон времена, нека скица чије се линије понављају: он помишља на децималну историју коју је замислио Кондорсе; на морфологије које су предлагали Хегел, Шпенглер и Вико; на Хезиодове људе, чије изрођавање иде од злата до гвожђа. Помишља на сеобу душа, учење које чини сав ужас келтске књижевности и које је и сам Цезар приписивао британским друидима; помишља да је Фергус Килпетрик пре но што је постао Фергус Килпетрик био Јулије Цезар. Из тих кружних лавирината извлачи га један необичан налаз који га затим баца у друге лавиринте, још замршеније и друге врсте: извесне речи једног просјака који је разговарао с Килпетриком

на дан његове смрти давно је употребио Шекспир у својој трагедији *Макбети*. Што се историја угледала на историју, то је већ довољно чудно; да се историја угледа на књижевност, то је несхватљиво ... Рајен открива да је 1814. Џернс Александер Нолен, најстарији херојев друг, превео на гаелски језик главне Шекспирове драме, међу којима *Јулија Цезара*. Открива исто тако у архивама рукопис једног Ноленовог чланка о швајцарским *Фестсциелле*: огромним и покретним позоришним представама, за које су потребне хиљаде глумаца и које изводе историјске догађаје по градовима па и по самим планинама где су се одиграли. Други један необјављени документ обавештава га да је Килпетрик, на неколико дана пред смрт, док је председавао последњем скупу, ставио свој потпис на смртну пресуду једном издајнику, чије је име било избрисано. Та осуда није била нимало у складу с Килпетриковим склоностима ка сажаљењу. Рајен покушава да ову ствар изведе на чистину (то истраживање сачињава једну од празнина у закључивању) и успева да реши загонетку.

Килпетрик је убијен у позоришту, али је и цео град послужио за позорницу, глумци су били припадници легије, а драма крунисана његовом смрћу протеже се на велик број дана и ноћи. Ево како су текли догађаји.

Завереници су се састали 2. августа 1824. Земља је била зрела за устанак; увек је, међутим, постојало нешто што је ометало остварење завере: у вођству се налазио један издајник. Фергус Килпетрик ставио је у дужност Џемсу Нолену да открије тог издајника. Нолен је извршио свој задатак: објавио је на пуном скупу вођства да издајник није нико други до Килпетрик. Утврдио је необоривим доказима основаност оптужбе; завереници су свог председника осудили на смрт. Овај је потписао своју властиту осуду, али је смерно замолио да његова осуда не нанесе штету отаџбини.

Нолен тад смисли један необичан план. Ирска је обожавала Килпетрика; и најмања слутња о његовој подлости угрозила би устанак; Нолен предложи решење којим ће се стрељање једног издајника искористити као средство за ослобођење његове отаџбине. Предложио је да

осуђеном прекрати живот неки непознати убица под околностима намерно драматичним, које ће се урезати у народну уобразиљу и убрзати устанак. Килпетрик се закле да ће сарађивати на том плану, који му пружа прилику да се искупи, и да ће потписати своју смртну пресуду.

Нолен, у недостатку времена, није био у стању да у потпуности смисли околности под којима ће се извршити та сложена казна; морао је да се послужи позајмицом од једног другог драмског писца, Енглеца, непријатеља Виљема Шекспира. Поновио је призоре из *Макбета* и *Јулија Цезара*. Представа на јави и у тајности потрајала је више дана. Осуђеник је стигао у Даблин, дискутовао, делао, молио, осуђивао, изговарао узбудљиве речи, а сваки од тих поступака који ће остати као одблесак његове славе унапред је био одредио Нолен. Стотине глумаца сарађивало је с главним јунаком: улога неких била је сложена, улога неких других тренутна. Оно што су казали и учинили остало је записано у историјским књигама, у страсном сећању Ирске. Понет том до појединости одређеном судбином, која га је искушљивала и уништавала, Килпетрик је у више махова обогатио текст свог судије импровизованим поступцима и речима. Тако се у времену одигравала народна драма, све док 6. августа 1824, у једној ложи с погребним завесама, каква ће доцније бити Линколнова ложа, жељено тане не проби груди издајнику и хероју, који једва успе да изговори неколико предвиђених речи између два млаза крви.

У Ноленовом делу, ставови у којима се подражава Шекспиру *најмање* су драматични; Рајен претпоставља да их је писац уметнуо како би неко, у будућности, открио истину. Увиђа да тако и сам учествује у Ноленовој звери... После зрелог размишљања одлучује да ћутке пређе преко свог открића. Објављује књигу посвећену слави хероја; и то је, можда, исто тако било предвиђено.

Превод:

Божидар Марковић

Tony Rayns (*Time Out* magazine)

Стратегија паука

Урађен након Конформисте, филм транспонује Борхесову причу у долину Поа у Италији, показујући нам Бертолучија на врхунцу његових стваралачких моћи. Филм уводи задивљућу кондензованост културних референци, задржавајући притом узбудљивост и необичност. Атос Мањани враћа се у своје родно место, где га откривање споменика његовом оцу доводи у позицију да истражује праву истину о родитељу. Свет који јунак испитује пун је мистерија и предзнака, двосмисленог и нејасног, као и почетних знакова лудила – и тумачи се кроз загонетку која је у исти мах и најдрагоценија филмска посвета јединственом квалитету Борхесовог дела.

ЂАВОЉЕ БАЛЕ

Никада нећемо знати како то да испричамо, да ли у првом лицу или у другом, користећи треће лице множине или стално измишљајући облике који ничему неће служити. Када би се могло рећи: ја видеше како се пење месец, или: нас ме боли дубоко у очима, а нарочито овако: ти плава жена беху облаци који и даље пролазе пред мојим твојим његовим нашим вашим њиховим лицима. Шта то дођавола.

Кад смо већ код приче, да се може у први бар на пивце а да машина настави посао сама (јер пишем на машини) то би било савршенство. И нисам то рекао тек тако. Савршенство, него шта, јер је ова овде рупа коју треба испричати такође машина, апарат (само друге врсте, контакс 1.2.2) и можда је могућно да апарат зна више од другог, од мене, тебе, ње – плаве жене – и облака. Али ни ја баш нисам од јуче, и знам да ће, ако одем, ова ремингтон машина остати непомична на столу и да ће изгледати двоструко непомичнија, као и свака покретљива ствар када се не мрда. Значи морам да пишем. Бар неко од нас мора да запише, ако ће уопште све то да се прича. Боље да то будем ја који сам мртав, који сам умешан мање него све остало; ја који видим само облаке и могу да размишљам а да ми мисли не лутају, да пишем а да ми мисли не лутају (ево још једног, са сивом ивицом) ја који сам мртав (и жив, није ствар у томе да сад некога заваравам, видеће се већ кад дође време, јер некако морам да почнем, и пошао сам с тог краја, оног отпозади, почетног, што је на концу конца најбољи од свих крајева када хоће нешто да се исприча).

Одједном се питам зашто морам то да причам, али ако човек почне да се пита зашто ради све што ради, ако би се човек само питао зашто прихвата неки позив на вечеру (сад

пролази неки голуб, а чини ми се и неки врабац) или зашто, када нам је неко испричао добру причу, одмах почне нешто да нас голица у стомаку и не можемо да се смиримо док не уђемо у суседну канцеларију да је и ми је испричамо; тек тад се осећамо добро, задовољни смо и можемо да се вратимо свом послу. Колико ја знам, нико то није објаснио, тако да је најбоље манути се стида и испричати, јер се у крајњој линији нико не стиди што дише или што обува ципеле; то су ствари које се раде, и кад се деси нешто чудно, кад у ципели нађемо паука или ако, када удахнемо, осетимо нешто као поломљено стакло, онда морамо да испричамо шта се дешава, да испричамо момцима из канцеларије или лекару. Јој, докторе, кад год удахнем.... Увек испричати, увек се ослободити тог непријатног голицања у стомаку.

А кад ћемо већ да причамо, уведимо мало реда, сиђимо низ степениште ове куће до недеље седмог новембра, тачно пре месец дана. Човек се спусти низ пет спратова и већ се обрео у недељи, са сунцем неочекиваним за новембар у Паризу, веома расположен да прошета наоколо, да посматра ствари, да фотографише (Јер били смо фотографи, ја сам фотограф). Знам већ да ће најтеже бити да се пронађе начин да се то исприча, и не устручавам се да се понављам. Биће тешко јер нико не зна добро ко је тај ко заправо прича, да ли сам то ја или оно што се догодило, или оно што видим (облаци, понекад неки голуб) или напросто причам неку истину која је само моја истина, а онда то није истина ни за кога осим за мој стомак, за ову жељу да то истресем из себе и на неки начин завршим с тим, шта било да било.

Причаћемо полако, увидећете већ полако шта се дешава док будем писао. Ако ме смене, ако више не будем знао шта да кажем, ако нестану облаци и почне нешто друго (јер није могућно да то стално буде гледање како пролазе облаци, и понекад неки голуб) ако нешто од свега тога... А после овог „ако“ чиме да ставим, како да правилно завршим реченицу? Али ако почнем да постављам питања ништа нећу испричати; боље је да испричам, можда је причање неки одговор, барем за онога ко то буде читао.

Роберто Мишел, и Француз и Чилеанац, преводилац и фотограф-аматер у слободно време, изишао је из броја 11 у Улици Месје ле Пренс у недељу седмог новембра текуће године (сад пролазе два мања, са сребрнастим ивицама). Већ три недеље преводио је расправу о жалбама и представкама Хосеа Норберта Аљендеа, професора Универзитета у Сантјагу, на француски. У Паризу ретко дува ветар, а још је ређи ветар који на угловима улица прави ковитлаце и пење се шибајући старе дрвене прозорске капке иза којих изненађене госпође различито коментаришу како је време променљиво последњих година. Али и сунце је било ту, јахач на ветру, пријатељ мачака, па ме према томе ништа не спречава да прошетам по кејовима поред Сене и да направим неколико снимака Консијержерије и Сент Шапела. Било је тек десет, и срачунао сам да ћу око једанаест имати добро светло, најбоље што се може у јесен; да убијем време, скренуо сам ка острву Сен Луј и пошао Кејом Анжу, мало погледао кућу Лозен, одрецитовао у себи неке Аполинерове одломке који ми увек падну на памет када пролазим поред куће Лозен (мада је требало да се сетим другог песника, али Мишел је својеглав човек) и када је ветар одједном престао а сунце постало барем двапут веће (хоћу да кажем топлије, али је то заправо исто) сео сам на камену ограду и осетио ужасну срећу тог недељног јутра.

Од многих начина да се човек бори против празнине, један од најбољих је фотографисање, и тој активности би се деца од малена морала подучавати јер захтева дисциплину, естетско образовање, добро око и сигурну руку. Није реч о томе да се постављају заседе за лажи као што то ради било који репортер, да се лови глупа силуета значајне личности која излази из броја 10 у Даунинг стриту, али у сваком случају кад човек иде са фотоапаратом постоји некаква обавеза да буде пажљив, да му не промакне онај изненадни и дивни одблесак сунца на старом камену, или трк неке девојчице с плетеницама које носи ветар док се враћа са хлебом или боцом млека. Мишел је знао да је фотограф увек нека врста замене свог личног погледа на свет оним другим који му ка-

мера лукаво намеће (сад пролази неки велики готово црн облак) али није био неповерљив, знајући да је довољно да изиђе без контакса па да поврати своју расејаност, поглед без кадрирања, светло без бленде и без експозиције 1:250. Баш сада (каква реч, *saga*, каква глупа лаж) могао сам остати да седим на каменој огради над реком, гледајући како пролазе црвени и црни чамци и да ми не падне на памет да фотографски размишљам о сценама, само да се препустим да ме ток ствари носи, да течем, непомичан, заједно с временом. И ветар више није дувао.

После сам продужио Кејом Бурбон све док нисам стигао до шпица острва, где ми се интиман мали трг (интиман зато што је мали, а не што је скровит, јер је потпуно отворен према реци и небу) толико свиђа, и више него свиђа. Ту је био само неки пар и, наравно, голубови; можда неки од ових који сада пролазе ту где ја гледам. У једном скоку сам сео на камену ограду и пустио да ме обгрли и привеже сунце, окрећући му лице, уши, обе руке (рукавице сам ставио у џеп). Нисам био расположен да фотографишем, па сам запалио цигарету тек да бих нешто радио; мислим да сам у тренутку када сам примицао шибицу дувану први пут видео тог момчића.

Оно за шта сам помислио да је неки пар много је више личило на дечака с мајком, мада сам истовремено схватао да то није дечак с мајком, да је то пар у смислу у којем увек говоримо о паровима када их видимо наслоњене на камену ограду или загрљене на клупи по трговима. Како нисам имао никаквог посла имао сам и више него довољно времена да се питам зашто је момчић тако нервозан, као неко ждребе или зец, завлачи руке у џепове, одмах затим вади једну, па потом и другу, провлачи прсте кроз косу, премешта се, а посебно, зашто је уплашен, јер то се видело у сваком његовом покрету, страх који је пригушиван стидом, нагон да устукне који се видео као да је његово тело на ивици бекства, уздржавајући се из последње и тугаљиве учтивости.

Тако је јасно све то било, ту на пет метара – и били смо сами наслоњени на камену ограду, на шпицу острва – да у

почетку од дечаковог страха нисам могао добро да видим плаву жену. Када сад о томе размишљам, видим је много боље у оном првом тренутку када сам прочитао њено лице (одједном се окренула као бакарни ветроказ, и очи, очи су биле ту), када сам нејасно схватио шта је могло да се дешава с дечаком и рекао себи да вреди остати и гледати (ветар је носио речи, једва шапутања). Мислим да, ако нешто умем, умем да гледам, а да се кроз свако гледање пробија лаж, јер нас она највише удаљава од нас самих, без икаквог јемства, док мирисање, или (но Мишел лако застрани, не треба га пуштати да прича колико му воља). У сваком случају, ако се унапред предвиди могућност лажи, гледање постаје могућно; можда је довољно правилно одабрати између гледања и гледаног, оголити ствари од толике туђе одеће. А, разуме се, све то је прилично тешко.

О дечаку ми је пре остало сећање на слику него на његово стварно тело (то ће се разумети касније) док сам сада сигуран да се много боље сећам тела жене него њене слике. Била је ситна и витка, што су две неодговарајуће речи да се каже каква је она била, и носила је кожни капут, готово црн, готово дугачак, готово леп. Сав ветар тога јутра (сад је једва дувао, и није било хладно) пролазио јој је кроз плаву косу која је уоквиривала њено бело и суморно лице – два неодговарајућа придева – док би цео свет пред њеним црним очима стајао ужасно сам, пред њеним очима које су се спуштале на ствари као два орла, два скока у празно, две бујице зеленог муља. Ништа не описујем, пре покушавам да схватим. И рекао сам две бујице зеленог муља.

Ако ћемо право, дечак је био прилично добро обучен и носио је жуте рукавице за које бих се ја заклео да припадају његовом старијем брату, студенту права или социологије; било је забавно видети прсте на рукавицама како вире из цепа на сакоу. Дуго му нисам видео лице, него само профил, нимало глуп – збуњена птица, Фра Филипов анђео, бео као сутлијаш – и леђа младића који хоће да се бави чудом и који се пар пута потукао због идеје, или због сестре. Ближио се четрнаестој, можда петнаестој, видело се да га облаче и

хране родитељи али да нема ни пребијене паре у цепу, и да мора дуго да већа с друговима пре него што се одлучи за кафу, коњак, кутију цигарета. Вероватно лута улицама размишљајући о школским другарицама, о томе како би лепо било отићи у биоскоп и видети најновији филм, или куповати романе или кравате или флаше пића са зеленим или белим етикетама. У његовој кући (његова је кућа вероватно угледна, ручак у дванаест и романтични пејзажи по зидовима, с мрачним предсобљем и сталком за кишобране од махагонича поред врата) споро као киша сипило је време које је проводио у учењу, био мамина узданица, личио на тату, док је писао тетке из Авињона. Зато је толико на улици, цела река за њега самог (али без пребијене паре) и тајанствени град у петнаестој години, с ознакама на вратима, с ужасавајућим мачкама, са фишеком пржених кромпирића за тридесет франака, порнографски часопис пресавијен начетворо, самоћа као празнина у цеповима, срећни сусрети, узбуђење због толиких ствари, несхваћених али осветљених апсолутном љубављу, готовошћу налик ветру или улицама.

То је биографија овог дечака и било ког дечака, али овога сам сада гледао издвојеног, присуство плаве жене која му је и даље причала претворило га је у јединог. (Мрзи ме да понављам, али управо су прошла два дугачка облака раздвојена на праменове. Чини ми се да тог јутра нисам ни један једини пут погледао у небо, јер чим сам предосетио шта се дешава с дечаком и женом, само сам могао њих да гледам и да чекам, да их гледам и...) Укратко, дечак је био узнемирен и без по муке се могло наслутити шта се то управо догодило неколико тренутака или највише пола сата раније. Дечак је стигао до шпица острва, видео је жену и она му се учинила дивна. Жена је то и чекала јер је била ту да би чекала на то, или је можда дечак стигао раније а она га је видела с балкона или из аутомобила и пошла му у сусрет, заподенувши разговор око било чега, сигурна од самог почетка да ће се он уплашити од ње и да ће хтети да побегне, и да ће наравно остати, дрчан и осоран, претварајући се да је премазан свим мастима и да ужива у авантури. Остало је било лако јер се

дешавало на пет метара од мене и свако је могао одмеравати етапе у игри, смешно надмудривање; највећа чар у томе није била садашњост, него предвиђање расплета. Дечак ће се на крају изговорити неким састанком, било каквом обавезом, и удаљиће се саплићући се, збуњен, желећи да корача опуштено, наг под подсмешљивим погледом који ће га пратити до краја. Или ће остати, опчињен или напосто неспособан да преузме иницијативу, а жена ће почети да га милује по лицу, да му мрси косу, говорећи му нешто сада без гласа, и изненада ће га ухватити под руку како би га одвела са собом, осим ако он, с нелагодношћу која ће можда почети жељи да даје другу боју, ризик авантуре, не скупим храбрости да је обујми око струка и пољуби је. Све се то могло десити, али се још није дешавало, и Мишел је перверзно чекао, седећи на каменој огради, несвесно подижући апарат како би снимиио живописну фотографију у неком кутку острва с неким нимало обичним паром који разговара и гледа се.

Занимљиво је да је та сцена (безмало ништа: њих двоје ту, неједнако млади) имала као неки узнемиравајући ореол. Мислио сам да сам то унео ја, и да ће моја фотографија, ако је снимим, вратити ствари својој глупој истини. Волео бих да сам могао знати шта је мислио човек са сивим шеширом који је седео за воланом аута паркираног на кеју што води ка мосту, и који је читао новине или дремао. Управо сам га открио, јер људи у паркираном аутомобилу готово нестају, губе се у том бедном кавезу лишеном лепоте коју му дају покрет и опасност. А ипак је ауто био ту све време, уобличавајући део (или изобличавајући тај део) острва. Неки ауто: исто као кад се каже нека светиљка у уличном осветљењу, нека клупа на тргу. Никада ветар, светлост сунца, те твари увек нове за кожу и очи, као и дечак и жена, једини и јединствени, постављени ту како би променили острво, како би ми га показали на други начин. Коначно, лако би се могло догодити да и човек с новинама пажљиво прати шта се дешава и осећао као и ја оно злобно уживање каквог има у сваком ишчекивању. Сада се жена благо окренула све док није ставила дечкића између себе и камене ограде, видео сам их

готово из профила и он је био виши, али не много виши, а ипак га је она превазилазила, изгледала је као да се наднела над њим (њен смех, одједном, као перјани бич) притиснувши га самим својим присуством, осмехујући се, машући руком кроз ваздух. Нашто више чекати? С отвором бленде ше снаест, с кадром у који неће ући грозни црни ауто, али хоће оно дрво, неопходно како би разбило превише сив простор...

Подигао сам апарат, претварајући се да проучавам неки кадар у којем њих не би било, и остао сам да вребам, убеђен да ћу на крају ухватити онај покрет који све открива, израз који све казује, живот који усклађује ритам с кретањем али га непомицна слика уништава када бирамо тренутак, кад већ не бирамо онај његов суштински неприметни делић. Нисам морао дуго да чекам. Жена је ишла све даље у нежном везивању дечакових руку, скидању последњих остатака његове слободе, нит по нит, мучећи га јако споро и с уживањем. Замишљао сам могуће свршетке (сад се појављује неки пенушав облачић, безмало усамљен на небу) предвидео сам долазак у кућу (вероватно неко приземље, које је она, биће, претрпала јастучићима и мачкама) и наслутио дечакову збуњеност и његову очајничку решеност да се претвара и да се препусти, претварајући се како ништа од тога није ново за њега. Затварајући очи, ако сам их затворио, довео сам ту сцену у ред, шаливи пољупци, жена која нежно одгуркује руке које хоће да је свуку, као у романима, на кревету на којем је вероватно љубичаста перина, и напротив, приморава њега да допусти да му скине одећу, стварно мајка и син под жутом светлошћу млечних сијалица, и све ће се завршити као и увек, можда, али можда ће све бити и другачије, и иницијација адолесцента неће проћи, неће јој бити дозвољено да прође, даље од неког дугачког увода у којем ће се неспретности, очајничка миловања, ужурбаност руку, завршити ко зна чиме, појединачним усамљеничким уживањем, одлучним одбијањем помешаним с вештином замарања и збуњивања толико повређене невиности. Могло је бити тако, сасвим лако је тако могло бити; она жена у дечаку није тражила љубавника, а истовремено га је стављала под

своју власт зарад неког циља који није могућно схватити ако га не замисли као некакву сурову игру, као жељу да се жели без задовољења, да се узбуђује ради некога другог, некога ко ни на који начин није могао бити тај дечак.

Мишел је крив за литературу, за нестварне измишљотине. Ништа му није драже од измишљања изузетака, особа на своју руку, не увек одвратних чудовишта. Али та жена просто је позивала на маштање, остављајући можда довољно кључева да би се дошло до истине. Пре него што буде отишла, и то сада када ће испуњавати моје сећање током много дана, јер ја сам склон прежвакавању старих прича, одлучио сам да не изгубим више ни тренутка. Све сам ставио у кадар (заједно с дрветом, каменом оградом, сунцем у једанаест сати) и снимио фотографију. Тачно на време да бих схватио како су ме њих двоје приметили и како ме гледају, дечко изненађено и некако упитно, а она бесно, њено тело и њено лице који су знали да су покрадени били су отворено непријатељски, срамно ухваћени на малој хемијској слици.

Могао бих то причати с много детаља, али нема сврхе. Жена је рекла како нико нема права да фотографише без дозволе, и затражила је да јој предам ролну филма. И све то сувим и јасним гласом с добрим париским нагласком, у којем су се боја и тон појачавали при свакој реченици. Што се мене тиче, било ми је сасвим свеједно хоћу ли јој дати филм или нећу, али свако ко ме познаје зна да ствари од мене треба тражити на леп начин. Исход је био такав да сам само изразио мишљење да фотографисање не само што није забрањено на јавним местима него и ужива непоколебљиву званичну и приватну наклоност. И док сам јој то говорио шаловитијски сам уживао у томе како се дечко повлачи, заостаје – напосто тиме што се не помера – и одједном (изгледало је готово невероватно) окренуо се и потрчао, верујући, сиромаш, да корача, а заправо је бежао колико га ноге носе, прошавши поред аутомобила, изгубивши се као нит девичанске паучине која лебди у јесењем ваздуху.

Али ту девичанску паучину зову и ђаволје бале, и Мишел је морао да отрпи подробан списак увреда, да саслуша како

га називају уљезом и будалом, док се намерно трудио да се осмехује и да одбија, једноставним покретом главе, сва она места на која га је она слала. Кад је почела да ме замара, чуо сам како су се залупила врата на аутомобилу. Човек у сивом шеширу био је ту, гледајући нас. Тек тада сам схватио да и он има некакву улогу у тој комедији.

Пошао је према нама, носећи у руци новине које се правио да чита. Најбоље се сећам гримасе од које су му се искривила уста, лице му се прекрило борама, нешто је ту мењало место и облик јер су му уста дрхтала а гримаса прелазила с једне на другу страну усана као нешто независно и живо, туђе његовој вољи. Али све остало је било непомично, пајац посут брашном или човек без крви, са сувом кожом без сјаја, дубоко усађених очију и црних и видљивих ноздрва, црних од обрва или косе или црне кравате. Корачао је пажљиво, као да му плочник бode стопала; видех његове лаковане ципеле са ђоном тако танким да се кроз њега морала још јаче осећати свака неравнина на улици. Не знам зашто сам сишао с камене ограде, не знам баш ни зашто сам одлучио да им не дам фотографију, да одбијем тај захтев иза којег сам назирао страх и кукавичлук. Пајац и жена су се договарали без речи: сачињавали смо савршено неподношљив троугао, нешто што се морало распасти уз прасак. Насмејао сам им се у лице и пошао, надам се нешто спорије него дечак. Када сам стигао до првих кућа, с оне стране где је гвоздени мост, осврнуо сам се да их погледам. Нису се мицали, али је човек испустио новине; учинило ми се да жена, леђима окренута огради, прелази руком преко камена оним класичним бесмисленим покретом бегунца који тражи неки излаз.

Оно што следи догодило се овде, скоро баш сад, у соби на петом спрату. Прошло је неколико дана пре него што је Мишел развио фотографије од недеље; његови снимци Консијержерије и Сент Шапела били су онакви какви је и требало да буду. Пронашао је два-три већ заборављена пробна снимка, слаб покушај да ухвати мачку која се на невероватан начин успентрала на кров уличног писоара, као и слику

плаве жене и младића. Негатив је био тако добар да је направио увећање; увећање је било тако добро да је направио још једно, много веће, безмало као плакат. Није му пало на памет (а сад, пита ли се, пита) да само фотографије Консијержерије заслужују толику пажњу. Од целе серије, слика са шпица острва је била једина која га је занимала; закачио је увећање на зид у соби, и првога дана га је неко време посматрао и присећао се, поредећи меланхолично сећања на изгубљену стварност; скамењено сећање је као и свака фотографија, у њему ништа није недостајало, па чак ни – то нарочито не – празнина, истински фиксиран те сцене. Ту је била жена, ту је био дечак, тврдо дрво изнад њихових глава, небо исто онако непомично као и камење у огради, облаци и камење помешани у једну јединствену твар (сад пролази неки с оштрим ивицама, прелеће као претходница олује). Прва два дана прихватио сам то што сам учинио, од саме слике до увећања на зиду, па се чак нисам ни упитао зашто сваки час прекидам превођење расправе Хосеа Норберта Аљендеа како бих се поново сусрео с лицем те жене, с тамним мрљама на каменој огради. Прво изненађење било је глупо; никада ми није пало на ум да, када гледамо неку фотографију с лица, очи понављају управо онај положај који је заузимао објектив, његов поглед; то су оне ствари које се узимају здраво за готово и о којима никоме не пада на памет да размишља. Са своје столице, са писаћом машином испред себе, гледао сам фотографију ту на три метра, и онда схватио да сам се наместио управо у тачку гледишта објектива. Тако је веома добро; нема сумње да је то најсавршенији начин да се ужива у фотографији, мада би дијагоналан поглед могао имати својих чари па чак и својих открића. Сваких неколико минута, на пример када не бих пронашао начин да на добром француском кажем оно што је Хосе Алберто Аљенде рекао на тако добром шпанском, подигао бих очи и погледао фотографију; понекад ме је привлачила жена, понекад дечак, понекад плочник на којем се осушен лист изванредно сместио да истакне лепоту бочног дела слике. Онда бих се мало одморио од свог посла, и поново бих се с уживањем

враћао у оно јутро које је натапало фотографију, с иронијом се сећао слике бесне жене која је од мене тражила фотографију, смешног и тужног дечаковог бекства, излазак човека белог лица на сцену. У суштини сам био задовољан собом; мој одлазак није био нарочито блистав, јер ако су Французи обдарени способношћу давања брзих одговора, није ми било сасвим јасно зашто сам се одлучио да одем а да нисам до краја доказао сва своја грађанска права, овлашћења и повластице. Оно што је важно, оно што је заиста важно јесте то што сам помогао дечаку да побегне на време (то у случају да су моје теорије биле тачне, што није довољно доказано, али само бекство изгледа да их је доказивало). Из чисте жеље да гурнем нос у туђе ствари, дао сам му прилику да коначно употреби свој страх за нешто корисно; сада се вероватно каје, осећа да је осрамоћен и прикраћен, да је мање мушкарац. Боље и то него друштво неке жене кадре да гледа онако како су њега гледали тамо на острву; Мишел је понекад пуританац, верује да се људи не смеју кварити силом. У суштини, та фотографија је била добро дело.

Нисам је зато што је била добро дело гледао између паса свог рада. У том тренутку нисам знао зашто је гледам, зашто сам прикачио увећање на зид; можда се тако дешава са свим кобним поступцима, можда је то и услов да се они учине. Мислим да ме готово неприметно подрхтавање лишћа на дрвету није узнемирило, да сам наставио започету реченицу и неометано је завршио. Навике су као велики хербаријуми, на крају крајева, увећање величине осамдесет пута шездесет личи на екран на којем се пројектује филм, где на шпицу неког острва нека жена разговара с неким дечаком а суво лишће на дрвету се љуља над њиховим главама.

Али руке су већ превршиле меру. Управо сам записао: *Donc, la seconde clé réside dans la nature intrinsèque des difficultés que les sociétés* – и видео сам како женина рука почиње полако да се затвара, прст по прст. Од мене није остало ништа, само једна реченица на француском која никада неће бити завршена, писаћа машина која пада на под, столи-

ца која шкрипи и подрхтава, магла. Дечак је оборио главу, као боксери кад више немају снаге и чекају ударац који ће им немилосрдно прекинути муке; подигао је крагну на капуту, више него икад је личио на затвореника, савршену жртву која помаже да се догоди несрећа. Сада му је жена говорила на ухо, и шака се поново отворила како би се спустила на његов образ, миловала га и миловала, полако подстичући жар. Дечак је био више сумњичав него збуњен, једном или двапут је бацио поглед преко жениног рамена а она је и даље причала, објашњавала нешто што га је терало да сваки час погледа према зони где је Мишел врло добро знао да се налази ауто с мушкарцем у сивом шеширу који је био пажљиво избачен с фотографије али се одражавао у дечаковим очима и (како сада у то сумњати) у жениним речима, на жениним рукама, у женином заступничком присуству. Када сам видео да човек долази, застаје крај њих и гледа их, с рукама у џеповима и с изразом лица између досаде и заповести, као газда који звизне псу који је скакутао по тргу, схватио сам, ако је то значило схватити, шта треба да се догоди, шта је требало да се догоди, шта би требало да се догоди у том тренутку, међу тим људима, ту где сам ја дошао да пореметим неки ред, безазлено се умешавши у то што се није десило али што ће се сада догодити, сада ће се испунити. И оно што сам тада замишљао било је много мање ужасно од стварности, та жена која није била ту због себе, није миловала нити нудила нити охрабривала ради свог уживања, не зато да би она одвела тог чупавог анђела и поигравала се његовим страхом и његовом љупкошћу пуном жеље. Прави господар је чекао, осмехујући се бесрамно, већ сигуран у посао; није био први који је слао жену у извидницу, да му доведе заробљенике руку везаних цвећем. Остало би било тако једноставно, аутомобил, нека кућа, било која, пиће, узбудљиве слике, сузе прекасно, буђење у паклу. А ја нисам могао учинити ништа, овога пута нисам могао баш ништа. Моја снага била је у некој фотографији, овој овде, где су ми се светили нескривено ми показујући шта ће се догодити. Фотографија је снимљена, време је протекло; били смо тако

далеко једни од других, злодело је учињено, сузе проливане, а остало су претпоставке и туга. Одједном се ред обрнуо, они су били живи, кретали се, одлучивали и били одлучни, ишли ка својој будућности; а ја с ове стране, заточеник неког другог времена, неке собе на петом спрату, тога што не знам ко су та жена и тај мушкарац и тај дечак, тога што сам само сочиво свога апарата, нешто непомично, неспособно да се умеша. Бацали су ми у лице најужаснији подсмех тиме што су доносили одлуке пред мојом немоћи, тиме што дечак поново гледа у пајациа посутог брашном а ја схватам да ће пристати, да у предлогу има новца или преваре, и не могу да му викнем да бежи, или да му једноставно поново пружим излаз новом фотографијом, малом и скромном интервенцијом која би порушила сву ту скаламерију од ђавољих бала и парфема. Све ће се решити на том месту, у том тренутку; настала је нека огромна тишина која није имала никакве везе са физичком тишином. Оно тамо се пружало, склапало се. Мислим да сам викнуо, да сам грозно заурлао и да сам у том истом тренутку схватио да почињем да се приближавам, десет сантиметара, један корак, други корак, дрво је ритмично вртело своје грање у првом плану, нека мрља с камене ограде изишла је са слике, лице жене која се окренула према мени, као да је изненађена, расло је, и онда сам се мало окренуо, хоћу да кажем да се апарат мало окренуо, не губећи из вида жену почео је да се приближава човеку који ме је гледао црним рупама наместо очију, напола изненађен а напола бесан гледао је желећи да ме прикује за ваздух, и у том тренутку успео сам да видим нешто као велику птицу ван фокуса која је у једном замаху прелетела испред слике, и наслонио сам се на зид у својој соби и био сам срећан јер је дечак управо побегао, видео сам га како трчи, поново у фокусу, бежећи са својом косом која му је лепршала на ветру, коначно је научио да лети над острвом, да стигне до моста, да се врати у град. По други пут им је умакао, по други пут ја сам му помогао да побегне, вратио га у његов крхки рај. Дахћући сам остао пред њима; није било потребе да прилазим више, игра је била одиграна. Жени се ви-

дело тек једно раме и нешто косе, грубо одсечене оквиром слике; али човек је стајао окренут лицем, напола отворених уста у којима сам видео како подрхтава црни језик, и полако је дизао руке, примичући их у први план, још један тренутак савршено изоштрен, а затим је све он, прекрива и острво, и дрво, и ја затворих очи и не хтедох више да гледам, и покрих лице и почех да плачем као идиот.

Сада пролази неки велики бели облак, као и свих ових дана, све ово неизрециво време. Оно што остаје да се каже увек је неки облак, два облака, или дуги сати савршено чистог неба, чист чистијати правоугаоник прикачен прибадачама за зид у мојој соби. То је било оно што сам видео када сам отворио очи и обрисао их прстима: чисто небо, а затим неки облак који улази слева, шета се као паун и губи се с десне стране. Затим други, мада се понекад, напротив, све засиви, свеје неки огroman облак, и одједном се распу ситне капи кише, дуго се види како киша пада по слици, као неки плач изврнут наопачке, и мало-помало слика се разведри, можда изиђе сунце, па опет улазе облаци, по два, по три. И голубови, понекад, и гдекоји врабац.

Превод:
Александра Манчић

Хулио Кортасар

О настанку *Увећања*

„...Ускоро се догодило да је Антониони купио један италијански превод мојих прича, и у „Ђавољим балама“ пронашао идеју која га је прогонила већ годинама. Имали смо отворен и искрен састанак у Риму где ме је позвао Средишња идеја моје приче занимала је Антонионија, али њен фантастичан развој оставио га је хладним (уз то, није у потпуности разумео њен крај), и желео је да направи свој филм, другачијим приступом у исто подручје, који би био природан за њега. Схватио сам да би резултат требало да буде дело великог филмског ствараоца, али да би моја слобода у адаптацији дијалога била веома мала, мада је Антониони био довољно учтив да ми предложи рад на филму (...) тако да сам му препустио апсолутну слободу да одступи од моје приче, и буде вођен властитим духовима. Но у потрази за њима, он се на концу сусрео и са неким од мојих авети.“

(Цитирано према књизи Rita Guibert, *Seven Voices*, New York, 1972)

Ауторски филм и прича

Приредили

Срђан Вучинић

и

Славољуб Марковић

БИОСКОП

ЧОВЕК КОЈИ ЈЕ УБИО ЛИБЕРТИ ВАЛАНСА

Човек који је убио Либерти Валанса стоји пред нашим вратима. Мајка је неодлучна: Да ли да га пустим? пита. Шта да кажем? Човек који је убио Либерти Валанса је у цивилном оделу, али одело не утиче на карактеристике, не чини човека, не човека као што је Човек који је убио Либерти Валанса. Слежем раменима. Не, отац је јасан, садржајан. Ја сумњам, каже, у нагле промене људске природе, у непредвидиве обрте због *causa finalis*, поготово у измене особина усађених у наше гене, у молекуле RNA и DNA. Да ли човек који је убио, пита, може више да не убија? Чули сте? каже мајка. Човек који је убио Либерти Валанса спушта црну торбу пред наш праг: Чуо сам, каже. Уз два гласа против и један уздржан, наставља мајка, остајете пред вратима. Шта се може, каже Човек који је убио Либерти Валанса, шта се ту може? Мајка затвара врата, спушта ланац. Напољу се пале уличне светиљке, пале се звезде, пали се месец, пале се ракете, све се пали, цео град је у пламену. Провирујем кроз имагинарну шпијунку: Човек који је убио Либерти Валанса завија цигарету. Мрвице дувана лете наниже. Падају поред једног згужваног листића цигарет-папира. Шта ради? пита ме мајка. Чека, кажем. Чека? Чека. Чека? пита отац. Да, кажем. Нека чека, каже отац. И мајка: Нека чека. Нека чека, кажем.

Човек који је убио Либерти Валанса, каже отац, ха-ха! Ха-ха-ха! Свест, сине мој, свест! Ум! Фикције не оживљавају, слушај ти мене, искуство ти говори, старост, године проведене у раду и борби за опстанак, дежурства, бесане ноћи,

царски резови, побачаји, руке које не смеју да задрхте, уморне очи, коса која неумитно бели и постаје све тања на потиљку. Зашто ме већ једном не послушаш? Стварност је све што постоји, белило овог дана и црnilо ноћи, јутро, подне. Не, то је већ време, време не постоји, али дан, и ноћ, магла, поток, тужне врбе. То је све, сине, осим тога ништа не постоји, није опипљиво, видно. А можда сам и ја кренуо погрешним путем, можда бих морао да преиспитам себе? Можда би старост морала да се изгуби у бесплодним играма маште, у лутањима кроз шуме лилихипа, кроз рајске вртове, преко стаклених планина? Можда је грешка у основном ставу: у одбијању. Али, слушај ме, мудрост ти говори, искуство, старост! Чак и ако одабереш ону другу страну, ону невидљиву, одсутну, недоступну чулима, чак и ако то учиниш, шта ћеш урадити? Назваћеш је стварношћу. Назваћеш је стварношћу и бићеш на истом. Игра је, дакле, истоветна, није важно с које стране почињеш да је играш. Нестварно и даље постоји изван домашаја мозга.

Једна Спинозина мисао: »Свакој ствари треба утврдити узрок или разлог, како зашто постоји, тако и зашто не постоји.«

Шта све видимо у лицу Човека који је убио Либерти Валанса?

Лепу фигуру.

Општи симбол мушкарца.

Усвајање класичне теорије о надмоћности мушког пола.

Потврду гесла: У здравом телу – здрав дух.

Афирмацију физичке културе као битног фактора у изградњи духовног аспекта човековог бића.

Одлично сашивен црни прслук, од сомота.

Понешто декадентно окретање мануфактурном облику производње.

Повратак старе моде; симбол трајног људског незадовољства.

Повратак бриљантина за косу.

Неговане бркове.

Лежеран, опуштен став.

Мисаон поглед, постигнут лаким набирањем обрва и истовременим подизањем десне или леве обрве.

Дуван за лулу, лулаш, као конкретан одговор све неквалитетнијој производњи цигарета, односно: као конкретан одговор *иланираној* конкуренцији, која се једино одражава у лошем квалитету и сталном подизању цена.

У том смислу, према последњој дефиницији, Човек који је убио Либерти Валанса стоји на страни беспомоћног потрошача.

Када мајка отвори врата, Човек који је убио Либерти Валанса скида шешер и, уз дубоки наклон, узима од ње корпу и мрежу. Мајка иде, осврћући се и усиљено се смешећи, у бакалницу. Човек који је убио Либерти Валанса силази низ степенице иза ње, али на улици, испред продавнице, он је прстиже у два-три корака и широм отвара врата. Хвала, каже мајка. Молим, каже Човек који је убио Либерти Валанса. Једну киселу воду, каже мајка, два литра млека, две флашице сока од брескве, килограм хлеба, сапун за веш, пасту за зубе, тоалет папир. Човек који је убио Либерти Валанса прилази наслаганим сандуцима, подиже се на прсте: »Три срца«? пита. О, мајка се осврће, не, не! »Књаз Милош«, каже.

Неостварене замисли у вези са Човеком који је убио Либерти Валанса:

Одлазак на излет у ближе градско подручје.

Шетња кроз Земун, преко кеја, поред »Венеције«, до »Шарана«, можда и даље, и натраг: преко пијаце, кроз главну улицу и градски парк, до ватрогасне станице и III економске школе, Улицом 22. октобар до куће.

Дужи разговор о моралу, законима, реду, насиљу.

Заједничка фотографија.

Уписивање у споменар.

Пливање у затвореном базену.

Кафа са шлагом у хотелу »Југославија«. Итд.

Хронологија:

Трећег децембра 1973. године, током послеподнева – ма да би, погледавши кроз прозор, читалац могао да се превари, да помисли како је већ пало вече: тако се рано смркавало – тешко је бити сигуран, али највероватније између 15 и 16 часова, Човек који је убио Либерти Валанса појавио се пред нашим домом. Нас, породицу, нагризали су тих дана проблеми изазвани неумитним старењем људског организма. Отац се, наиме, видно мењао. И мајка, али промене су се код ње одиграле знатно раније, у време када је реуматизам напао њене зглобове, можда и пре. Отац је тек сада постајао другачији. Ћутљивији. Затворенији. Изгубљенији у својим мислима. Сатима не бисмо успевали да га дозовемо, да проникнемо до њега. Седео је погледа упртог у мали екран, немарно заваљен у столицу, десне руке пребачене преко наслона. Носио је сиви џемпер закопчан до грла и белу кошуљу. Екран је треперио, мењао боју, услед слабе струје титлови су губили оштрину, ликови глумаца се кривили и рушили у свом дводимензионалном простору. Од чега је отац страховао? Или су успомене, неким тајним путевима, надирале у његову свест? Мајка је повремено скретала поглед и, верујући да је не видим, одмахивала главом. Њихове шаке, опуштене на столу, скоро су се дотицале. Њихов ход постајао је сличан. Њихов бол такође.

Од 3. децембра 1973. године до 16. децембра 1973. године, дакле: пуних тринаест дана, Човек који је убио Либерти Валанса стајао је пред нашим вратима. Кажем: дана, јер нисмо сигурни где је Човек који је убио Либерти Валанса проводио ноћи. Отац је изричито забранио да отварамо врата после 20:30, по завршетку телевизијског Дневника. Људи навикнути на свакодневну опасност, говорио је, људи који носе главу у торби, живе сасвим другим начином, користе логику о којој ми ништа не знамо. Шумови су за такве људе, настављао је мој отац, говор, речи, артикулација свемира. Они осећају опасност кожом, у ваздуху, осећају мирис опасности, њен наговештај, и такав човек, ако касно у ноћи

зачује шкрипу врата, шта ће урадити? ПАМ ПАМ ПАМ!!! Али, супротстављала се мајка, он ће знати да су то наша врата, да људи који их отварају не смерају ништа лоше против њега... Да ли ће знати? питао је отац.

Седamnaестог децембра 1973. године, тачно у 01:15, у улазу наше зграде одјекнуо је револверски пуцањ. Тргосмо се из сна. Затим зачусмо жамор: остали станари, пробуђени, излазили су напоље и покушавали да дознају шта се догодило. Прикључисмо им се. Прво што смо приметили било је одсуство Човека који је убио Либерти Валанса. Додуше, његова црна торба и даље је стајала одмах до наших улазних врата. Нема га, рече мајка. Кога? упита отац. Нема Човека који је убио Либерти Валанса! Он нам је само доносио неприлике, повикаше неки станари. Једна жена изјави да је, од тренутка када се тај човек појавио у нашем улазу, непрекидно стрепела за своју кћерку. Како је само мрко гледао тај човек, рекла је. Неколико мушкараца сиђоше у подрум, завирише и у склониште, али не, Човека који је убио Либерти Валанса нигде није било. Попели смо се и на кров. Ништа. У даљини су блештала светла главног града, мада то није имало никакве везе са Човеком који је убио Либерти Валанса. Сада смо сви стајали испред торбе и ћутали. Да је отворимо? рече пензионисани потпуковник са трећег спрата. Погледасмо адвоката са првог спрата. Може, рече он. Мајка се саже и пружи руку. У том часу, у часу, боље речено, када је мајка јагодицама прстију додирнула сјајну копчу на врху црне путне торбе, она се пред свима нама претвори у прах... Како? Зашто? Али? Због чега? О! О! О! О! Сви смо се изненадили. Шта је сад? рече адвокат. Гледајте! викну неко. Погледасмо наниже: прах, у први мах: повећа гомилица, брзо је нестајао, изгледало је да се топи, да гори сам од себе, без пламена. О! О! О! О! Неко пружи руку, али било је касно: прах је потпуно ишчезао, не остављајући за собом никакав траг. Хајдемо на спавање, рече пензионисани потпуковник после дужег ћутања. Једна жена се кришом прекрсти. Један дечак нагло притрча и плуну. Једна девојчица рече: Мени се баш допадао тај Либерти Валанс. Дечак који је плунуо по-

гледа је с презиром: Он је убио Либерти Валанса, ћурко! О, пренеразила се девојчица, охо! Прекрстила је руке на груди-ма, и онако сићушна, у великој кућној хаљини чији су се крајеви вукли по бетону, подсетила нас је на Анђела. Нас: оца, мајку и мене.

Понављање Спинозине мисли: »Свакој ствари треба утврдити узрок или разлог, како зашто постоји, тако и зашто не постоји.«

Питам се, рече мајка, да ли се Човек који је убио Либерти Валанса убио? Мучи ме онај пуцањ. Покушавам да изнађем сличности са торбом која се распала. Када смо је ми до-такли, од ње је остао само прах. Када ју је он дотицао, била је то обична путна торба, црна, од квалитетне коже. Можда га је неко дотакао у пролазу? Можда она жена која је стре-пела за судбину своје кћерке? Можда сама кћерка, у самоод-брани? Али, откуд онда пуцањ? Метак? Експлозија? Стра-ховита погонска моћ барута? Тане које несхватљивом брзи-ном излеће из цеви пиштоља? И где је онда чаура? Ако чау-ра не постоји, да ли постоји Човек који је убио Либерти Ва-ланса? А можда је револвер опалио сам од себе, у тренутку неопрезности, у часу када се Човек који је убио Либерти Ва-ланса пригнуо не би ли нешто боље видео у мраку? Можда је то било међусобно уништење. Потирање. Крај. Татице, она се обраћа оцу. Али отац је не чује. Татице, она покуша-ва поново, тата! Отац је не чује. Мало после она престаје, увиђа да су сви покушаји безуспешни, да су сви путеви ме-ђусобног комуницирања већ одавно пресечени, запоседну-ти, блокирани, почиње да сумња да је икада ишта рекла, да се пита како је уопште успела да проведе с њим све те годи-не, како већ раније није схватила, зашто је дозволила сва та понижавања, сва та гажења и потирања свога бића, своје ре-чи, својих сећања, препушта се успоменама, годинама када је била сасвим мала девојчица, још мања, још мања, још, и ево је, трчи по некој цветној ливади, потпуно несвесна да је

око ње цветна ливада, цвеће, пчеле, облаци, ластавице, пу-
жеви, шкољке на обали и рибе у реци.

_____

Али време је немилосрдно.

_____

После пет одсечних звукова електронског мерача време-
на, хронометар у телевизијском студију показује да је тачно
20 часова.

_____

ТВ Дневник.

_____

Добро вече.

_____

И слично.

АНТОНИО КОЈИ ДОНОСИ СМРТ

Антонио који доноси смрт стоји на другој страни улице и маше нам. Широко, неприкривено осмех краси му лице. Отац застаје, неверљив. Шта је то? каже. Откуда сва та митска створења у нашим животима? Прво Човек који је убио Либерти Валанса, па сад овај – Окреће се према мени: Ко је тај човек? пита. То је, кажем, Антонио који доноси смрт. Значи, треба му махнути? распитује се отац. Па, одговарам. Отац лагано, скоро неприметно, покреће руку, споро је подиже у ваздух, белу, прозирну, укочену. На другој страни улице: Антонио који доноси смрт маше све жешће, све радосније. Његов грлени смех јасно допире до нас. Тако машемо неколико минута, затим се Антонио који доноси смрт окреће и улази у Градску посластичарницу. Изнад као ноћ црног шешира претећи се клати цев карабина. Испод црног огртача нешто се назире. Рецимо: мачета. И то је све што видимо. Ми, истина, машемо још неколико тренутака, чујемо тресак улазних врата, осетимо благо вибрирање стаклених излога. Али тада: саобраћај, људи, сунчева светлост, крупни облаци на небу: кваре нашу савршену слику. Из дубине града: колоне радника крећу пут својих кућа. Нико не обраћа пажњу на мене. На мог оца.

Шта је то? пита мој отац. Откуда сва та митска створења у нашим животима? Нисмо ли слободни да деламо по сопственом избору? Или је и питање смрти у туђим рукама? Али чему онда патња, чему бол, пораз, надање? Читам негде да ни случајност није случајна, да се догађа по строго одређеним законима, по правилу. Шта, питам, шта наука жели да учини с људским животима? Сва та митска створења која се изненада појављују, изненада нестају, нису ли она ознака нашег отпора? Последњи покушај ослобађања? Али

коме је потребан јарам бесмртности, коме вековечно понављање сна? О Антонио, Антонио који доносиш смрт! Схвати ово као молбу, као доказ људског разумевања. Ја, док ти стојиш на другој страни улице, пружам руку, машем ти. Узми је, твоја је! Али не заборави, Антонио који доносиш смрт: никада не оклевај! Помислиш ли да употребиш свој бљештави карабин, употреби га! Репетирај! Пали! Само ми реци: шта ти је то што се назире испод твог црног огртача? Мачета?

Рука се подиже високо у спором, умирујућем покрету. Бела је, очувана, прозирна. Када дође до тачке у којој се њена кретња прекида, стаје. И на тој висини је бела, прозирна, украшена мноштвом плавичастих вена. Сада поново почиње да се креће, да маше, али не уобичајеним лелујањем кроз ваздух: лево-десно, напред-назад. Не. Да сте само мало више удаљени чинило би вам се да и даље мирује. Али овако, тако близу, примећујете да се ипак креће, креће: али у месту. Да трепери. Да подрхтава. Да само ткиво – тако је! то је та реч! та могућност! – да само ткиво реагује на надражај који долази из вањских сфера. Да вибрира. Потврђује. Даје наговештај.

Надражај је Антонио који доноси смрт.

Високо подигнута рука је бела застава предаје.

Предаја је мој отац.

Улица у којој се све то дешава није плод пишчеве маште. Напротив. Она је стварна, хладна, непобитна. Постоји и изван оквира ове приче, наравно: уколико било шта постоји изван оквира ове приче. Пажљивом оку новопридошлице свакако неће промаћи њена, скоро у потпуности очувана, архитектонска целина, богатство фасада готово страно овим крајевима. Као што му, верујемо, неће промаћи ни чудновата сцена која се одиграва у тој улици: један човек сав у црном и један седи човек праћен једним младићем, али који се налазе на другом плочнику, размењују поздраве, машу жустро, као да се растају заувек, као да се више никада неће

видети. Затим човек у црном престаје да маше, окреће се и улази у локал изнад чијих врата читко пише ГРАДСКА ПОСЛАСТИЧАРНИЦА, док седи човек и младић машу још неколико тренутака, па и они стају. Тада се, избебуха, улица пуни шетачима, возилима ГСП-а, дисонантним звуцима, сунчевом светлошћу, удаљеним облацима, што све – дакако – квари дотадашњу савршену слику. Новопридошлица одмах скреће поглед и настоји да настави својим путем. При том мисли, ако мисли, да више неће себи дозволити да га у послу-шетњи-атлетској вежби-одмарању ометају којекакви призори из живота других људи. Потом – сада смо сасвим сигурни да мисли – пада му на памет податак да се нешто назирало испод огртача човека у црном. Наравно: будући да није упућен у нашу причу, новопридошлица не посумња у мачету. Он, боље речено, не сумња ни у шта одређено, а мало после догађај у целисти ишчезава из његовог сећања и он га се више никада, све до своје смрти, неће сетити.

Прича у којој се све ово дешава је плод пишчеве маште. У овом тренутку: она нас може повести у десетине различитих наставака. Да ли ћемо моћи да је обуздамо?

Којим путем намерава да крене?

Отац застаје, сагиње се да обрише прашину са ципела. Када се усправи, примети непознатог човека који нам маше са друге стране улице. Ко је тај човек? пита. То је, кажем, Антонио који доноси смрт. Отац се приближава, поверљиво ми шапће у уво: Мислиш ли да би било добро да му одмах-немо? Па, одговарам. Он је злочинац, зар не? Како се узме, кажем. Отац високо, веома високо, подиже своју белу руку.

Прича у којој се све ово дешава није плод пишчеве маште. Она је стварна, конкретна, крхка. Развија се по својим унутрашњим законима, у складу са властитим сумњама. Могло би се рећи да су сумње њен основни модус постојања, у исто време узрок и последица. Пред вама је само покушај приказивања те приче, при чему су, као и при слика-

њу било каквог карактера, грешке неминовне. Прича, оваква каква је, само је привид. Њена суштина није позната писцу.

Новопридошлица, док застаје пред излогом фотографске радње, пада на памет помисао да се нешто назирало испод широког огртача човека у црном. Загледан у матурске фотографије, новопридошлица покушава да истовремено мисли на неколико ствари, што му никако не полази за руком. Стога се одлучује за усмерено посматрање фотографија и човек у црном и његова избочина ишчезавају из његовог сећања. Новопридошлицу привлачи лик неке девојке. Зашто би мачета ометала његову пажњу? Новопридошлица ћути.

До тада празна: улица се изненада пуни шетачима, аутомобилима, колпортерима, аутобусима ГСП-а, отпацама који подрхтавају на ветру (дува, значи, ветар), неонском светлошћу из излога, сунчевом светлошћу са неба, удаљеним облацима, и звуцима: жамор, сирене, шуштање хартије, звекет стакла, узвици, шкрипа аутомобилских гума, смех.

Антонио који доноси смрт стоји на плочнику испред Градске посластичарнице, осврће се лево и десно, али улица је празна, напуштена. Зашто је улица празна, напуштена? мисли Антонио који доноси смрт. Тада удно улице, с лева, примећује две црне тачке. Антонио који доноси смрт подиже шаку изнад очију. Тачно, мисли он, две црне тачке су људи. Пре него што две црне тачке могу да га угледају, Антонио који доноси смрт почиње да маше.

Када буде престао да маше, Антонио који доноси смрт ући ће у локал изнад чијих врата читко пише ГРАДСКА ПОСЛАСТИЧАРНИЦА.

Откуда сва та митска створења у нашим животима? пита мој отац. Прво Човек који је убио Либерти Валанса, па онда овај –

То је Антонио који доноси смрт, кажем.

О!

Антонио који доноси смрт, сам, у празној улици, подиже поглед и осматра небо. Високо горе: чини му се: запажа јату гусака у стреловитом лету, али његова запажања су изван наших моћи, недоступна су нам. Стога запажања о јату дивљих гусака није познато писцу, није познато причи, као што није познато самом јату гусака, високо на небу.

Тада се у даљини, удно улице, у подножју умањених солитера, појаве две црне тачке.

Две црне тачке су људи.

Новопридошлица се окреће. Шта ли то може да буде? пита се, присећајући се избочине на огртачу човека у црном. Тада његову пажњу привлачи фотографија неке девојке с дугом плавом косом. У његовој свести: избочина се брзо изједначава са осталим наборима огртача, губи своју рељефност, уосталом, као и цео огртач, у бездимензионалном простору свести-подсвести-сећања-успомена, и брзо се смањује – сада већ говоримо о целовитој појави човека у црном – док не постане сићушна тачка, заувек изгубљена међу плавим власима непознате девојке с дугом косом.

У потпуно празној улици нема никога. Међутим, *хои!* ево Антонија који доноси смрт, *хои!* ево две црне тачке које су људи, *хои!* ево бескрајних колона радника које крећу пут својих кућа, *хои!* ево аутобуса ГСП-а, саобраћајног метежа и жамора људи, *хои!* ево узвика колпортера, неонске светлости и удаљених облака, и *хои!* сада више нема ничега. Ни улице.

Антонио, каже мој отац. О, Антонио који доносиш смрт, реци ми, преклињем те, шта доносиш *нама*? Шта је то што кријеш испод свог широког огртача? Је ли то одлука, је ли то смрт? Смрт за нас? О, Антонио... Чему твоја тишина, чему ћутање? Мислиш ли Антонио да је то тајна којом нас можеш изненадити? Мислиш ли да нисмо до сада већ искусили умирање, већ дознали смрт? Вараш се, Антонио, одмах ти кажем, вараш се ако тако мислиш... Није ли умирање, ни-

је ли смрт... Али ти већ све то знаш, зашто да понављам? Одај нам своју тајну, Антонио! Рашири скуте свог прекрасног огрточа! Покажи нам косу коју носиш уз своје костуртелo! Замахни њоме! Посеци нас! Е, Антонио... Ха-ха-ха, Антонио... Твој долазак није могао да падне у непогоднији тренутак, твоје се наде нису могле брже да изјалове! Ко је та Смрт, шта је та Смрт за нас? Погледај наша лица, шаке, удове! Дрхте ли они, трепере ли, мењају ли боју? Не! Не! Ни трага од узбуђења, страха или бојазни, ни трага од страхопоштовања... Мирни смо, Антонио, никада нисмо били мирнији док стојимо, ево: овде: у празној улици, и машемо широким замасима кроз румени вечерњи ваздух. Сусрет или растанак, схваташ ли сада да то није важно?

Антонио?

Прича у којој се све ово дешава плод је саме приче. Њене су личности, њена су збивања, просторне и временске одреднице. Изван ње саме не постоји ништа. У њој не постоји ништа. Све што постоји је сама прича, а она је непредвидљива. Појављује се час на једном час на другом месту. Избегава нас, потом нам се приклања. Нуди нам се, потом нас одбија.

Рука се подиже високо у жустром покрету, толико нагло да, у тренутку када је кретња довршена, нашим несавршеним чулима закаснили импулси нервних влакана саопштавају да кретња још траје, да се рука, ношена силином убрзања, формулом $a = F/m$ и даље подиже, креће, стреми пут неба, свемира, васионе, те ми брзо (пребрзо, како ће се после показати) подижемо очи пут тог истог пута, где, не налазећи ништа, схватамо да смо преварени сопственим телом.

Када је поново потражимо погледом, она већ маше, одмахује.

Затварамо очи од стида.

Антонио који доноси смрт се окреће, убрзава корак, и улази у локал изнад чијих врата нешто пише. Слова, међу-

тим, нису довољно јасна. Избледела су, изгрижена временом, огуљена под налетима ветра, сунца и кише. Можда: ГРАДСКА ПОСЛАСТИЦАРНИЦА?

Али, како да будемо сигурни?

Питање замире на уснама новопридошлице. Лице непознате девојке одвлачи његову пажњу. Шта је то о чему је малопре размишљао?

Нешто о избочини на широком огртачу човека у црном... Којег човека у црном?

Антонио који доноси смрт гледа свој одраз у стаклу излога. Он запажа свој витки стас, раскошни црни шешир и *шиша је шио?* избочину на свом огртачу. Антонио који доноси смрт се осврће и мисли...

Ми, наравно, не можемо да знамо шта он мисли.

То је, дакле, Антонио који доноси смрт, каже отац; глас му звучи пријатељски.

Улица у којој се све то дешава, град, раскрсница, општинске међе, срезови, откуд све то, којим поступком, каквим решењем? Има ли стварност било какве одређене границе? Имају ли границе било какву одређену стварност? Због чега управо та улица, тај град, та раскрсница, итд.? И када све то *хой!* нестане, шта заузима њихово место? Преостаје ли ма који догађај икада да се дешава?

Новопридошлица застаје на улазу у парк, али без икакве намере. О нечему је дуго размишљао, о чему то? Све је у њему сада у сенци лика девојке с дугом плавом косом, те он оклева, неодлучан је. Окреће се, посматра парк. Десно од њега: рекламни пано са два, по свему судећи, биоскопска плаката. Са ове даљине нисмо сигурни шта на њима пише. Новопридошлица, и не погледавши поменути рекламни пано, улази у парк.

Омамљујућа уличина врева изненада престаје. У потпуној тишини, уколико је она могућа, пред нашим изненађеним очима ишчезавају бескрајне колоне радника, аутобуси ГСП-а, колпортери, сунчева светлост, облаци, комади новинске хартије, и др. На тренутак нам се учини да у даљини видимо две црне тачке, али не, грешимо, у питању је привид, премореност наших очију. Улица је празна. Нема у њој никога.

Антонио! узвикује мој отац, Антонио! Његов глас се губи у дивљини.

Прича у којој се све ово дешава престала је да постоји.

ГОДЗИЛА, МОРСКО ЧУДОВИШТЕ

Годзила, морско чудовиште, седи у плићаку реке. Из њених очију теку крупне, неописиве сузе. Занемели посматрачи оживе тек када слана кап уз пљусак падне у воду. Келнери трче по пространој башти ресторана »Венеција«. Дан је леп, светао, небо је јарко плаво, нема ветра, нема облака. Годзила, морско чудовиште, ћути. То је, углавном, цео садржај ове приче.

Годзила, морско чудовиште, среће мог оца у главној улици, гледа га са висине, каже: Како си ти мали човек!

У причи о Годзили, морском чудовишту, намеравали смо да говоримо о снажном сукобу основних људских страсти. Годзили, морском чудовишту, требало је да припадне одређена симболична улога свега негативног и деструктивног у свету који нас окружује. На пример: олуја, поплава, скакавци, неумерене врућине, лед. Мој отац је био замишљен као изразити носилац хуманистичких тенденција, присталица историје као теофаније, и одушевљени гледалац филмских програма на телевизији. Добивши такве особине, главне личности су могле да представе супротне силе овог света. Годзила, морско чудовиште, била би носилац јина, женског принципа свемира, а мој отац – сед, с наочарима, мудар – носилац јанга, мушког принципа, извор светлости и топлоте, одређених месечних примања, итд., итд. Поред тога, то би јасно указало на утицаје које филозофија Далеког истока врши на нас. Могли смо нашироко да говоримо о *Ји њинју*, *Хаїакуреу*, Лаоцеу, зену и др. Међутим, још пре него што смо почели да говоримо, Годзила, морско чудовиште, бризнула је у плач. Кадар је неповратно упропашћен, одбачени су метри и метри филмске траке. Поново су женске сузе озбиљно угрозиле axis mundi, точак среће, пупак света.

Годзила, морско чудовиште, гледа крајичком ока. Мој отац шета: прво испред, потом иза ње. Годзила, морско чудовиште, не окреће главу. Мој отац стаје. Зашто се не окренеш? пита.

Годзила, морско чудовиште, се окреће. Молим? каже.

Мој отац и Годзила, морско чудовиште, могли су да воде овакав разговор:

– Зашто увек скиташ? – каже мој отац.

– Зашто скитам?

– Да.

Годзила, морско чудовиште, оклева, двоуми се. – Не знам – каже.

– Зар не желиш мир – пита мој отац – сигурност, ред?

– Како да не – каже Годзила, морско чудовиште – *како да не!*

– Па?

– Усамљеност...

Отац не разуме, подиже обрве, затим се мршти.

– Сама сам ...

– Можда мали гинеколошки захват?

– Када би ме само неко волео – узвикује Годзила, морско чудовиште, и крупне сузе се појављују у њеним очима.

Али то би нас вратило на почетак приче.

Причај ми о себи, обраћа се Годзила, морско чудовиште, мом оцу. Говори ми о својим хтењима, о сновима, о породици. Сигурно имаш породицу? Жену, децу ... Имаш ли децу? Желим да знам све о теби, сваки детаљ твог живота, сваку ситницу. Испричај ми како проводиш дан, шта радиш у слободно време, да ли свираш неки инструмент, које филмове волиш да гледаш... Онда о детињству: где си провео детињство, колико је деце било у породици, како ти се допао први дан у школи, објасни ми игре којих си се играо, све. Па рат! Шта мислиш о рату? Шта замераш рату? Шта одобраваш рату? Колико су се твоји младалачки снови остварили, испу-

нили, одиграли у стварности? Да ли си сањао и касније, као зрео човек? Јеси ли био способан да снове прилагодиш стварности, да никада не будеш разочаран, да лажеш самог себе? Толико ме све то интересује... Затим: путовања. Земље у којима си био. Градови који су ти се допали. И зашто. Менталитети с којима налазиш сличности. И зашто. Превозна средства која си користио. И зашто. Шта још?... Да ли си био у заробљеништву? Како си се извукао? Како си тамо доспео? Све, све! Све ме интересује! Твоја прва успомена из дечаштва. Прва љубав. Прва жена са којом си био. (Не покушавај то да избегнеш!) Први песник. Први романописац. Причај ми о свом схватању уметности, о филмовима које си – то сам већ питала – не о филмовима, причај ми о кипарима које волиш, па ликовни уметници, композитори, опере . . . Опере! Да ли волиш опере? Мадам Батерфлај? О, мили мој, мили мој! Говори ми о разочарањима, о радостима, о успесима и неуспесима, речју: причај ми о животу, о смрти – не о смрти, то не! – о животу дакле, о сваком дану твога живота!

Шта ту има да се прича? одговара мој отац.

Да ли је неко видео Годзилу, морско чудовиште? пита отац.

Не, каже мајка, ја нисам.

Не, кажем, нисам ни ја.

Шта да радим? пита поново отац.

Ћутимо. Шта да кажемо? Ми нисмо јунаци ове приче.

Годзила, морско чудовиште, бесно удара репом око себе. Земунске грађевине руше се као куће од карата; од Куле остаје само гомила камења. Велики таласи заплјускују Шеталиште; чамци препуни избеглица тону као љуске од ораха; деца запомажу. Мајке, где су мајке? Где су очеви? Нокат на Годзилином ножном прсту руши модерне солитере на Карађорђевом тргу. Главна улица пуни се отпадним водама из покиданих канализационих цеви. Мирис фекалија високо се подиже у ваздух; пси избежумљено њуше лешеве; мачке се

гнезде у косама погинулих власница; јата пацова крећу у уредним колонама ... Је ли то смак света, је ли то? Из преполовљених танкера разлива се неки од нафтних деривата. Рибје излећу на површину трбухом нагоре. Барске птице криче слепљених крила. Шта је то наљутило Годзилу, морско чудовиште; чему овакав ненадан обрт у нашој причи?

Човек је преоптерећен симболима, каже мој отац. Психологија, психоанализа, семиологија, и не знам шта још, све је то довело човека у опасност да више никада не проговори. Јер питање је: да ли је, када је први пут проговорио, човек смерао симбол или тачну одредницу? Одговор на то питање ослободиће нас напасти симбола. Или ће нас, наравно, сасвим подредити њима. Мада се мени чини да бисмо без њих дисали кудикамо лакше.

И ја сам симбол, зајечи Годзила, морско чудовиште, шта ће са мном бити?

Није то ништа, теши је мој отац, то важи само у овој причи.

Ничега више нема овде за мене, каже Годзила, морско чудовиште, и при том пажљиво крије очи, окреће главу. Овај лепи град, сви ти дивни људи, нисам ја за њих, нисам им потребна, шта ћу им?

Немој тако, каже мој отац, чему љутња?

Не љутим се, каже Годзила, морско чудовиште, али ето, тако, нешто дубоко у мени...

Тишина.

Мислиш ли да сам превише романтична?

О не, каже мој отац, не. Можда ниси прилагођена овом времену, сасвим прилагођена, мислим, колико и други људи. Морала би да будеш мало строжа, јача, неосетљивија.

Али, каже Годзила, морско чудовиште, ти знаш колико мене узбуђује свака ствар у природи: цвет, птица, најмања травка. Како онда да трпим, да се савлађујем? Ипак имам више у себи романтичних него неокласицистичких црта, зар не мислиш тако?

Теби је јасно да ће твој живот трајати много дуже него што се надаш?

Знам.

Доживећеш и постиндустријско друштво, ако тако могу да се изразим.

Знам.

Шта мислиш: како ће ти онда бити?

Грозно, каже Годзила, морско чудовиште. *Грозно.*

И шта мислиш да урадиш?

Годзила, морско чудовиште, ћути за тренутак, размисља, онда каже: У том случају, боље је да одмах умрем!

Зашто, каже мој отац, како?

Нисмо сигурни, али ускоро ће нас искуство уверити: јин и јанг мењају своје носиоце. Мој отац плаче док му Годзила, морско чудовиште, нежно стиска раме.

Мислим, каже мој отац строго, да ипак не би смела да се заборављаш... морала би да поштујеш моје године.

Ја сам старија од тебе, каже Годзила, морско чудовиште. Ти би морао да поштујеш *мене!*

Моје искуство је богатије, то мораш да цениш.

Тачно, каже Годзила, морско чудовиште. Шта ја знам? Не знам ништа.

Нешто си ипак успела да научиш.

Нешто? Мржњу, пакост, злобу, презир, завист – ето шта сам научила! Да сам се бар родила хиљаду година раније!

Мислиш да би ти онда било боље?

Како да не, каже Годзила, морско чудовиште. Пре свега: трубадури. И носила бих извезени вео преко лица.

Хоћеш ли да ти купим такав вео? пита мој отац.

Годзила, морско чудовиште, не одговара одмах, гледа га дуго и с љубављу. Ти си једини човек, каже, кога бих могла да волим, знаш ли то?

Отац окреће главу, лепо се види да се стиди.

Не стиди се, каже Годзила, морско чудовиште, подиже шапу и благо окреће очеву главу према себи.

Мој отац жмирка.

Да си само мало млађи, каже Годзила, морско чудовиште, да си бар незнатно млађи...

Очигледно је да прича о Годзили, морском чудовишту, узима за нас нежељени ток. Ако наставимо, доводимо себе у опасност да се нађемо у улози тумача неких ненапредних идеја. Или да, као до сада, не успемо ништа да кажемо у корист позитивних начела идеологије људске свести. Уочљив је наш напор да изразимо надмоћ мушког принципа над женским: али зашто онда у нашим очима Годзила, морско чудовиште, постаје све јача, док се мој отац неумитно смањује? Где смо погрешили? Сумњајући или верујући у хармоничност свемира, у музику сфера?

Мој отац и Годзила, морско чудовиште, стоје на путу за Нови Сад. »Жао ми је што одлазиш«, каже мој отац. Годзила, морско чудовиште, окреће главу, шапом дотиче чело. »Знаш да морам да одем«, каже. »Знам, али у човеку увек постоји трачак наде, неко лудо веровање да му нико не може одузети оно што воли.« »Расплакаћеш ме«, каже Годзила, морско чудовиште. »Волим те«, каже мој отац, »зар доиста мораш да одеш?« »Да«, одговара Годзила, морско чудовиште, »смисао мог постојања је у одласку, у напуштању. Видиш ли шта остављам за собом?« Отац се осврће. Иза њих: Земун, разрушен град, стубови дима се подижу у ваздух, чује се удаљено јецање преживелих, шум реке која се враћа у своје корито. »Очекују ме нови крајеви«, каже Годзила, морско чудовиште, »нови покушај да ублажим своју ћуд, да постанем корисна а не разорна сила овог свемира.« »И увек иза себе остављаш неког човека сломљеног срца?« »Да«. »Немилосрдна си, знаш ли?« »Да«. »Али, не знам зашто, не могу да престанем да те волим.« »Било би боље«, каже Годзила, морско чудовиште, »да се нисмо никада средили.« »Немој тако«, каже отац, »бар смо провели неколико срећних часова.« Годзила, морско чудовиште, клима главом. »Да«, каже. »Па онда«, каже отац, »збогом.« »Збогом«. Отац

се удаљи неколико корака, окрене се: Годзила, морско чудовиште, стоји на истом месту. »Иди«, каже мој отац, »зашто сада не идеш? Одлази!« »Иди ти«, каже Годзила, морско чудовиште, »ја ћу још мало да стојим овде.« »Збогом«, каже мој отац. »Збогом.« Отац направи још неколико корака, опет се окреће. »Можда би некад могла да ми напишеш неколико речи?« »Иди само«, каже Годзила, морско чудовиште, »иди и не окрећи се више!« Отац се повинује наредби и одлази, иде све брже, све жустрије, а онда из даљине, већ на домаку првих порушених земунских кућа, чује глас сличан грмљавини: »И ја тебе волим, и ја тебе волим, и ја тебе во –« Отац стаје као укопан, загледан у рушевине. »Зашто«, виче, »зашто ми то ниси раније рекла? Чему моја патња? мој бол? реци ми! зашто? зашто?« »Не знам«, чује одговор, »не знам!« »Окренућу се«, виче мој отац, »окренућу се овог часа!« »Не«, чује се урлик, »не, не окрећи се, не! У име наше љубави! Не, не, не! Нееее!« Отац се ипак окреће. Пред његовим очима, у измаглици његових суза, његова неостварена љубав – Годзила, морско чудовиште – претвара се прво у Еуридику. Потом у камен. Па у Еуридику. Па у камен. Па у Еуридику. Па у камен. Па у Еуридику. И тако даље.

Као што кажу тачке у јин-јанг симболу: ништа није апсолутно, ништа довољно чисто. Колико Годзила, морско чудовиште, задире у мог оца, толико мој отац задире у њу. Само заједно они су неуништива сила реда, промене, закона и случаја. Раздвојени, они се губе у даљини, тло нестаје под њиховим ногама, небеса су овдише удаљена, празнина их обавија као овојница, као материнска овојница која се свија око њих са видљивом нежношћу – иако никога нема у близини да о томе посведочи.

И ево, каже отац, мог последњег питања. При том се окреће према читаоцима, посматрачима, слушаоцима. Одговорите ми, уколико можете, уколико неко зна: Ако је живот борба, ако је живот стремљење ка неком циљу, ка некој још

непознатој сврси, против чега се, онда, треба борити – против смисла или против бесмисла?

Тишина.

Чега?

Обриси тела Годзиле, морског чудовишта, на хоризонту.
Црвена боја заласка.

Затамњење.

Да ли је крај?

Васа Павковић

БУРЦ КАЛИФА!

Одједном искрсне то име: Бурц Калифа!
Већ више од месец дана. Изненада и неочекивано.
Док корачам, док седим на зиду старог воћњака, док возим ауто путем према Скореновцу...

Зашто?

Појма немам!

Лепо је, звучно: Бурц Калифа!

Покушавам да схватим самог себе, своју остарелу свест, али у њој не искрсава решење ни одговор.

Опет и упркос свакој намери, искочи из мозга, однегде: Бурц Калифа.

Добро, нема везе. Да се вратимо филму, односно биоскопима.

Рођен сам средином прошлог века. Тада је у мом родном, провинцијалном граду било пет биоскопа који су радили свакодневно.

Да их набројимо:

Војводина, Звезда, Србија, Морава и Дом културе.

Данас постоји само *Дом културе* и филмови се у њему дају два-три пута месечно. Не више.

Сваки од тих биоскопа је за мене и даље легенда, легенда са својом причом, понекад дугом као неколико филмова приказаних један за другим, понекад кратком као кратки метар. Зависно од броја мојих давних посета филмским представама, у одређеном од бископа.

Па ипак прве филмове нисам гледао у биоскопу.

Били су приказани на високом прочељу старе Закове куће у Панчеву, са чијег је равног крова спуштено дуго и широко, бело филмско платно.

Било је то 1959, једне пролећне вечери.

Отац ме је подигао на рамена и одатле сам, преко стотинак људи, гледајући у то платно, посматрао низ колорних, цртаних филмова о Тому и Џерију! Кинопројектор је био монтиран на прозору биоскопа Војводина, који се налазио с преке стране двоспратне Закове куће!

Никада нисам био фасциниранији филмом него тог часа и током те представе.

Није ми сметало што је Том гонио Џерија у диновским димензијама, и није ми сметало што су при појачавању светла на филму, испод платна могли да се назру десетак прозора на Заковој кући.

И данас могу да у свести реконструишем тај визуелни спектакл, у центру родног града, да на неки начин чујем грају стотинак посматрача, који су живо учествовали у потерама и преокретима, смејали се френетично и аплаудирали на крају сваког од цртаћа.

Пошто сам рођен на стотинак метара од биоскопа *Војводине*, као дечак сам, све до селидбе у даљи крај града, често долазио у тај биоскоп. Биоскоп који не ради већ четврт века!

Пењао се дрвеним степеништем до спрата на којем се налазила кино сала а успут посматрао по зидовима полепљене десетине и десетине шарених плаката филмова који су били и прошли на великом екрану *Војводине*.

Велики њлави њуш, *До њоследњеј даха*, *За шаку долара*, *Пошћанска кочија*, *Блајо Сијера Мадре*, *Продавачица љубилица*, *Један дан живојш*, *Скујљачи њерја...* – све сам то недавно проверио, када је због неког перформанса на три сата откључан стари биоскоп, и нас тридесетак дошло горе, у некадашњи филмски рај, да фол посматрамо перформанс. Слутим, међу нама буди речено, да већину перформанс ни најмање није интересовао, него су хтели да види како биоскоп *Војводина* изгледа данас, после четврт века паузе у раду!

Могу да саопштим: – Све је очувано под финим слојем прашине, аутентично, онако како је некад било.

Ушао сам у салу гледалишта, вратио се у аулу чекаонице и загледао се у шарене плакате филмова из 60-их и 70-их го-

дина прошлог века. Сви су били и даље ту, као да сам времепловом стигао у време од пре пола века!

А пошто сам се времепловом пребацио у тај чудесни простор, сетих се како смо сестра и ја гледали спектакуларну *Клеопајру* Џозефа Манкјевича.!

Давала се недељом, на матинеу од 10 сати.

Кренули смо пешице и покасно, и стигли у 10 и пет минута касније!

Пустили су нас у салу уз напомену да има места само у првом реду.

И тако смо сестра Буба и ја два часа провели испод гигантског платна, кривећи мале вратове и посматрајући Лиз Тејлор, Ричарда Бартона и Рекса Харисона из најневероватније позиције.

Ко зна колико сам филмова видео у Војводини, из свих могућих редова, увече и по матинеима, свакако је то по броју одгледаних филмова, први биоскоп у целом мом животу.

Ипак, хајдемо до биоскопа *Звезде*, који је од *Војводине* удаљен не више од двесто метара. Данас је ту омладински културни центар *Ајоло*, али легендарну *Звезду* и представе у њој памте не само најстарији Панчевци, него и љубитељи филма у целој бившој Југославији, па и шире, свуда где је приказиван филм Слободана Шијана *Маршоници тирче по-часни круї*. У старој сали биоскопа *Звезда*, наиме, снимљена је сцена култног филма, у којој Ђенка после „поновног отварања биоскопа“, приказује „тон филм“ са Јелисаветом Сабљић која свира клавир. У једној својој доста давној причи, коју сам објавио у титоградском књижевном часопису *Овдје*, описао сам сцене стицања раних сексуалних искустава, на балкону тог чудесног биоскопа. Иначе, на степеници пред његовим вратима вазда је стојао средовечан продавац семенки у браон кожном мантилу, са каубојским шеширом на глави, у цинсу, црнопут, с мекси-брчићима који је овако рекламирао своју робу: – Вруће, вруће, има од јуче! А онда би додао тишим гласом: – Има и од прекјуче. И још најтишим: – Има и од накјуче.

Уживао сам да слушам ту његову рекламу и антирекламу, пре него бих са другарима ушао у *Звезду*.

Звезда је био биоскоп скандинавских порнића и талијанских шпагети вестерна!

А кад смо код шпагетија, сличан репертоар је имао и биоскоп *Србија*, у тзв. Горњем граду, где су филмове гледали пре свега паори, полусељаци и њихови потомци. И ја сам ту, веома ретко, гледао представе, њушкајући успут мирис сена, коња, сламе, обора, врежа парадајза, мирис кукурузног зрна и зрна пшенице... Кад је укинут, ма непосредно после укидања, биоскоп је одлетео у ваздух, заједно са оближњом месном заједницом. Говоркало се о експлозији гаса, о тероризму, о случајној несрећи итд. али никада нисмо дознали шта се уствари догодило.

На сасвим опречном делу града налазио се биоскоп *Морава*, на углу који су грађани звали, а и данас зову: Црна мачка. Име је ћошак добио по кафани, састајалишту физичких радника и пропалица, а биоскоп је као и биоскоп *Србија* затворен почетком 80-их. Данас је тамо некакав магацин. Наша основна школа, налазила се са друге стране улице. Овај биоскоп је за мене незабораван, јер сам у њему, у јесен 1965. одведен са својим школским разредом и још неколико шестих разреда, посматрао Петровићев омнибус *Три*, један од најбољих југословенских и српских филмова свих времена. Гледајући *Три*, по први пут сам схватио да филм може бити невероватно упечатљиво уметничко дело и годинама сам био у стању, као и сада, уосталом, да призовем емоције искрсле приликом посматрања првог дела филма – на железничкој станици и Перовићево: Веррррраааа! Верррра! И моменат његовог стрељања у *знаку априла*; и сцене из другог дела филма снимљене на Скадарском језеру, током којих Бата и његов пријатељ партизан беже од немачког авиона и митраљирања; као и поглед Сенке Велетанлић Петровић са прозора, у последњем делу Петровићевог ремек дела, насталог по одличним ратним причама Антонија Исаковића.

Последњи биоскоп о којем бих да говорим у овој причи, где сваки и најмањи детаљ не мора одговарати историјској

истини, мада је тачан у једном *вишем смислу*, најелитнији је биоскоп у мом родном граду – *Дом културе*.

Ту сам гледао највише уметничких филмова, али је то у суштини било некад, некад давно. Не само у прошлом веку, него и у прошлом миленијуму. Данас, како сам рекао, у овом *Дому* врло ретко иду филмови, било као бесплатни серијали посвећени великим кинематографијама, било као „извештаји“ филског селектора, мог друга Раше, са актуелног београдског Феста.

Недавно сам ту поново гледао *Виридијану*, током Дана шпанског филма, рецимо, и видео да Буњуелов филм на мене више не оставља магични утисак какав је имао више од тридесет година, утисак и даље живахан у сећањима на премијерну пројекцију.

Укратко у *Дому културе* сам гледао и изборе филмова са београдског Феста, често се трудећи да своје пријатеље, љубитеље жанровских филмова, а пре свега вестерна, привучем на гледање уметничког филма, у време првих гимназијских корака. Тако сам их одвукао и на премијеру Кјубрикове *Одисеје у свемиру 2001*.

Сви знате тај величанствени филм – сада - али тада, док сам у полупразном гледалишту седео крај својих другара и посматрао фотографије којима се филм отвара, он је био апсолутна загонетка за мене, за моје другаре, за публику.

Прва, друга, трећа фотографија, пета, десета ... у једном моменту неко из публике тихо је упитао: - Па колико ових фотографија има? Мој другар и данашњи кум Бошко је као из топа одговорио на сав глас: 2001! Што је изазвало салве смеха збуњених, и необичним почетком *Одисеје узнемирених*, гледалаца...

Тај његов одговор ме и сад засмејава, а када мислим на сва филмска остварења виђена у *Дому културе*, не могу за крај ове профилмске повести а да се не сетим и премијере Бертолучијевог *Последњеј шанџа у Паризу*.

Седео сам крај две бакице. Врло старе и прастаре старе. И док је Марлон Брандо, с леђа обљубљивао Марију Шнајдер, чуо сам, како обе бакице, узбуђено дишу и уздишу, ди-

шу и предишу у дуету, вероватно не могући да поверују у Бертолучијеву редитељску слободу!

Јер филм је пре свега, за мене, визуелна и смисаона слобода.

Добро, слажете се са мном или не. Али...

Али то име, та енигма: Бурц Калифа! Бурц Калифа! – па шта је то!?

И откуд сада, на крају повести о филму, као и на почетку?

КЕЈЦ

Кејц¹ и ја ноћас смо баш заглавили. Нисам спавао ни два сата, а ево, петлови већ кукуричу. Наравно, наставићу ја да спавам, али ми та ноћна бдења и разговори баш не требају. После њих останем у кревету до подне, а кад се пробудим нервозан сам и кајем се што сам себи дозволио да још једном заглавим. Пола дана ми је упропашћено, и то оно најдрагоценије, преподневно време, кад треба обавити најважније послове на фарми. Добро, кокошке неће поцркати, ноћас у три сата, пре него што сам легао, отишао сам до хангара и насуо им храну и воду. Нису оне пробделе ноћ с Кејцом, заспале су већ у сумрак и сада одморне и орне кокодачу и кљуцају храну. Та симфонија пробуђеног кокошињаца меша се сада с Кејцовим гласом. Иако су ово само сећања на наш ноћашњи разговор, ја га чујем, јер разговарали смо пре само два сата. Час превлада Кејцов глас, час кокошињац. Не кокодачу оне баш све одједном, свих три хиљаде, али нема ни паузе у том чаврљању. Мени оно личи на оно испробавање инструмената у оркестру, пре него што се зачују звуци ловачког рога на почетку симфоније. Ту-ту-ту-тууу, ту-ту-ту-тууу, ту-ту-ту-тууу... Добро је што то неће трајати дуго, јер када се наједу и напију, кокошке ће мало да се смире, а Кејца ћу некако, бар привремено, потиснути у заборав. Поново ћу заспати.

Ипак се ту успоставља неки ритам. Ево, полако га и сада хватам. Петлови су много досаднији, јер је размак између појединачних оглашавања неупоредиво већи. Наравно, није већи од пар секунди, али је довољно дуг да свако следеће кукурикање направи зарез у мозгу. Има их тачно педесет пет и држим их само да би кокошкама одржавали кондицију. Што се тиче јаја, потпуно су, као што се зна, непродук-

тивни. Све у свему, безнадежни су и најрадије бих да их по-кољем. Кукуруичу најмање један сат и не би се могло рећи да сам равнодушан према том њиховом везирском понашању у кокошијем харему. С петловима постоји и један додатан проблем: они својим оглашавањем не показују само ко је гавзда у кокошињцу, већ то јављају и петловима на другим фармама. Због тога њихово јутарње кукурикање увек потраје дуже него што би стварно требало. И када се смире довољно је да се с неке удаљене фарме огласи један једини петао па да још неколико пута понове последњи став своје симфоније. Као да су позвани на бис па сад нашепурени изводе свој најгромогласнији крешендо. Замишљам како се у неким државама с развијеним живинарством сви петлови те државе ланчано дозивају. Као да једни другима шаљу неке поруке, сличне порукама које су некада Индијанци слали сигналним ватрама.

И поред тога што с њим трошим своје драгоцено време, волим да се дружим с Кејдом. Појављује се изненада, обично после поноћи. Зачујем мотор аутомобила и знам да је то он. Одмах одем до фрижидера и извадим два црна гиниса. Кејд ме већ из дворишта дозива, пита да ли сам ту, а ја му бацам једну конзерву чим се појави на вратима. Он је хвата и одмах отвара. Воли да пена зашишти и, као у једном холивудском филму, слије се низ руку. Прво пиво увек попије с ногу. У клубу је попио неколико вискија, па му сад прија пиво. Ја своје не пијем тако брзо. Одмах вадим другу конзерву из фрижидера и стављам је на ниски сто на који је Кејд већ ставио ноге обуване у мокасине или каубојске чизме. Тек онда отварам своју конзерву. Седнем и ја у фотељу, бацим ноге на сто. Тако сам, бар што се тиче седења, равноправан с Кејдом.

Кејд код мене увек долази после провода у неком клубу. Иако је ожењен, готово никада на та места не излази с Патришом. Он и она живе у две куће, он у огромној вили на брду, она у скромнијој вили при дну улице. Ни у куповине не иду заједно, али кад иду, увек се држе за руке. Очигледно, мало кад и ручају заједно. Опет, када се појаве у јавно-

сти, такође се држе за руке. Ипак је то љубав. Покушали су на почетку да живе у његовој вили, па у њеној, а онда се испоставило да им је обома природа сложенија него што је на први поглед изгледало.

Рад на фарми завршава се крајем дана, када и кокошке за-спу, па ће се неко питати како неко као ја проводи вечери. Овде, на периферији Глендејла, мало се шта дешава, нема ноћног живота, нема ни занимљивих људи. Ипак понекад одем до крчме на раскршћу, попијем виски или пиво с фар-мерима, попричам с њима о пословима. Људи у Глендејлу не свраћају баш једни другима у куће, па је крчма добро ме-сто да се видимо. Понекад попијем коју више и тетурам док се пред поноћ враћам кући. То ми добро дође, пошто после тога брзо заспим. Сањам пустињу прекривену јајима и небо испуњено кокошјим перјем. У сну се то перје понекад тако заковитла да прети да ће ме угушити. Ипак, увек се у по-следњи час пробудим, с криком чији одјек чујем док седим у кревету, ознојен и сав уздрхтао. Када се мало смирим, одем до купатила, умијем се, погледам се у огледалу.

Али већину вечери остајем у кући. Имам телевизор с нај-већим екраном, гледам филмове, Опру Винфри, приче из Холивуда, кад игра Сакраменто, и утакмице НБА лиге. Под-разумева се да обожавам Дивца и Стојаковића. Мој покојни деда дошао је у Калифорнију из њиховог краја. Нервирају ме њихови промашаји, али увек им на крају опростим. По-ред граорки и деде с граоркама на једној великој фотографи-ји, урамљеној и обешеној изнад телевизора, њих двојица је-дина су моја веза с постојбином. Видим на њиховим лици-ма како им тешко пада сваки промашени кош. Такав сам и ја, осећам да сам у себи сачувао неки ген који и они имају. Добро је што Сакраменто најчешће добија утакмице, иначе бих био још несрећнији.

Ипак, највише вечерњег времена проводим с Опром Винфри и њеним гостима, уз приче из Холивуда. Донекле је то и природно, јер Холивуд је тако близу, нема до њега ни тридесет миља. Никада нисам у њему био, нисам ни осетио жељу да одем, јер имам га сваке вечери на екрану. Холивуд

је моја преокупација још из младићких година. Наследио сам је од оца, као што сам од њега наследио и фарму. Пратим животе филмских звезда, редитеља, сценариста, њихове хирове и брачне прилике, успостављене и раскинуте љубавне везе, успоне и падове у каријери. То је свет с којим живим, макар посредно, преко великог блештавог екрана. Холивуд и кокошињац, то је мој свет.

С Кејџом понекад, ма колико то изгледало невероватно, причам и о фарми. Тврдим да о кокошкама разговарамо чешће него о његовој каријери. Најчешће је то зезање на мој рачун, али понекад причамо и озбиљно. Интересује га њихово понашање у различитим периодима дана, однос према петловима, продуктивност када су јаја у питању. Пита ме и чиме их храним, а ја му онда набрајам састојке своје специјалне хранљиве смесе: кукурузно, пшенично и јечмено брашно, млевена шаргарепа, детелина, минерали, витамини, песак, све у строгим процентима. Наравно, те проценте никада му не одајем. Најбоља јаја дају оне велике граорке. Јаја из којих су се излегли њихови преци деда је донео из своје постојбине. Држим их одвојено од осталих кокошију, имају неколико својих петлова и не дозвољавам да се паре с осталима. Њихова јаја су најкрупнија а жуманца тамнонаранџаста.

Кејџ код мене долази и због јаја. Кад год ме посети спакујем му десет картона са по тридесет комада, увек оних које су снеле граорке. Питање плаћања никада се не поставља, јер Кејџ никада не остаје дужан. Плаћа дупло и на време. Претпостављам да јаја купује и за Патришу и да обоје сваког јутра и у предвечерје пију по једно или два пресна. Њихова професија захтева одржавање чистог гласа, због тога пију пресна јаја. За Патришу не знам, али Кејџ воли и кајгану на сланини, посуту одозго љутом млевеном паприком. Понекад му је правим у три после поноћи. Каже да су му то најслађи оброци. Ја му кажем да је кајгана таква зато што су јаја од граорки.

Кад одлази, четири картона понесе до кола он, а шест понесем ја, не само да бих му помогао, него и да бих видео ко-

ла која сада вози. Понекад је то нека бесна нова марка, а понекад славни олдсмобил из неке мале серије. Нисам просто веровао својим очима када је код мене дошао у Алфа Ромеу 6 Ц Гранспорт из 1930, црвеном двоседу са жицама на точковима уместо фелни. Никловани браник, лајсне и ручке, тапацирунг од првокласне црне коже, резервни точак причвршћен на врата пртљажника... Наравно, подигао је хаубу да видим огромни шестоцилиндрични мотор, а онда ме је позвао да се провозамо. Возио је неколико миља, не тако брзо, јер олдсмобили се не могу мерити с новим брзим машинама. Видео сам како је одушевљен што вози тог елегантног седамдесетогодишњака. Повремено би ме погледао да се увери да му се дивим. Ја сам му се дивио. У пртљажнику није било места за десет картона, па сам два вратио у кућу. То ми и одговара, јер ће Кејд тако пре поново да сврати.

Сви причају да Кејд воли брзу ноћну вожњу и да после одласка из неког клуба сам седа у свој бесни ауто и излази на аутопут, да вози сто педесет миља на сат. Не знају да Кејд у ствари долази код мене. Јесте, он тих тридесет миља пређе брзо, али није то она егзибиционистичка вожња због саме вожње, коју тако воле богати момци. Свраћа обично два пута месечно. Последњих неколико месеци свраћао је ређе, јер је био у пустињи. Те његове боравке у пустињи ја називам одласцима на терен. Иначе, када се врати с терена, увек је другачији, али увек се види да се зажелео мене и мога кокошињаца. Иако је хангар удаљен педесетак метара, мирис ђубрета помало допире и до куће. Ја то не осећам, што не значи да не осећа Кејд. Видим то по његовом киселом изразу лица, али брзо се и он навикне. Примећујем чак да му то помало и прија, као да је од тог мириса постао зависан.

Прича ми понекад о својим пословима на терену, често о своме шефу, а најчешће о лепим женама. Треба ли уопште помињати колико жене обожавају Кејда? Није неки лепотан, али ето, има ону привлачну мушку жицу која око њега окупља харем. Можете замислити колико се жена врти у тим његовим великим пословима, можда више него што ја имам кокошака. То не значи да је Кејд неки незајажљиви сексуал-

ни манијак. Мада воли да привлачи жене, ипак је он брачни човек. Па само је с Патришом већ шест година у браку. Види се да се воле, само их је тешко видети заједно. И даље он у клубове излази с другарима, а она с пријатељицама.

Воли да ми прича о женама које му се удварају. То и мени много значи, јер телевизија даје врло мало информација о радовима на терену. Видим да у том ковању своје љубавничке славе Кејџ помало и претерује. Каже ми како је на свом последњем терену замајавао десет лепотица, све време поклањајући највише пажње једној не баш лепој и не баш младој, само десет година од њега млађој, удатој жени. Могу да замислим како је оних десет лепотица пиздело од љубоморе. Био је и према њима пажљив када би му се приближиле. Није ниједног часа затварао врата њихових слатких жеља, али сутрадан би цео сат седео с оном женом, а предвече би заједно шетали по пустињи.

Има Кејџ и неке своје комплексе. Последњих годину-две почео је да ћелави, а не може на то да се навикне. Лепе му уметке на записке па онда све заједно фарбају. Када га поиздаље погледаш, не примећује се никакав крпеж. Прилично, дакле, троши на одржавање старог, или боље рећи младог изгледа. Ипак, у клуб понекад одлази и без улепшавања фризуре. Такав долази и код мене. Мени нимало не смета што ћелави, ја то не бих ни приметио да ми он није рекао. Шта ја да за себе кажем!? Истих смо година, а од њега сам ћелавији. Никада се нисам супротстављао тој наследној напаст. Не знам зашто се Кејџ толико труди око своје косе. Ваљда зна да ће једног дана морати да одустане од тога. Он свој посао толико воли да ће га вероватно обављати и са шездесет и седамдесет година. Неће тада моћи да носи перику или оне уметке.

Понекад, кажем, одемо и до мога кокошињаца. Понесемо увек по конзерву пива, упалим светла око стазе која води до хангара и у самом хангару. Кокошињац обично посећујемо када заглавимо до зоре, када се кокошке и петлови већ пробуде. Петлови наравно кукуричу, пре тога протежу крила, кокошке такође протежу крила, кокодачу и кљуцају храну.

Јаја још нема, биће их тек од девет пре подне. Решеткаста подлога на којој кокошке стоје мало је нагнута, па се јаја скотрљају до олука из којих их купим и стављам у плетене корпе. Касније ћу их разврстати по величини и сложити у картоне. Понеко јаје затекнем и предвече, када чистим кокошињац. То је наравно најгори посао око кокошака, али мора да се обави. И на ђубрету добро зарадим. Купују га за одржавање цвећа. Колико само у Лос Анђелесу има цвећа! По неколико врећа ђубрета у пролеће и у јесен купи и Кејџ.

Док кокошкама сипам храну и воду, Кејџ се распитује о њиховом животу, или ми прича о Патриши. Једне ноћи каже ми да ће се од ње развести. Још је воли, воли и она њега, али дошло је време за разлаз. Она не може да прихвати неке његове навике, њега нервира њено ћутање. Никада му се ни на шта не жали, не реагује ни када је он повреди. Ја не могу да схватим како може да напусти тог анђела, али наравно, то му не кажем. Нећу да се мешам, ипак је он Кејџ, а ја обичан фармер који се никада није женио.

Знам ја одавно да је њихов брак у кризи и да се последњих месеци полујавно виђа с Лизом Присли. Колико је Патриша префињенија особа од те Лизе, мени и много лепша. И шта Лиза, осим свога славног презимена, може да му понуди? Али кад Лизу ипак мора да помене, Кејџ ме убеђује да је она снажна, самоуверена личност, можда самоуверенија и од Патрише. Па не бих рекао, тако бих желео да му одговорим, али углавном не кажем ништа. Патриша ће за мене увек бити идеална жена за Кејџа.

Ипак, када је следећи пут дошао одлучио сам да му, овде, у кокошињцу, нешто кажем.

– Знаш, Кејџ, дозволићу ти да се мало проведеш с том Лизом, али очекујем да се за неколико месеци вратиш Патриши.

Кејџ је наравно изненађен овом мојом реченицом и тоном којим је изречена. Наслонио се обема рукама на ограду кокошињца па ме гледа одоздо, искоса. Како ја то могу да нешто њему „дозвољавам“ и да нешто од њега „очекујем“? Неко време ћути, гледа кокошке, нешто ме затим пита о једној главнатој граорки, али ми онда, после још мало ћута-

ња, каже да је између њега и Патрише све готово и да ја у ствари њега, а поготову Патришу, не познајем толико да бих било шта од њих очекивао.

Не зна он колико их ја добро познајем. Ја му то не кажем, а волео бих када бих могао да га подсетим на време када је био „диваљ у срцу“ и када је у једном старом шевролету одбегао у пустињу с оном високом и плавом девојком, када је због љубави био спреман да убије. Или да га подсетим на оно пролеће када је извукао главни добитак на лутрији и када је с једном лепом и паметном, али њему потпуно непознатом девојком, после једне њене мале услуге, поделио милионе. Штавише, био је толико великодушан да је хтео да се том девојком ожени. Хтео сам да га подсетим на његову племенитост. Зар је Патриша не заслужује!?

Као да ми чита мисли, Кејџ наставља да ме уверава како је његов растанак с Патришом неизбежан, говори ми о ономе што и ја знам о свету у којем њих двоје живе. Када се мушкарац и жена баве послом којим се баве он и Патриша, шест година брака није мало. И каже како не могу да претпоставим колико је ту жена, не само славних, него и оних које желе да постану славне, колико привлачних девојака међу помоћним особљем, међу секретарицама, па необичних и обичних девојака у клубовима у које одлази. Толики број лепотица уништава критеријуме женске лепоте. Не може се лепо Патришино лице носити са стотинама других, такође лепих лица. Каже да је и она у сличној позицији и да би ми то вероватно рекла када би имала прилику. Њу помамо спасава њена затвореност, каже Кејџ, и узима у руку једно јаје које је нека кокошка снела предвече, када су већ била покупљена јаја свих осталих.

– Хоћеш да ми кажеш да ти је Патриша била неверна? И мислиш да је мени лако да гледам сваког дана три хиљаде истих кокошака? – кажем ја, покушавајући овим другим питањем да окренем наш разговор на зезање, па макар то било и на мој рачун. Али Кејџ наставља своју причу.

– Не мислим да ми је неверна, а није то толико ни важно – каже Кејџ, дајући ми оно јаје. Ставља руке у цепове фар-

мерки, скупља мало рамена и иде полако испред мене. Није он само „диваљ у срцу“, спреман да због љубави убије, ни-ти само племенити добитник на лутрији, него је, каже, за протеклих двадесет година био и много тога другог. Каже ми да не могу ни да замислим шта он све носи у својој про-ћелавој глави.

Оно јаје ставио сам у џеп јакне и док Кејџ даље говори о неминовности разлаза с Патришом ја пролазим поред њега и настављам лагано ка другом крају кокошињаца. Не слажем се с његовим аргументима, мада ми прија то што се тако отворио, што мени, обичном фармеру, душу отвара један Кејџ. Слушам га пажљиво, али и посматрам свој кокоши-њац. Ако ми се у њему исповеда неко тако велик као што је Кејџ, можда то и није најгоре и најсмрадније место на све-ту. Кокошке упорно кљуцају храну и торочу, петлови кљуца-ју, шепуре се око кокошака и кукуричу. Зачује се повремено и неки петао с удаљене фарме. Пробудио се сав пернати свет.

– Ако ти то нешто значи, уверавам те да ја Патришу још увек волим – чујем како каже Кејџ.

Знам, из целе његове исповести видим да је он још увек воли. То мене највише и боли. Не желим ништа да чујем о Лизи Присли, избегава и Кејџ да је преда мном помиње, али да бих продужио овај разговор у кокошињцу, питам Кејџа где је упознао Лизу. Каже да су се упознали у клубу. Могао сам то и да претпоставим, како кћерка краља рокенрола да прође поред тог елитног клуба!? Да би оправдао своју нову везу, Кејџ ми поново говори како Лиза није лоша девојка, прилично је образована, има чврст карактер, не да се. Мени је после тога доста Лизе, па смишљам како да разговор окренем на другу тему.

– Пије ли пресна јаја? – питам Кејџа, и одмах се кајем због тога што сам нешто тако дрско изговорио.

Док сам га то питао ишао сам испред њега и нисам мо-гао да видим његово лице. Било се скоро разданило, кроз прозоре кокошињаца продирала је пригушена јутарња све-тлост, кокошке су све спорије кљуцале и петлови све мање

кукурикали. Знам да се моме пријатељу моје питање није допало. Али је очигледно и он желео да тај разговор завршимо.

– Ха, ха, немогућ си! Не знам. Морам да је убедим да почне да их пије. Њој нису неопходна, али убедићу је. Рећи ћу јој да најбоља јаја производи један мој пријатељ – рекао је док смо стајали на крају кокошињца. Зар није Кејџ мајстор своје професије!? Ко би осим њега тако одговорио на једно непријатно питање? Зато ја волим Кејџа, зато све могу да му опростим.

Пар минута касније растао сам се од Кејџа. Док је одлазио, приметио сам да су петлови престали да кукуричу. Одјуррио је у своје новом ролс-ројсу, махнувши ми пре кривине. Знам да се јаја у његовом пртљажнику неће разбити. Тако скупа кола имају изванредне амортизере, а и јаја, с чврстом жутобледобраон опном, добро су спакована. Полако сам ушао у кућу, изуо чизме, умио се, ушао у спаваћу собу и пао на кревет. Пре него што сам заспао, помислио сам: „Страшан тип је Кејџ, и као глумац и као личност. Волео бих да се с њим упознам.“

(Из књиге *Прво лице*, 2003)

---

¹ Мисли се на познатог америчког глумца Николаса Кејџа (Nicolas Cage). Кејџ (cage) на енглеском значи кавез. (Прим. аутора)

ХИЧКОК И ЈА

Све што ме занима је решење загонетке. Већ данима бавим се њоме, све више у мислима, предмет тајне није ми увек при руци. Чак, рекла бих, избегавам да се са њиме поново суочим, повећавајући тако изазов, као улог у коцки. Смутња је настала када сам се спремала да отуђим једну велику црну ташну која ме је верно служила читаве зиме. Не бих, наравно, помишљала да је бацим да јој се нису похабале вретенасте дршке, толико да је одједном постало неприлично изаћи са њоме међу свет: ташна је деловала поцепано, упркос томе што је мимо тих ручки са којих се кожа огулила, а на неким местима и просто нестала, и даље била лепа, очувана, готово нова. Поправка није долазила у обзир, јер нити је данас лако наћи ташнера, нити су његове услуге јевтине, па ми је рачуница говорила да је било боље да је се решим и купим нову ташну.

Испразнила сам, дакле, ташну да бих је бацила. Предмете из ње ставила сам на сто, као и увек зачуђена што их је толико много и без одговора на питање зашто носим све те ствари са собом. Зелене оловке, оне којом сам волела да пишем и коју сам вероватно изгубила или негде заборавила, није било у том инвентару потребних и непотребних ситница, од мобилног телефона и докумената, преко новчаника, до других оловака, цедуљица, визит-карата, бомбона, шнала. Окренула сам ташну наопако и протресла је ка поду да бих се уверила да ништа није остало у њеним бројним унутрашњим џеповима и шавовима. Тада је нешто зачекртало. Благ шум говорио је да је унутра још неки предмет. Можда нека алка или резервна копча, помислила сам. Села сам на столицу, ставила ташну на крило и завукла руку међу наборе њене поставе. Под меком тканином, прстима сам опипа-

ла облик оловке. Ако је то она зелена, омиљена, значи да није заувек нестала! Радосна нада покретала је моју слепу руку која је нестрпљиво тражила рупу у платну или неки одшивени део штепа, куда је оловка могла да склизне у утробу ташне.

*

– Како настају Ваши филмови? Када одлучите да снимите неки филм, имате ли само почетну идеју или располажете готовом причом од почетка до краја? Такво некакво питање поставио је новинар Хичкоку у једном документарцу који сам пре много година гледала на телевизији. Генијални дебелко се завалио у фотељу и сталожено рекао: – Понекад знам само почетак филма, каткад детаљно целу причу, а догоди се и да ми је познат само крај.

Уобичајено питање о томе како настаје једно дело добило је класичан одговор који је могао да потекне из уста било ког уметника. Уследили су кратки одломци из филмова *Невоље с Харијем*, *Вршоловица*, *Криво ойшужен...* А онда је Хичкок рекао и како у стварању филма често полази од неке загонетке, од тајанственог убиства; одгонетајући тајну, плете причу коју ни сам у почетку није имао у глави. Понекад му се деси да загонетку не може да реши и тада напусти идеју о том филму, признао је. Широко се осмехнуо и, као да се поверава, испричао како је полазиште за један његов несуђени филм била сцена леша пронађеног у пртљажнику аутомобила. Ништа необично, чак ни много оригинално, рекло би се. Али, ствар је била у томе што је Хичкок замислио да се леш обретне у новом аутомобилу чија фабричка монтажа се, од почетка до краја, у сваком детаљу, одвија пред камерама. Како се мртво људско тело, ипак, нашло у пртљажнику, то ни поред све маште никако није могао да реши и – одустао је од филма.

*

Поново сам извукла поставу ташне и погледала пажљиво сваки њен цеп, сваки шав. Нигде није било ни најмање

рупе. Упала сам све лампе у соби, села испред једне, и сада већ прилично збуњена стала да, сантиметар по сантиметар, опипавам читаву површину унутрашње меке тканине, затим једнако детаљно да истражујем празне преграде за новчаник, за мобилни телефон, за кључеве и да полако тражим отвор на ушицима два патент-затварача и на штеповима. Ништа. Не знам колико сам пута поновила претраживање почевши од крајева глупих, подераних ручки које су ненадано постале криве за настали кошмар, када сам морала себи да признам да је ташна изнутра била беспрекорно сашивена, да није било прореза кроз који је могла да склизне ни укосница. Можда је онај ко је шио ташну случајно заборавио унутра своју оловку и она је остала тако унутра испод поставе, синило ми је. Та мисао донела ми је олакшање. Чинило ми се да сам на домаку решења загонетке. Ободрена, драгу зелену оловку сам још једном прежалила.

Узела сам маказе, прорезала рупу наред платна и завукла унутра палац и кажипрст. Држећи оловку обавијену поставом, другом шаком сам је привукла ка прстима загнућеним унутра и извукла је. Била је то моја зелена оловка. Дуго сам гледала у њу, као хипнотисана, као да пиљим у сабласт, када ми се учинило да Хичкокова сенка промиче зидом. Зграбила сам ташну и однела је у плакар. Нисам је бацила да бих је, када год имам снаге, воље и наде, изнова претресала тражећи отвор кроз који је оловка могла да упадне. Што се Хичкока тиче, почела сам редовно да позајмљујем из видеотеке његове филмове и да их поново гледам с највећим уживањем. Оне за које је имао решење загонетке.

Радимо оно што можемо, зар не?

С ТОБОМ БИ НАС БИЛО ДВОЈЕ

1936. је била стварно гадна година. Земљом је владала депресија. Фабрике су затварале своје капије. Велике компаније су пропадале. Људи су отпуштани с посла с мало наде да ће наћи неки други. Политичари су, ка' и вазда, кењали да ће бити боље, али ти дани нису били на видику. Бар не једној девојчици, плавих, невероватних очију, (ах, очи плаве топле као лето рано), танкој у струку као пешчани сат, са природно смеђом косом која вуче на плаво. Напомена за оне који не знају неке ствари: никад се није шминкала. Њој то није било потребно. Она је и без тога била савршена. Одевала се по последњој моди. Кад би прошла улицом, у нашем крају, свима је застајао дах. Она је то знала. Била је свесна своје лепоте, али никад се није правила важна. У сваком моменту могла је да рачуна на сваког од нас. Али, та је имала друге планове. Њен ум и тело тело тражили су друга узбуђења и друге авантуре. Као што знате, у западном Даласу тога није било. Бар не у толикој мери. Имам о њој да кажем још и ово: сећам се њених хаљина, свилених, које су тако добро пристајале уз њене савршене бокове. Волела је свилу изнад свега. Носила је и лети и зими. Једном јој се, кад је дувао ветар, а тај у западном Даласу зна понекад да буде гори од нас, сукња задигла високо, високо... Ми смо, (који то ми, кад на улици није било никог осим мене) стајали као укопани и гледали. Било је дивно и незаборавно. Она је покушавала да је спусти, мада се није трудила претерано. Оно што се ту могло видети, није се могло видети ни на једном другом месту. Дуге витке ноге, које се од колена благо шире у бедра обучена у чарапе од најфиније свиле, боје двогодишњег меда, са танким, ко стрела правим порубом, који се губи негде горе, где нисам смео да погледам. Живот ми је још

увек био нешто са чиме сам озбиљно рачунао. Живело ми се, без обзира што су се многе породице раздвајале да се више никад не сретну. Беше то време, кажем вам, кад су многима кола летела низ брдо и многи више нису желели да подметну леђа да их зауставе. До ђавола жена и деца, нека виде мало како је без мене, говорили су неки у очају и малодушности. Ја сам, признајем, стајао тако, као укопан, и гледао оно што ће ми заувек, а кад ја кажем заувек, ја тако и мислим, јер сам од оних који говоре оно што мисле, остати у сећању као нешто најлепше што може живом човеку да се деси.

Толико о Бони Паркер. О њој ће касније бити још речи, јер ово је прича о њој. Њу су сви волели а она је волела само једног човека. Тај се звао Клајд Бароу.

Бог је стварно био ОК кад је моју мајку научио да ми да то име. Кад сам је први пут срео рекао сам себи: Плавуше, као и цигаре, треба да троше само господа..

Тако смо почели да пљачкамо банке.

2

Једне вечери је у неком старом олдсмобилу, вероватно украденом, улетео на пумпу коју је држао мој отац. Никад ми није било јасно зашто је отац на њој губио време, јер да мајка није радила, тачније шила за неке торокуше из западног Даласа, које су биле пуне лове, не би имали од чега да живимо. Дакле, кад је улетео, мислила сам, неће се тај зауставити до фарме килавог Џоа, који није ни заслуживао да има бољу жену од оне коју има, као ни бољег сина од оног блентавог Зекараје, који нема храбрости да ме погледа у очи. Срце би му пукло кад бих му показала дупе, а о пичци може само да сања. Е, па тај Клајд који се као и сви његови презивао Бароу, улетео је, беше то у сами сумрак, на нашу пумпу да напуни резервоар бензина, наравно, с намером да не плати.

Не знам шта ми је било, те сам те вечери тати донела ручак. Изгледа да сам нешто била добре воље. Није да сам лоше

нарави, него ме просто мрзи да се бакћем с посуђем. До те мере мрзим кухињу да због тога ретко и једем. Отуд сам овако лепа. Понекад зрикнем у огледало, кажем тада себи: Нека, нека... Е, па тај Бароу, тада га још нисам звала Клајде, ни он мене Бебице, погледао ме је, онако, немарно, како се гледају они за које не бисте дали ни пет пара. Осврнула сам се око себе, али осим тате није било никог коме би такав поглед могао бити упућен, а упутити тати један такав поглед мислим да би био чист луксуз, јер тата то већ годинама не примећује. У браку човек огугла и на много горе ствари. Е, па, кад сам сконтала, иако ту није имало бог зна што да се конта, да сам ја та која има да отрпи ово незамисливо понижење, поглед који сам му после тога упутила он је сасвим добро разумео. Нећете ми веровати, очи су му биле оволике. Неки људи понекад тешко поверују у неке ствари. Следећи његов поглед био је друга прича. У форми питања које је више личило на вапај: Како би било да те ноћас провозам по околини. Погледај колико има месечине. Штета да се баца. Претпостављате, мој наредни поглед био је кратак: О, yes!

Села сам иза њега и ухватила га испод пазуха. Ох, није имао грамца сала на стомаку. Одјурили смо до првог мотела. Тамо смо одсели као сав нормалан свет. Неко време смо се бавили оним стварима које понекад добро дођу и онима који увек знају шта ће са собом. Утрљавали смо се и угуравали се и усисавали се и јебавали се, и што све не. Онда је и томе дошао крај. У ствари, дошао је крај његовој ерекцији. Колико сам била луда мислила сам да ћу се само тиме бавити целог живота.

Знате и сами, провинцијалци увек имају проблема са слободним временом, које је, признаћете, најлепше утуцати туцањем. Клајд Бароу, на моју велику жалост, више је волео да ради нешто друго. Увек кад бих се узбудила, имао је обичај да каже: Секс је прљава ствар, а ми смо, срећо моја, гос-по-да!

Слабост су му била лепа одела, лептир-машне, и затегнути кревети. Увек кад ми се хтело он би рекао, хајде да се мало провозамо. Можда сретнемо неког интересантног да га опљачкамо... Све је радио брзо, у свему је био најбржи, бр-

жи и од најбржег човека који се икад родио на овој јебеној планети, једино што је споро радио било је скидање панталона. Највише је уживао да ме гледа у доњем рубљу док пеглам, као и увек свиленом, с чарапама, неминовно свиленим, с малим чипкастим корсетићем, волео је да га тако зове, који се чуперак сасвим лепо видео јер оно што га је покривало није било ту да га сакрије...Могли смо да платимо да то неко други уради али, ето, он је волео да мене гледа како то радим. А како на овом свету није било ничег што не бих урадила за њега... Тако смо почели да пљачкамо банке.

3

Негде пред зору кад су птице замукле проговорило је оружје. Бони је већ била у колима. Клајд је требао да буде тамо али није. Трчао је преко брисаног простора. Никад их више нећу остављати далеко од улазних врата, само ако ово преживим. И баш док је то кресао себи у брк, погодио га је метак. Тачније, један од многих. Бони је вриснула а он се насмешио, што је требало да значи: Није то ништа, бејби. Огреботина. Онда су на ред дошли сви они меци о којима сам почео да причам. Укупно седамдесет седам, које су он и Бони поделили међу собом. Клајду је глава била у њеном крилу. Она му је пролазила руком кроз косу као никад дотад. Слутила је да то ради последњи пут. Никад се, признала је себи, није овако беспомоћно осећала. Живот који су тако волели напуштао их је у, за њих, најтежем часу. И то сад кад је требало да живе. Можда чак измисле и неко дете, Клајд је о томе понекад гњавио сатима. Све је то сад па-па-пало у воду. Таман кад смо постали успешни пословни људи, после толико банака, види ти сад ово! Избушени мецима, овде на овој јебеној фарми, где осим кромпировог цвета и понеког којота нема ничег другог – од оног што се у отменим кућама назива природом, иако се под тим најчешће подразумевају хреновке у трави и виски у глави. Него, нисам имала намеру о томе... присети се Бони.

Клајдова глава је још увек била у њеном крилу. Око њих су праштали меци онако како то само меци знају. Клајд је

дисао тешко, али је дисао. Погледа Бони којој очи беху као никад плаве и, чинило му се, као никад лепе. Опет су разговарали погледима, као онда, кад су се први пут срели.

– Бони, љубави моја...

– Да, драги

– Јеси ли ту? Не видим те...

– Јесам, љубави – истисну кроз зубе а очи јој се напунише сузама.

– Знам. Увек си била ту кад ми је било најтеже. И још нешто...

– ?

– Стално си лепша...

– Волела сам те... - и стисну усне да не зајеца.

– Знам, Бебице моја... Знам.

Из његових груди чуло се шиштање. Очи су му губиле сјај а прсти руке у којој је држао пиштољ полако се отворише и алатка испаде.

– Клајде, мили мој!

– Да... Беби... це...

– Напуштамо ли ми то једно друго?

– Срећом, не заувек.

– Како то мислиш?

– Увек постоји нешто што треба рећи кад за то дође време.

– Хоћеш да кажеш да нам никад више неће бити лепо као што нам је било.

– Готово је, Бебице... Пожели ми нешто лепо, ако већ није касно...

– Немој тако, љубави, знаш да никад нисам волела малодушне људе. Откад си ти постао такав?

– Откад сам мр...

Тада Бони схвати.

Недалеко одатле један човек, дежмекаст, сивог лица и ништа лепих очију, опрезно је прилазио. Држао је у руци пушку која се димила. Стао је изнад њих и отресао пепео на

Клајда. Њој то више није било важно. Губећи лагано свест она се сећала...

Тражила је нешто по пакетима на задњем седишту. Најзад извади фигурицу пастирице – од порцулана.

– Зар није дивна, љубави? Гледај, види јој се сваки нокат на руци. Невероватно!

– Лепа је – сложи се Клајд. – То са ноктима је невероватно. Никад не бих помислио да неко може тако нешто да изведе.

– Ма, кажем ти, бре...

Клајд је добовао прстима по волану. А онда укључи радио. Није тачно познавао крај у коме су се налазили и то га је нервирало. Из радија се чуло:

*О, гођи, гођи
из брижної срца
одајнај несиокојство мучно..*

– Мадам Батерфлај?

– Шта?

– Хоћеш ли крушку?

– Знаш да ме од ње боли стомак.

Бони загризе крушку, велику и сочну.

– Ммммммммм! Да знаш да је добра!

Престао је да добује по волану.

– Зашто, ипак, сутра не бисмо пробали да опљачкамо ону банку.

Нас двоје? Сами?

– Наравно.

Њој засијаше очи.

– Мислиш да можемо?

– Да.

– Без оно двоје?

– Да. Које двоје?

– Па... Хоћеш ли стварно мало крушке.

Клајд не одговори. Гледао је кроз прозор. На небу није било ниједног облачка. А најавили су кишу. Ако падне до

четири, идемо. Досад су увек погађали. Бони је мљацкала док је јела. Сок од крушке сливао јој се низ браду. Клајд се наже и покупи га језиком.

У даљини небо је полако сивело и почињао је ветар. Радио поче да крчи.

– Изгледа, имамо кишу, Бебице.

– Затвори прозор и пољуби ме – рече Бони.

Осећала је како је међу ногама пецка. Клајд је, изгледа, више него педантно покупио сок који јој је цурио низ браду.

– Има још једна крушка... Да је поделимо?

– Бебице, шта мислиш, хоће ли киша?

Радио је и даље крчао. Или је то био Сачмо.

Белешка о писцу

Т. Х. Раич, рођен је 1955. у Сегедину, на северу Бачке. Воли пиво, вестерне и (три тачке). Објавио је неколико књига, објавио би још више али не постизава. Живи на Карабурми (мирна Бачка) кад није на послу.

ЊИХАЛО С ТРАВЕ

Филм је ушао у мој живот остављајући одмах сензационалне утиске већ са рекламних плаката биоскопа „Браћа Стаменковић“. Најзначајнији од свих филмова које нисам гледала у том првом раздобљу био је „Њихало траве“. Све се одвијало на следећи начин: док су старији неписмени (а о писменима да и не говоримо) седели у биоскопској сали, млађи неписмени (међу којима сам била и сама) стајали су стрпљиво испред биоскопа загледи у одговарајући плакат. На њему је доминирао велики бели коњ уздигнут на задње ноге, а испод њега неки мали човек и још нешто округло. Претпостављам да је то било клатно. Коњ и човек су били на зеленој трави. Знајући из усменог предања за наслов филма чији сам плакат гледала, сматрала сам да се бели коњ зове Њихало, а пошто стоји на трави оправдано сам закључила да је име филма „Њихало с траве“. Када су из биоскопа изашли они који су филм гледали не само са плаката, него и у облику покретних слика, пренели су нам своје утиске дижући руке увис и вичући: Николаас, Николаас!

У личној реконструкцији дошла сам до основе филмске приче која је говорила о Њихалу, коњу који уме да прича и његовом сусрету са малим човеком Николасом који се, природно, у почетку плашио чаробног коња. Следећих дана сам се редовно гурала у гомили испред биоскопа, услед снажног утиска који је на мене оставио филм. Боравила бих пред плакатом и одлазила када се пројекција заврши. Филм се постепено развијао са плаката тако да су петог дана „гледања“ Николас и Њихало већ постали најбољи пријатљи који су на крају срећно одјездили преко зелених ливада.

Никада касније нисам гледала овај филм из чистог реперспекта према својој првој љубави на невиђено која је, као

што ће се видети, оставила трајне последице на мој однос према филмској уметности.

За мене је биоскоп постао светиња и никаквим стеченим искуствима и годинама нисам дозволила да разоре моју веру у истинитост онога што се на филмском платну дешава. Држећи се попут свих доследних догмата Тертулијанове сентенције „Credo quia absurdum“, ниједан лош филм, а било их је више, није успео да ме поколеба у мојој вери. Не мало, помогла ми је и природна способност да елиминишем из памћења све што ми не одговара, тако сам лоше филмове и њихову тенденцију да човеку кваре илузије безобзирно забрављала.

На велико искушење, међутим, ставиле су ме студије на позоришној академији. Иако су ме интересовали само позоришни предмети (све сам остало сматрала случајним пако-стима), била сам принуђена да полажем испите из филмских предмета што је претило да опасно угрози моје веровање у филмску илузију. Али, рећи ћу без колишњања, љубав је победила! Све што сам о филму учила, одмах после положеног испита темељно и заувек брисала сам из сећања. Тако сам постигла да још у време студија идем мирно у биоскоп, гледам спокојно филмове и верујем у сваки кадар, што ми је и био циљ.

Ови моји религиозно-филмски маневри пролазили су углавном непримећено, мада сам се два пута рискантно приближила томе да будем раскринкана.

Први од тих догађаја тицао се часа у оквиру којег је требало да гледамо филм Џона Карпентера „Ноћ вештица“ као поучни пример нових тенденција у америчкој редитељској школи. После гледања филма уследила је учена дискусија најеминентнијих зналаца са студентима. Док је трајала жива расправа о томе на који начин млади Карпентер поступа са филмским временом, мене је морилa само једна мисао. Да ли је убица остао жив? А ево зашто: на крају тог филма девојка успе да се спасе, у последњем часу дође и Доналд Плезенс (доктор задужен за патолошког убицу), пуца у свог пацијента, овај се стремкне са терасе на травњак... и све би

се ту лепо завршило да нису уследила два последња кадра. У првом од њих горепоменути доктор избечи своје ионако буљаве, плаве очи, а у следећем и последњем, на травњаку нигде никог, то јест – празно! Био је то крај филма. Час се наставио у сали за предавања и у тренутку када мене мучи питање где се део убица, испред зграде се сасвим смркло, а треба ићи кући. За оне који би хтели да се подсмехну толиком кукавичлуку прилажем додатно објашњење. Уколико неко не зна, Академија се налази веома далеко од града, преко Савског моста, на пустој пољани, такорећи иза табле „Добро дошли у Београд“, а у близини друма за аеродром. А шта је за једног Американца, па и патолошког убицу да седне у авион, одвезе се где год му се ћефне и после оде да летује, рецимо, на Хаваје. Дакле, све те непријатне околности приморале су ме да једном стручњаку за филм, не пратећи пажљиво умне диспуте и објашњења, поставим, као легитимно, студентско, следеће питање:

А је л’убица страдао на крају филма?

Стручњак ме је пажљиво прострелио мишијим очима на којима је титрао ироничан смешак, па ми се обратио у трећем лицу множине као да сам неки епизодни Индијанац:

Видим да је овде на неке Карпентер оставио снажан утисак.

Потом је дао реч следећем студенту, а да ме није удостојио никаквог одговора. После сам утврдила да су моје стрепње биле оправдане јер су касније снимљени и наставци истог филма све са, претпостављам, истим овим убицом у главној улози. Наравно да ми није ни на крај памети било да идем у биоскоп и потврђујем своје сумње.

Следећи догађај тиче се филма „Сталкер“ мог омиљеног редитеља Тарковског. Толико ме је био импресионирао овај филм да сам га гледала небројено пута, па сам на завршној години студија о њему написала и есеј. Био је то први, озбиљан есеј испуњен подацима, анализом, аргументима, али и одушевљењем. Професор ми је са опрезношћу вратио есеј рекавши да је то труд хвале вредан и да је лепо што ми се филм толико допао. На жалост, на разуме баш најбоље моје

излагање, такође не зна тачно где сам ја све о чему пишем у филму пронашла и, на крају крајева, има утисак да ми нисмо гледали исти филм. Ја сам се страховито увредила и одлучила да више никада ништа о филму не напишем са објективно-научног становишта пошто је оно код учених и зналаца пало у дубоку таму потпуног неразумевања.

После студија престале су да ме збуњују било какве амбиције стручно-филмског усмерења и тако сам најзад могла у складу и хармонији да одлазим у биоскоп препуштајући се свом апсолутном незнању, вери и љубави.

Из књиге „Црна Зелен“, Просвета, 1995.

НЕУСПЕЛИ ПОКУШАЈ ПОИСТОВЕЋЕЊА СА
СЕМОМ ПЕКИНПООМ,
РЕЖИСЕРОМ ФИЛМА „ДИВЉА ХОРДА“

Хтео бих да опет имам три године.

То сам помислио јутрос, гледајући се у огледалу. Не могу тачно да се сетим на кога сам лично. На себе сигурно нисам. Посматрам све са мучнином – рекао је једном приликом папа Сем – укључујући ту и моје лице у огледалу, сваког јутра када се пробудим. Заиста не би било лоше поново имати три године – ништа ми не би било јасно, био бих блажен – свеједно што бих изнова морао да проживим све те одласке, смрти, неспоразуме, познанства и разговоре, без љубави, да опет одгледам све те лоше филмове, без приче. Папа Сем је умео да прича причу.

После сам претурао по стану. Стари документи, упутства за употребу давно одбачених кућних апарата, писма, исечци из новина, комплети адвокатских часописа, породична фотографија на чијој полеђини пише: *Улицњ, лето 1960*. Рукопис ми није познат. На фотографији су:

– мој отац, млади армијски официр, висок, преплануо, као скинут са соцреалистичких плаката који су тих година убрзано излазили из моде;

– моја маман, ониска, темељна жена која се ретко смеје, а када то чини, показује *дијасџему*, размакнуте предње зубе (наследио сам то од ње), иначе већ тада познати адвокат.

Затим:

– мој брат, неколико година старији од мене, ученик првог разреда основне школе, необично висок за свој узраст (на оца) и сасвим светле, за породицу нетипичне боје косе, који у разговору, попут Француза, котрља глас *p*, и када каже добарrrр дан чини то необично симпатично;

– наша далека рођака Ирма С. која са нама летује и коју волим псећом љубављу трогодишњака;

– неки непознати средовечни човек, вероватно очев познаник и, наравно:

– ја, изгубљен у Ирмином наручју.

На снимку се назире врвеж мале, пренатрпане улцињске плаже, а тамо, негде изнад рамена фотографисаних особа (дакле, нас), виде се обриси старе тврђаве. Уобичајени призор са леговања једне у свему просечне грађанске породице која нема своју причу.

Колико је у међувремену прошло година, питао сам се тог раног недељног поподнева, док је над Новим Београдом цмиздрила досадна киша. Смог је притискао полумрачне улице без пролазника. Стан је зјапио хладан и заударео је на прљаве судове, на плесан књига, на прашак за гамад, на расушени намештај пун прашине. Мирис људи одавно је извтрио. Породица се распала пре него што је истекла последња ролна филма. Седео сам у соби и пиљио у Зид. Непријатни звук трења. Игла је стругала по грамофону, плоча Џони Мичел исцурила је још синоћ. Проклета Џони, мачка са најбољом колекцијом студијских музичара, укључујући и Источну и Западну обалу. Уопште ми није била потребна, после њеног гласа који је резао као сломљено стакло остао сам празан, неспособан да било шта учиним са собом, да се повежем, да изговорим макар једну разговетну реченицу. Папа Сем је то умео, упркос свему.

Ја нисам.

Некада пре, у сличним таквим данима, одлазио сам у Кинотеку. Затим сам престао. Сећам се како сам сасвим случајно открио то место у скрајнутој, али бучној улици. (Прекко пута су, галамећи, радници убацивали у камионе свежње-ве тек штампаних новина.) Куповао бих карте за матине и силазио у подрумску салу са прастарим пројектором који је неподношљиво зујао и редовно кидао истањену, избледелу траку. На улазу је стајао стари цепач карата, све посетиоце знао је по имену. Било нас је мало. Уз шкрипу столица аутсајдери су тонули у мрак.

Гледао сам неколико филмова заредом. Сасвим различити аутори, сасвим различита времена, глумци који су већ одавно мртви (њихова чежња за данима славе и сјаја толико је јака да допире и са друге стране), сасвим различити стилови, сасвим различите приче. Нисам памтио ништа појединачно – хаотична смеша сцена, призора, невезаних кадрова, реплика и неважних детаља разгризала ми је свест. Гужве на улицама, линчовања, потапања бродова, гола женска нога опружена преко ивице кревета, туче, катастрофе, слике природе, *jazz*-певачи у задимљеним баровима, судски процеси, магла на улицама, војничке команде, пожари, сентиментална растајања на киши, у сумрак, плинска светла, возови, хиподроми, напади на поштанске кочије, бокс-мечеви, телефонски позиви, коса светлост која цури кроз размакнуте ролетне запуштених детективских канцеларија, рекламе *by night*, сиротињске собе, затворске ћелије, сале за балове, дворци на брду, паркови, шуме, планине, пустиње, језера, лагуне, острва, хаџијенде, ранчеви, салуни, сеоске куће, актови, гладијатори, аутомобилске трке и судари, разбацана одећа, лешеви у базенима, невремена, суноврати, гримасе – ништа од свега тога нисам успевао да повежем. Сем Пекин-по јесте. Томе су претходили дани алкохолизоване измаглице, магма сећања, савладавање конфузије. Из гомиле набацаних кадрова, наизглед снимљених без икаквог реда и мимо сценарија, са монтажног стола излазила је беспрекорна прича. Хаос је, изгледа, био припитомљен. Слике су се слагале и израњале једна из друге као тонови у каквој добро одсвираној импровизацији. Знам, и сигуран сам у то, да не умем да изведем тако нешто. Када се, на крају дана, нађем у постељи, једино што је извесно јесте хрпа несређених призора. И несаница.

Остало је магла.

Стварно би било добро опет имати три године.

Подне је протекло упразно. Ништа нисам јео, једноставно, није ми се дало да петљам по кухињи препуној неопраног посуђа и мртвих бубашваба. Ионако сам ишао на вечеру код мојих познаница, песникиња које живе заједно. Из-

међу осталих, били су позвани: Мира Фурлан, Дино Менегин, Јасна Албала, Јан Мекјуен, Мирјана Карановић, Сава Дамјанов, Рики Ли Џонс, Миодраг Перишић, Стеван Шијачки, Предраг Марковић, Ева Перон, Роберт Мичам, Јовица Опачић, Војислав Деспотов, Бранка Криловић, Богдан Калафатовић, Божо Копривица, Раша Милић, Горан Белојевић, Љубица Арсић Панић, Доналд Бартелми, Светлана Слапшак, Доналд М. Томас, Лидија Поповић, Витомил Зупан – и нико од њих није дошао... Испред зграде, усамљен на клупи, неки дечак невешто је, али енергично и страшно, набадао акорде Диланове песме „Куцајући на божија врата“. И онда сам се сетио: ту песму сам први пут чуо у Пекинпоовом филму „Пат Гарет и Били Кид“.

Дочекао ме жагор лажне предусретљивости, колаж познатих и непознатих лица. Посетиоци су се мували по собама, измењивали поздраве и уобичајене реченице. Долазећи тамо надао сам се да ћу успети да се некако ушуњам и да у трпезарији слистим неколико спремљених тањира – данима нисам добро јео. План се, укратко, састојао у следећем: промрљати неколико конвенционалних фраза, наклопати се, сакрити се у библиотеку и листати књиге, потом, све то још једном поновити и, најзад, што неприметније нестати.

Ништа од свега тога. Текао је бескрајни, мрцварећи разговор о савршено занимљивим питањима: има ли постмодернизам право на патетику, да ли ће се Стонси икада распасти, може ли се указање *Десет божјих зајовести* редуковати на чињеницу да је Мојсије патио од реуме, и тако редом.

Нико није споменуо папа Сема, а баш сам био спремио један сјајан цитат: „Сви проблеми које сам исказао у филму јесу моји лични проблеми. Невоља је у томе што су они важили и за друге. То није увек лако препознати, јер су сви моји филмови траљаве реализације сјајних замисли. Оно што ја нисам успео да упропасти, докрајчили су продуценти, ти љигави емоционални евнуси, који са уметношћу немају три чисте.“ Добро је што нисам одао старог Сема, он заслужује боље друштво. Нико ме не би разумео, а било би претенциозно ако бих рекао да све то, у ствари, важи за мене.

Вино је, наравно, било топло и бљутаво. Излио сам га у лавабо. Однекуд се чула музика, али од галаме нисам могао ништа да разазнам. Већина придошлих, укључујући и мене, изгледала ми је некако покисло, као да су се управо склонили са пљуска. Безнадежно саркастични, млохави и полупразни градски интелектуалци, цедили су лоше научена општа места као мокру косу. Свет постаје бесполан, хермафродитски љигав, или је то, можда, случај са мном. Свеједно. Нисам пожелео никог од присутних. Питам се да ли то, данас, неко уопште више чини.

Ипак, стигао сам да упамтим неколико лица. (Подсећала су ме на кипове од пресне глине, на још неживеле ликове драма о лишености и импотенцији, на пуњене лутке неспособне да се домогну говора у првом лицу. Само такав говор би их искупио и потврдио да стварно постоје.)

Прва песникиња, храпавог гласа, мушкобањаста, *десна сџрана* у тој вези, жалила ми се како јој је уредник „Књижевне речи“ одбио нове песме. Већ данима ми је досађивала телефоном, захтевајући да коначно прикажем њене две збирке, *Подневно звоно* и *Време бола*, које нико није приметио. Из врло једноставног разлога, помислих: реч је о ђубрету. (Херкулови стубови једног дана ће попустити под теретом такве и сличне „поезије“). Када помислим да младе тополе расту само зато да би имбецили малтретирали хартију, замрси ми се памет.)

Њена пријатељица, *лева сџрана*, болесно прозрочна особа, која је умислила да поезија завршава са Блејком, Бернсом и Џоном Доном (баштован, фирмописац и лажов који је од наводне родбинске везе са Томасом Мором покушао да себи створи име), све време је покушавала да ме одвуче у страну. Када јој је то коначно успело, удавила ме је, као да смо на светој исповести. *Десна* је, наводно, више не воли, а болесно је љубоморна, све чешће је малтретира и више нема разумевања за њен неспорни, узгред буди речено, прилично сумњив еротски и језички талент. Мораће све то да прекине. Шта мислим о томе?

Ја? Ништа.

Романописац који никада није написао роман, нити је било ко од гостију с тог никад догођеног тулума могао да се сети да ли је, када и где, он било шта објавио, са презиром је говорио о традицији као о скупу промашених медиокритета непостојеће грађанске епохе (*бла, бла, бла, шрућ*) и препричавао нам фабулу свог новог романа. Нешто о појединцу кроз чију се биографију види судбина нашег века. Биће то сигурно дело епохалног значаја. Време је да односи у уметности буду успостављени на нов, прави и једино могућ начин.

Књижевни критичар, страствени пушач луле, неодмерен у усменим оценама, а смушен у писању, говорио ми је како управо чита *Хронику собе*. Занимљива, тамна и некако хотимично конфузна књига, која говори о неизговореном, о неизговорљивом, о ономе што се заправо не може рећи. Препознао сам и извесну женску особу, средње висине, средњих година и осредње каријере, чије сам име сретао по штампи и то у тачно одређеним приликама. Све време је ћутала. Покушавала је да се бави политиком. Људска права, дискриминација маргиналних социјалних група, положај младих и тако то. Доста се променила од времена када сам је последњи пут видео. Долазиле су године неуспешних дијета, редовних депилација наусница, безличних реферата и досадних конференција за штампу, повремених абортуса, без кајања (у првом лицу: „Немам времена да будем мајка!“), године хистеричних јавних наступа и кућне, усамљеничке депресије, године перверзно уредних фризура, строгих дијета и затезања коже лице, груди и дупета. Од амбициозне, увек помало круте и недуховите особе, која је код мене долазила на блиски сусрет прве врсте у паузама расправа о недемократском понашању, о медијима, о девијацијама праксе, о статусу савременог интелектуалца, о националном питању, о слободи, али и одговорности јавне речи, о новим токовима уметничког стваралаштва, о томе како нас види свет, о свему постојећем и непостојећем, остали су исти подочњаци, никотинизовани прсти и нервозни покрети. Бледи костим. Још један непријатни детаљ прошлости.

Глумили смо да се не познајемо. Била је далеко. Била је сувише далеко. (Помислио сам: како би било добро да опет имам три године, не бих био на овом безвезном месту, не бих морао да слушам свакојака наклапања, не бих морао да размишљам о глупостима, не бих морао ништа. Спавао бих у нечијем наручју. Био бих.)

Уредник издавачке куће пред стечајем покушавао је да нас убеди како лоше књиге и дугови нису оборили његову фирму, већ су то смислили неталентовани, а моћни псеудописци (политичари или цеховски гадови блиски политичарима) чије је рукописе годинама храбро и принципијелно одбијао. Имао је разлога да се жали, до сада је објавио само 36 књига.

Остарели рок музичар тврдио је да је отужни утицај Оријента сасвим, сасвим угушио праву музику: – Човече, више нема тржишта за нас, који год канал или станицу да окренем, чујем само зурле. Осећам се као фосил.

И ја сам покушао да кажем неколико речи, тек да ми не зарђа глас, нешто о причи која се заснива на реконструкцији избледеле породичне фотографије. Нико ме није слушао.

Где да пронађем добар разлог за причу о распаднутој породици (то се дотиче само мене), магли и папа Сему са којим никако не могу да се поистоветим, иако је он мој први, ултимативни избор. „Немам алиби“ – каже папа Сем – „седим за монтажним столом и покушавам да нешто исцедим из себе. На крају све испадне друкчије од почетне замисли, ако сам на почетку уопште имао било какву замисао.“

Богдан Калафатовић једини није могао доћи из врло оправданог разлога. Наиме, умро је пре две седмице, само два-три дана после изласка његовог есеја о Сему Пекинпоу у часопису „Филмске свеске“.

Умро је и Сем Пекинпо.

Када ми је дао тај часопис, у „Позоришној касини“, Богдан ми је рекао: – Време је да се и ти мало позабавиш маторим.

Били смо добрано пијани.

– Јеси ли гледао „Дивљу хорду“? – питао је Боки.

– Јесам, у војсци, три пута.

– Уметност се претвара у најобичнију технику – наста-вљао је Б. К. између две ватке. – Више нигде нема емоција. Људи више не воде љубав због обостраног задовољства, и због узајамног давања, јер, љубав је давање. Данас се то углавном ради због задовољења сопствене таштине, свако се бори за свој оргазам. Знаш, када сам први пут видео тај филм, укапирао сам да је направљен управо за мене. Сем Пекинпо ми је потврдио да је свет око нас тешки мрак. Сем воли једино усамљенике. Уколико било кога воли. Знаш ли зашто? Зато што знају исто што и он. И зато што је само њи-ма, хоћу рећи, само мени, све већ унапред јасно.

Узео је часопис са стола, отворио га и пронашао тражени пасус.

– Ево, прочитај наглас. Читао сам:

„Они више немају никаквих илузија, они оличавају гу-битничку авантуру из које се не извлачи никаква корист, осим чистог задовољства присуством у животу.“

– То и није тако лоше – рекао је Боки. – Бити усамљеник. Отпадник. Са сваким тренутком у којем се директно суоча-ваш са смрћу то задовољство расте. И када смрт у једном тренутку ипак наиђе, једноставно, мора наићи, она има сна-гу и интензитет чистог космичког оргазма. Васиона се у том часу контрахује као утерус. Читај даље:

„Бити са ону страну система боље је него бити у систему, будући да су отпадници и усамљеници у себи задржали основне моралне вредности (пријатељство, част, поштовање задате речи), док је систем потпуно етички дислоциран, дакле, без икаквих моралних врлина“ – прочитао сам и заћутао.

– Мали, пробај да пишеш такве приче – рекао је Богдан на крају.

Нисам му ништа одговорио. Могао сам то да му обећам, али нисам био сигуран да ли ћу дати лажно или право обе-ћање, напросто, нисам био довољно сигуран у себе. Сада ми је жао због тога, Боки је отишао и оставио ме да се петљам са Семом који је такође отишао. А зна се, увек одлазе они најбољи.

(„Дивља хорда“. Једног топлог, летњег поподнева, група дезертираних америчких војника ујახала је у мали тексашки погранични град, удаљен од војних постаја. Испод великог шатора, који је служио уместо градске већнице и цркве, локални свештеник придиковао је нешто о потреби уздржавања од световних искушења. Слушало га је свега неколико знојавих, лоше напудерисаних уседелица. Одметници су ушли у зграду железничке станице, разоружали чуваре и мирно опљачкали благајну. Доле, низ улицу, група дечака смејала се гледајући како колона црвених мрава прождире полумртву шкорпију. Онда је одјекнула експлозија. Заседа је, очигледно, била врло вешто припремљена. Пуцњеви. Покретање животиња. Крв. Тела погођена мецима падала су, у дугим кадровима смрти, на прашњав пут.

Хорда бежи у Мексико, где траје рат између побуњеника и владе. Прати је потеря коју предводи бивши пријатељ вође Бишопа. Збивања се компликују, а кулминирају у сцени масовног умирања. Сви главни јунаци искупљују свој живот одводећи са собом на онај свет десетине мртвих плаћеника. И ту је причи крај.)

Било је касно вече када сам се вратио кући.

Покушао сам да заспим. То ми је једино преостало, да побегнем у сан.

Несаница.

Већ годинама не могу мирно да спавам. Обично скрпим два-три сата испрекиданог сна. Устајем и ходам по мрачном стану. Слушам како пуцкета стари, расушени намештај. Кућни духови никако да се упокоје. Не знам ништа о себи. Баш ништа. Истина, поседујем неколико оскудних података које већ годинама исписујем по разноразним формуларима (извод из матичне књиге рођених, дипломе и уверења, здравствена књижица, буква, пасош, уверење о одслуженом војном року, риболовна дозвола, пријава сталног места боравка, лична карта и тако редом). Ти подаци би сасвим слободно могли припадати неком другом, не мени. Мислим на Сема док бележим властиту безначајност, промашеност и немоћ. Незанимљиву и празну биографију треба испунити детаљима из

несвакидашњих судбина, одсуство породичне приче надокнадити каквим добрим филмом, пронаћи додирне тачке између једноличности и узбуђења. Треба победити сопствену празнину, мада не могу без ње, сплин понекад зна да буде занимљивији од било каквог догађања. Успевам ли у томе? Наравно да не успевам. Зашто? Зато што то истински не желим. Постоји још неколико важних разлога. На пример?

На пример, на једној страни сам ја, на другој је режисер филма „Дивља хорда“, упокојени господин Сем Пекинпо који, за разлику од мене, уме да исприча причу. Мајстор покретних слика је отишао остављајући ми на кухињском столу следећу поруку:

„Мисли о себи. Већ сам рекао: – Ако се не покорите бићете сами на овом свету, што је на први поглед ужасно, али је у суштини о. к. Јер, ако се покориш, губиш властито обељежје и престајеш да будеш свој. Волим аутсајдере и усањенике и изражавам неку врсту кукавног саучешћа са свим протувама овог света.

Р. с. Доручак ти је у фрижидеру.“

Стојим бос на хладном кухињском поду. Град је мртав, као да уопште не дише, под лажним именом Нови Београд. Пустош купатила сасвим ме трезни. Враћам се у кревет и покушавам да се опустим. Склапам очи, мада знам да нећу заспати све до јутра. Тренирам за смрт...

Видим самог себе како, издвојен, после толико година, са неког несазнаног места у времену покушавам да нешто довикнем породичном скупу са фотографије. Упињем се да ме чују, вичем, али то је само шапат. Напор да са њима поделим било шта, макар само прегршт речи, макар само мало хладноће која је уследила после улцињског лета 1960. године остаје узалудан. Имам три године и врло сам стар. Сви су већ мртви, укључујући и ликове Сема Пекинпоа. Да, чак и они: њима је све до часа физичке смрти живот чиста екстаза, а пораз готово увек истинска победа. (Најзад, одлазим у касарну да под смрдљивим ћебе-том, у ускислом воњу спаваонице, пробдим још једну ноћ.)

Зовем их поименце. Отац је одсутно загледан у неку тачку изнад наших глава. Мајка ме, као и увек, једноставно не

чује. Брат је заокупљен играма у песку. Ирму С. више не могу дозвати. Непознати је нестао. Чак се ни ја не осврћем. Глас који ме дозива је туђ и не припада мени. Напољу је гњецава, влажна јесења тама, обала на којој је начињена фотографија је далеко и сасвим је опустела, ветар ствара пешчане пијавице, а вода, као и толико миленијума уназад, монотono наставља да подрива копно. Сем Пекинпо је умро. Заиста ми је жао: никада није дознао да сам гледао све његове филмове.

Улица низ коју смо последњи пут ишли заједно, тонула је у маглу. На скверу је била толико густа да смо се изгубили. Испустио сам прво очеву, затим мајчину руку. Шаптао сам у глуву ноћ, испод плинских, маглених светиљки, нико ме није чуо. Или нико није хтео да ми одговори. Ирма С. је умрла непуну годину после нашег летовања у Улцињу. Моја далека рођака је имала баршунасту, прозирну кожу и велике млечнобеле груди на које сам, кријући лице, у часовима страха и стида полагао главу. Спавали смо у истој соби. Обноћ, када би постала сигурна да су сви остали утонули у сан, Ирма је устајала, прилазила прозору и руком давала знак неком ко је чекао испред куће, заклоњен у вежи, притиснут чежњом и спарином претопле летње вечери. Непознати је тихо улазио и седао на кревет на којем га је чекала Ирма, спремна за љубав. Окретао сам се на другу страну, према Зиду, и заспивао. Вест о њеној смрти у забити далеког провинцијског места из ког је и моја маман кренула у освајање света примљена је у кругу наше породице, ако добро памтим, прилично равнодушно. – Тако је било суђено – рекао је неко. „Смрт је увек негде у близини лепоте“ – додао би, да је знао, покојни папа Сем.

Једне вечери, мора да је напољу била одвратна, лепљива магла, отац се спаковао и отишао. Данима сам зурio у његов пространи, испражњени ормар. Понекад бих се, тамо, у часовима нарасле самоће, завлачио и проводио сате. Све је недостајало: борбени ранац, тешке чизме, шаторско крило, униформе, шињели, шапке, опасачи, комесарска торба, брошуре за брзо учење марксизма, пиштољ. Тек после две зиме

схватио сам да се отац више никада неће вратити и да га, можда, више никада нећу видети.

Да, реч је о магли. Не о оној која се помоћу димних бомби и смрзнутог гаса може произвести у филмском студију. Овде је реч о правој магли. Појављивала се увек, на свим кључним местима моје лоше повезане биографије, која чак ни мени не говори ништа посебно; када је отишао отац, када сам последњи пут испратио Леду М. до куће, када сам једини пут уживо видео папа Сема. Некада сам вероватно имао три године. После је дошло досадно време свакодневице. Време разговора у којима нико никада не слуша а свако говори, и у којима је потребно присуство другог да би се боље пумпао сопствени *ego*. Обично сам седео и ћутао, не реагујући, мада сам често осећао мучнину, као да су ми се у стомаку легли пуноглавци. Могао сам написати причу о једној бизарној лезбијској љубави, о породичној фотографији, о романописцу који никада неће написати роман, о брату који се изгубио негде на граници Сомалије и Етиопије, тамо где бесни грађански рат. Написати, и ништа. Могао сам мислити о стварности, иако не знам шта је то. Могао сам говорити о свему оном што ми се дешава, али све је то већ толико пута виђено, и све би то било без везе, тако далеко од различитих истина папа Сема.

Породични стан постепено је опустео. Маман је увек живела у презенту. Није се обазирала на оно што се догодило, као да ништа пре овог часа, пре сада није постојало. У адвокатску канцеларију одлазила је рано изјутра и враћала се предвече. Понекад бих ишао тамо, претурао по прашњавим роло-полицама, и од листова судских аката који су чували описе неких давно заборављених, згаслих или решених истражних случајева, нетипичних спорова, ординарних прекршаја, огрешења о правду, различитих врста злочина (по жељи) и тако редом, и тако редом, правио папирне авионе. После пензионисања маман је престала да живи са мном и са братом. Отишла је на море. Понекад је посетим, обично једном годишње. Немамо о чему да разговарамо.

Магла је налегала на град као покривач од паперја, као ниски облак кроз који смо лутали, покушавајући да се некако искобељамо из улица које су се, под густом опсадом влаге, претварале у лавиринт. Сема Пекинпоа сам видео један једини пут у животу, средином 70-их, на Београдском филмском фестивалу. Док се, несигурним корацима – допуштајући да га нека пришипетља придржава, јер би се, иначе, пијан, скљокао као врећа – спуштао степеницама према пројекционој сали, утегнут у бели мантил у чијим је дубоким џеповима скривао металну дозу вотке, сигурно није имао појма да га посматрам. Ко зна о чему је мислио и да ли је знао име града у којем се налази. Сутрадан је, на предавању за студенте режије Београдске филмске академије, објашњавајући свој обрачун са светом, неколико пута поновио реч магла. Десетак година касније, у истој загушљивој сали, *jazz*-трубач Чет Бејкер, блиски, аутсајдерски сродник папа Сема, благо надуван, свирао је тако да сам имао утисак да пакује маглу. Користио се сасвим перфидним поступцима како би ми што дуже остао у сећању.

Ту сам, преко реке, на Новом Београду. Лако ћете ме пронаћи, уколико не залутате у магли.

Лежим у леденој постељи и покушавам да заспим. Сутрашњи дан протећи ће на исти начин као и толики дани пре њега. Седећу и посматраћу како се завршава још један непотребан, безличан, безразложан, празни скуп умртвљених секунди, минута и часова који, ипак, упркос свему, полако отичу ниушта. Господин Сем Пекинпо умро је 1985. године, сва је прилика од цирозе јетре. Да је жив, сигурно би се насмејао мом покушају да поводом њега напишем причу о себи. У Југославију је дошао још једном, 1977. У Истри је снимао филм „Гвоздени крст“. Том приликом је изјавио: „Мислим да сам пропустио још једну прилику да направим филм свог живота. Не марим превише, јер су једино пропуштене прилике праве прилике. Живот се састоји од пропуштених прилика, зато га тако кукавички волимо. А када неку од тих прилика реализујемо, значи да смо спремни за сандук.“

Стари добри папа Сем, умео је да за све пронађе праве речи. А шта ја да чиним?

Ништа. Седећу и очекивати. Било шта и било кога. Можда ћу добити писмо од брата. Последњи пут ми се јавио однекуд из Сахаре. Тамо је снимао документарни филм о демократији у једној управо ослобођеној афричкој држави, за пропагандне потребе нове Власти која је успела да угаси вишевековну мржњу два најбројнија племена. Трошкове је плаћала нека француска компанија за експлоатацију боксита. Писао је да су стално жедни и стално прљави, да се за новац ништа не може купити, да тражећи воду увек наилазе на слатине, да пију фалсификовани виски у неограниченим количинама, да се не купају данима, да одлазе у лов на змије и да до жена никако не могу доћи. Оне су табу, као Леда М.

Сањам, пред јутро, када је ноћ најгушћа, ипак савладан сном, после свега, рибарску мрежу пуну одрубљених људских глава, са гримасама равнодушја, како полуотвореним, водом испраним очима, мутно зуре у мене. И не знам шта то значи. Тек, будим се у зноју и дуго, узнемирен малопређашњим призором, зурим у мрак.

АЛЕН ДЕЛОН

Потрес и све се смешта на филмску траку.

Месецима је трака сечена на парчад као што се садистички или мазохистички сецкају фотографије из породичног албума када се разочарамо у породицу, из војске када она оде у историју, или брачне колекције када и брак постане историјски, међутим, пошто се парчићи траке споје, добијамо целину у којој гледалац разликује уводне линије, главног глумца или глумицу и епизодисте. Филм тече по класичном рецепту: заплет, врхунац, перипетија која траје и траје, расплет, нови заплет испред коначног расплета. Све до хепаиенда кога последњи кадрови претварају у делирични и тужни енд. Главни глумац је режисер, његов заменик и помоћник гледаоцима да се боље снађу кроз кадрове, Делон Ален.

Овај филм није фикција.

Није ни документаран.

Нема кинооператера и млаза из његовог пројектора, нема ни твога ни мога детињства, филмских плаката, нема великог платна. Нема нашминканих звезда и епизодиста, ефектних минијатуриста чије делање понекад пресудно одређује поједине сегменте, чак, целину. Рецимо, када епизодиста своје сабеседнику, такође епизодисти поверљиво каже: - Научници из Швајцарске налазе се надомак најсензационалнијег подухвата из области генетике. А овај му баритон одговори: - Моћна је генетска армада, пријатељу! Од њене моћи пуца ми глава. Има ли лека против пуцања главе?

Такве реченице обавезно хиперболизују значај кадра, логично и филма.

Реч филм овде је само поштапалица за стварно збивање.

Жена је умрла током абортуса.

Надрилекарки су дрхтале руке, а плетаће игле беху зарђале.

Делон је напустио колибу и кренуо према телефонској говорници. У помућеном стању мешала су му се бела болничка кола са погребним чији прозори обично имају допадљиве завесе. Видео је себе над раком. Над хумком. Одједном су биле бесмислене мермерне плоче и фигуре, разне вазице око гроба. Њу он више неће дотакнути и то је све.

Ходао је ивицом пута.

Другом страном ходале су жене, под шкиљавим светлом налик сенкама.

Мимоилазили су се.

Делон је био далеко од пребројавања и чуђења. Откуд на једном месту толико трудница? Био је далеко од свега што би га приближило обичним питањима: - Колико је сати? – Где сте се запутиле? – Зашто вас је толико? – Зашто тако језиво личите, сестре Орлеанске?

Ништа!

Као и његова, њихова ћутња.

Није ваљда и њихов циљ надрилекаркина колиба, гасна лампа и нове кофе, даске натопљене крвљу. У мимоилажењу као да је наслутио мржњу у њиховим очима и профилима сенки. Није их делила река, нити поток, та вода дубока и плитка, мирнија или пуна брзака. Ништа до неколико метара пуног асфалта. Понеко би возило наишло из глуве таме: фарови који осветљавају људске прилике. Нису се заустављали. Нису их интересовали ни колона, ни човек.

Био је далеко од помисли да зауставља неко возило. И ниједна жена није подизала палац, свима познати позив у помоћ, котрљајућа брза помоћ. Једино је мања група после краћег преговарања са камионцијом вољним да их прими у приколицу, одустала од понуђене вожње. Шофер је познавао другу надрилекарку. Али, она је живела тамо: скретање десно, више узастопних лево, узбрдо, и још увис, право, два газа преко реке, путовање кроз шумски честар, и тако скоро до Ламанша, дакле, све компликованије од колибе из које је изашао Ален Делон.

Боже!

Да ли је сањао свој усамљенички ход према говорници и сабласну поворку Орлеанки.

Није много прошло од жениног и његовог изласка из беле, споља и изнутра умивене болнице. Око Нике и њега све је блистало и уливало оптимизам. Ника се смејала убеђујући и мужа да се смеје јер су њени вицеви смешни.

Плод њене и Аленове љубави завршио је у болничкој згради, у кадици, спреман да га пепељастомодрог окупају и следећих дана спреме за сецирање.

Нису били у растројству када су депримираном гинекологу, револтираном акушеру и распричаној медицинској сестри рекли:

– Сада нисмо имали среће. Искористите, господо, све што можете из та два-три килограма некрштеног меса и костију! Свесни смо да није једино, да је широм света и Француске јуче много њих овако завршило.

– Није, није... ма какви једино! – пожурила је медицинска сестра. Од јуче до данас господине, госпођо... - отворила је досије - ... Лагранж, Делон, госпођо Матеј, не Миреј... десетак бебица, како да кажем... доживело је исту худу судбину. И тако сваког дана. Не баш сваког, толико. Мени је добрих педесет и кусур година и већ сам уморна од мантила и маски, верујте ми!

– Свакако! Верујемо. Како да не. Да! Разумљиво у метрополи. Сигурно, госпођо...

– Мелиса.

– Мелиса, свакако, уморни – потврђивали су Ника и Делон.

Не, нису потврђивали.

То додају свезнајући приповедач и шака која клизи преко хартије трудећи се да погоди простор између линија у свесци. Отворена књига поред приповедача зове се *Књиџа о џунџли*. Шаца је топло. И зар то није једно неисказиво гротло, ређа слова о смрти, а топло јој је. Иза приповедачевих леђа светлуцао је телевизор. Филм се звао *Persona non grata*. Личност не поклања ништа, превео је приповедач. Такав га је превод свесног да није одговарајући већ хирови-

та импровизација, начас одвео од Миреј и Делона према сопственог егзистенцији. Био је свезнајући само у својој причи. У животу далеко од таквог феномена.

Колико јуче, сазнао је да се у време младог месеца за кишних новембарских дана који заувек однесу толико астматичара и несрећника разних врста, па и срећника који поседују хидроцентралне и комплете водотокова, монополистима паукова који купе непрописно паркиране аутомобиле, возове и бродове (са авионима је мало теже јер за трен полете), што плету мрежу око људи који се по њиховој процени сувише задржавају на једном месту, који носе децу и колица паркирана испред самопослуга, дешавају малери, чак билансне катастрофе у животним таблицама. Пресуши један ток и ето ненадокнадивог мањка у књиговодственим колонама. Монополисти паука пак, услед неадекватног смештаја зарђа нов аутомобил, или потоне непослушни брод, умре ускладиштено дете, неизлечиво се разболи паук из последње генерације, сазнао да се не ваља клати свиња, нити резати даска јер ће се у њу уселити јесењи црви и претворити је у неупотребљив прах.

Зашто у причи о Миреј и Делону свезнајући приповедач не изврши извесне реконструкције? Не уведи дескриптивно-разгаљујуће елементе?

Где је њихов топли дом?

Где су саксије? Сlike на зидовима? Фотографија са венчања, над постелом? Травњак, баштенске леје?

Разнеженост коју доноси чињеница да је Ника ипак остала жива. Њена привремена постпорођајна раздражљивост је очекивана, љутња на гинеколошко особље и мужа који данима ћути, данима блуди угашеног погледа. Колико се дуго може живети без сјаја у очима?

Све је ту за разблаживање туробности, међутим у мозгу приповедача нема разнежености.

Ова прича је стварно збивање.

Једном је Ника изведена из болнице и футуристичке неге.

Сада су претегли сивило, облачно небо, јесење магле над тлом, теписи лишћа преко њега.

Сива мождана маса ништа друго и не може да произведе осим сивила. Каже се, сиво је боја помирења са светом. Одустајање од бунта. Кад видиш човека обученог у сиво, знаш да је кренуо да измири своје обавезе према свету. Уколико озбиљно мисли, његово сивило није параван за журбу и силне уласке у разне установе, краћа или дужа задржавања тамо. Ако је неозбиљан, само је сиво обојен за необавезно шетање које се завршава тужном причом за женино срце.

– Наћи ћемо излаз у ономе што имамо – каже то срце. – Ево, ја ћу за почетак опрати судове, ти се одмори, изуј ципеле. Донећу нам вечеру, чај. Само кажи, шта ти треба? Ободри се, Делоне! Ободри ме, краљу филма – кажу те очи.

Када плод из кадице мало поодрасте (свезнајући приповедач је ипак, омекшао), ушарениће се родитељи да покажу срећу због детета, као што ће у шарене одоре оденути и дете да и оно изгледа срећно због својих родитеља.

Услед предоченог збивања, омекшалост траје свега неколико редова и с тим се мора помирити приповедач.

Сажмимо стварност: пут и усамљени човек на једној страни. На другој, други пол. Усамљене сестре Орлеанске. Држе се за руке, а нису лезбијке, ни ћаци на излету. Иду некуд. У колибу надрилекаркину?

Мушкарца не воле брзи женски погледи.

Ко коме треба да се обрати?

Он, који је једном из болнице извео своју Нику и органе мртворођенчета завештао науци, сада тражи телефон, док се Ника полако хлади на импровизованом столу старице тупо загледане у своје инструменте, или поворка њему.

Путеви не познају стране света.

Људима сломљеним болом стране света ништа не значе.

Или, људи слуђени болом заборављају да се путеви управо граде због страна света и да ће можда, бар нека, макар и полустрана, отшкринути врата утехе и затомити бол.

На крају духовно сломљен и моралистички настројен аутор (приповедач се речи морализам, дидактика, тактика, просвећивање, педагогија, могућности васпитно-поправног дејства његових понорних редова, клони као куге, просто, сматра их анахронизмом у својој стварности, испуњен сумњом и у домете катарзичне моћи) ставља у топлу шаку свезнајућег прегршт следећег: важно је, сине, да се несрећници не мимоилазе у полусветлу. Глуви. Неми и слепи. Важан је дијалог! Макар какав! Мање је важно ко је коме крив, блистава болница или колиба, усамљени човек стаду трудница.

Важно је да не буду странци већи од самих странаца чији се аутомобил далеко од њихових завичаја заувек претворио у дим на дну урвине.

О пореклу дима у ноздрвама, учаурени у своје, не мисле сабласне сестре, ни Делон на корак од урвине.

Ипак, филм!

Ипак шокантна моралистичка фикција уметности покретних слика пред скамењеним конзументима.

Иван Антић

О ЦИГАРЕТИ

– онако филмски* –

Белмонда дах

Обод *хомбурѝ* шешира допире готово до врха носа те нам преостаје видети тек цигарету ушушкану у јастуке усана – а из зацрњеног краја вири само ефемерна кула пепела. Увлачење дима, у том случају, одвија се кроз слободан део устију. А након што је испуштен дим, глава се подиже високо као да би први пут придала значај свету што се недужно распростире пред њом. Повлачење дима замашније кубикаже захтева помоћ десне руке која, хтела-не хтела, мора да се на трен одрекне удобности цепа. Убрзо: палац таре балон усне, *хомбурѝ* шешир се меко издиже а цигарета се враћа у мирну луку, у ненадмашна филмска уста. Вожња у рикверц: цигарета се самостално, између два дима, помера лево-десно дуж усана. Потом је стиснута у углу а уста отворена. Блештање бисер зуба, врх цигарете се круни. Цигарета се растаје од устију тек кад нема друге. Но пепео никад не сконча на оделу. Суку се благи, неприметни димови између фраза, што чини да цигарета поиграва: талас из висећег у усправан положај. Па изнова. Уместо да каже *ga* – глава климне и испушта огроман облак дима ка до недавно боксерским грудима. Та метода се неретко користи да се препречи даљи ток разговора.

Станови љубавница: мангупско процењивање дизајна подметача за чаше, цигарета у устима, глава погнута, сва у облацима, шеретски озбиљан израз. Вуку се малени димови, уснице се с напором одлепљују једна од друге. Цигарета догорева, али ни трен касније пристиже паклица и нова се цигарета припаљује старом. Тренутак преноса жара је нарочит – израз крај-

ње напетности, врашка уплетеност у радњу. Уз све то, нова цигарета се мора, док се не разгори, интензивно гњавити мишићима усана.

Ход улицом: бацање дима у страну и нагло бацавање главе ка саговорнику. Или дим испред тела, а тело пролази кроз облак пресецајући га по средини. Слегање раменима, цигарета иде нагоре – несувисла питања недостојна су бољег одговора. С времена на време, кад јој дозлогрди, цигарета мења угао усана. Прихвата се на средини, извлачи брзо, као у некој паничној хитњи и у хипу се враћа. Извлачење цигарете из устију подразумева избацавање хитрог, нервозног облака. Кад се говори о нечему важном: облачић одлази равно ка донедавно фудбалерским ногама. Брже но иначе цигарета се враћа на своје место. Међутим, понекад цигарета није сасвим сигурна на свом месту: прсти је вечито увлаче дубље у угао устију: ужлебити чвршће. Кад се повлачи дим средњег опсега, указују се мале боре, трокатне, на средини чела. Жустар говор чини да се и цигарета жустро помиче, као да ће пре или касније бити сажвакана. Потом се извлачи из устију, а рука издигнутог лакта као усред декламације. Ако се на углу улице скреће десно дим се баца на леву страну (*vice versa*): тело се онда отресито удаљава од облака, што оставља утисак.

Посебан случај цигарете која ће се више држати међу прстима него у устима: потребно је разгорети цигарету тако што се брзим вађењем из устију направи један ковитлац који се најпре увлачи у плућа – обао, статичнији дим – а потом глава испухне оборену купу дима – облак који се може и до два метра удаљити од тела а да притом не изгуби пуно од структуре. Затим благо издигнута глава испушта спор кохерентан млаз, што увек траје дуже но нервнички димови. Лежање у кревету: након испушног дима завидног пречника на језику је зналцу да облизне горњу усницу. Радознано разгледање: налик оку, цигарета услед кретања горе-доле и лево-десно знатижељно шкиљи у простор у којем се обрела. На огради пред зградом: дим се испушта *кроз цигарету*, кроз папирну цевку испаљује се хитац дима. Или: дим се раздрагано разлива око лица, обгрљује главу творећи никотински ореол, харизму која дими.

Покушај с Полин
(или пушач би у том тренутку запалио цигарету)

Буди га телефон (фиксни телефон маслинасто зелене боје).
Јавља се након трећег звона. Изнервиран. Међутим, услед на-
плог подизања слушалице сав претоварен на леву страну, поло-
жај не баш пријатан. Комеша се по кревету неколико дугих се-
кунди све док не успостави прихватањем позива поремећену
равнотежу. Али ништа не разуме – ко га зове и због чега.

Надланицом трља чело. Усправља се у полуседећи положај.
Добро сам, како си ти?

Осмех.

Длан на челу.

Окреће се десно ка ноћном сточићу. Лампа окер абажура и
дрвеног струка, начет роман, а у доњој преградици шоља за ка-
фу немарно положена на ружичасто-црн роковник. Граби руч-
ни сат и шкиљи.

Кад? Сушра?

Трепка убрзано.

Слободан сам као њица. Мари је код мајке.

Чешкање по грудима.

Одједном: стиче се утисак да му се поглед бистри.

(Пушач би у том тренутку запалио цигарету, кажем.)

Сушра? Зашио не данас?

Усправља се у седећи положај.

*Дај ми сај времена да се обучем и мало разбудим и бићу
шамо.*

Слушалица је спуштена. Непатворена будност изненада ку-
ца на врата. Анри устаје чио и подиже кимоно који је пре сна
пустио да кане на тло.

Тек тад присећа се Полин. Тачно, Полин је преспавала код
њега.

Готово трком низ дрвено степениште. Сипа воду у чајник.
Није се прелила. Отвара плин. Подмеће пламен.

Окренут телом већ да изађе из кухиње а глава у пређашњем
положају: проверава је ли ватра живнула.

Пење се придржавајући се за малене пирамиде на угловима дрвених степеница. Правац до Полинине собе. Приљубљен уз врата. Скоро да ће челом таћи дрвену белину. Спушта длан, добује.

Причека још трен а онда пажљиво отвара врата.

Затиче Полин како спава. Наузнак, тек благо повијена на леви бок. Недвосмислени трагови немирног летњег сна не остају незапажени. – Згужван у неправилну спиралу, чаршав прекирива само њен стомак. Десна рука лежи преко груди и невиногрли залутали прамен покривача. Десна нога у целини гола подаје се оку уједно с гаћицама.

Чучне, тик до кревета. Загледа се у Полинино – још малолетно – стопало као у какву вазу из микенског периода. Објекат спава, субјекат у естетичкој екстази, рекла си. На делу је помно посматрање, кажем. Сублимирано силовање, додајеш.

Глава сама од себе почиње да се спушта, усне се приближавају драгоцену млађану кожу, међутим, покрет се зауставља. Обазривост. Поглед који проверава да ли је Полин још заточена у сну.

Јесте.

Стога се омађијано спуштање до њене коже наставља. Нежан пољубац слеће на рис стопала.

Није му доста.

Љуби Полин ниже колена. Кратак пољубац. Затим ослонивши се обема рукама о кревет, надноси се над њена бедра где му се не да задржати тек на једном месту већ у форми рапидних пољубаца клизи од средине бутине нагоре, спуштајући целов по целов на сваких неколико сантиментара.

Међутим, Полин се откида од сна. Нагло се усправља, савија у колену целивану ногу, па снажно стопалом у грудни кош маторе перверзњачине.

(Она 16 – он 36, кажеш.)

Чује се један потмули глас.

Насрнули мужјак је одгурнут таквом силином да се приземљује тек у столицу наспрам кревета. Полин помишља да га

није прејако шутнула. (Да је није подсетио на оца, подмећем губљу мотивацију.)

Но видевши га скљоканог у наслоњачи како уздише док се над њим издиже географска карта – Полин прасне у смех.

Та блентава мешавина емоција на његовом лицу.

Био је, наравно, сасвим безопасан.

Док се њен смех залива новим таласима, Анри се накашљава како би дошао до ваздуха.

Ипак, пита да ли га је повредила.

Не, више си ме љрејала! Још увек се, сад пуним кружним покретима масира између груди на месту удара. Он је само желео – напoкoн се усуђује да каже – да је пробуди на нежан начин.

(Пушач би у том тренутку запалио цигарету, питам те.)

Не буди лицемер, каже му с ироничним призвуком.

У реду, подиже руку као у намери да појасни шта се заправо десило – *ја сам мушкарац, ти си жена лејих ноћу. Моћу ли бити искренији од шога?*

Рекла му је да не разуме мушкарце, поготово не мушкарце његових година.

Никад нисте искрени. Ни ти, ни Пјер.

У реду, можда си у праву.

(Објекат је програмиран за мушку савест, кажеш.)

Анри устаје из фотелје.

Доручак ће бити јошов за неколико минућа.

(Пушач би у том тренутку угасио цигарету, изговарам твоју мисао.)

А како пуши Бартас

Лежи на стомаку, главе на ивици душека, толико да му прамен косе преко руба пада. Отвара очи, причека трен. То представља одступницу неопходну да отпочне радњу која би се могла назвати *лајано љовлачење искошене љаве љо љовршини чаршава*. (Уз пратеће драшкање усана.) У несувислој аутоеротичној радњи истрајава све док врх браде не постане ослонцем. Извлачи једну руку – па другу испод свог тела. Најпре се

подлактивши, истеже се целим телом како би са сточића дохватио паклицу. (Да, 2012. прозрео сам, не знам како, да је Бартас уверен да су жене *per se* безвредне: тек мотрећи га помно; нешто у начину на који масакрира сопствени осмех.) Кутијица је полуотворена. Из ње вири једна цигатета (само за Шарунаса) – стегнувши је уснама вади је из паклице. Пали је шибицом – палидрвце одвајкада гаси кружним покретима, те и сад тако чини, премда сањив нешто тромије. (Мизогинија је витални део његове ароганције, рекла си, умишљеност једро његове естетике, додао сам.) Потом се враћа у лежећи положај: главу ослања на опружену десну руку, док левом, која до зглоба штрчи с кревета, држи цигарету. „*It seems that Bartas' methods are to completely wreck a person and then film her or him. This way he manages to film very interesting things. But the price for that is very high*”, саопштава 2017. године уметничка директорка и глумица Пауле Боцулајте. У пулољак скупљену шаку око цигарете Бартас примиче устима да би узео дим, и удаљава. Примиче и удаљава. Након неколико димова, друга рука преузима штафету. (Кад себе снима, што ретко пропушта, само своје бронхије уништава, не своју личност, рекла си.) „*He started touching my leg. I said I'd better go to sleep. He started to follow me.*“ Усправља се у седећи положај и гледајући у празно (ми све то гледамо) наставља да пуши. *But Bartas pressed his attentions on Bocullaitte, saying he wanted to tell her something, but only if she „lay down on the bed.“* Цигарету никад не држи на истом месту између кажипрста и средњег прста. *When she refused, Bartas „started to cry“ what she believed were „fake“ tears and she laughed at him.* Из дима у дим мења њен положај: лаганим истезањем и скупљањем кажипрста док средњи прст увек стоји право и непомично, те се несретница котрља јали ка врху јали ка корену. „*He said that I'm not worth anything, that I'm a piece of shit. I said that I can leave at this very minute. It was 5 or 6 o'clock in the morning.*“

Шарунас Бартас заборавља да му цигарета гори у руци. Облизне усне, плитко се накашље и опет се облизне. Гута пљувачку и вуче још један дим држећи цигрету сад између палца и кажипрста. „*I was trying to break his fingers to let me go. I asked*

him to stop. He was laughing and saying 'I won't.' I told him that he is disgusting, and after these words he let me go." Дим увлачи дуго, испрва благо подигавши обрве а потом склопивши на трен капак левог ока. (Не, он сигурно не би – помишљаам – особу супротног пола гађао, на пример, клупом; не, он сигурно не би – помишљаам – особу супротног пола гађао, на пример, телевизийским апаратом: мора да сам лоше сањао.)

Шарунас Бартас опет кашље и опет гута пљувачку.

Недуго затим устаје и прилази прозору с другом цигаретом. Малићем клизи дуж ње допирући јагодицом готово до ужареног руба – приближава се опасности.

Tough East European guy.

Његове усне пожудно стреме цигарети сваки пут кад је принесе уснама.

У стапању што уследи има нечег од пољупца.

It was as she was „rushing to the door“ that the director „threw a bench at me. It didn't hit me,“ she said. „I was already outside when he took a TV and threw it at me as well.“

Да цигарета има лице, шамарао би је Шарунас поваздан, рекла си. Пре и после коитуса, додајем. Више не гледамо његове филмове, сложили смо се.

Кад се загледа у облаке овлаже му се (и заблистају) вежњаче.

Bocullaite says Bartas pursued her outside and as she ran in the rain toward nearby woods, he got into his car to drive after her. She hid and called the police.

Бартас спушта поглед трепнувши неколицину пута убрзано. *Bartas was, she says, subsequently fined a small amount for „hooliganism.“* Потом га враћа на оно што је пре облака посматрао у дворишту, при чему поглед остаје упрт у догађај, а глава се полако ротира у страну, тако да обичан форталан поглед постепено постаје периферан.

Он подиже поглед, гледа час косо, час право, а онда се зауставља у средишњем положају и остаје тако све док из њега, до краја, не исцури виђење.

(А цигарета, питаш.)

**До последњеј даха* (Жан-Лик Годар), *Полин на њлажи* (Ерик Ромер), *Коригор* (Шарунас Бартас).

821.163.41-1

ПРИЧА : часопис за причу и приче о причама / главни и уредник Слободан Стојадиновић ; одговорни уредник Славољуб Марковић. – год. I, бр 1 (новембар 2007). – Београд (Гандијева 167-177) Књижевно друштво „Свети сава“, 2007 (Ниш : Свен). 21 cm.

Тромесечно

ISSN 1820-5909 = Прича

COBISS.SR-ID 144590860

